

Sotsiaaluuring

**Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja
hoiakud Eesti noorte hulgas**

Kadri Soo, Dagmar Kutsar, toim.

Tartu, 2004

Kaasautorid:
Judit Strömpl
Mare Ainsaar
Kadri Soo
Kristel Altosaar
Tiina Laur

Svein Mossige (NOVA), Baltimeremaade riskilaste võrgustiku, EV Sotsiaalministeeriumi, Tartu Laste Tugikeskuse ja Tartu Ülikooli koostööprojekt –
Sotsiaaluuring on valminud
Hasartmängumaksu Nõukogu
ja EV Sotsiaalministeeriumi toetusel

Hea lugeja,

Laste väärkohtlemisega seonduv temaatika on Eestis uus nähtus, millega on hakatud tegelema alles viimase 10 aasta jooksul.

Üleriigiline uurimus “Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas” on esimene nii suure valimiga ja representatiivne uurimus selles valdkonnas. Uurimus selgitab suhtumist seksuaalsesse väärkohtlemisse, noorte väärtushinnanguid ning laste seksuaalse ärakasutamise ulatust Eestis. Saadud andmed on väga väärtuslikud lastega tegelevatele spetsialistidele ja loovad baasi ennetavate meetmete leidmiseks. Saadud tulemusi tutvustatakse lastele ja noortele, suurendamaks seeläbi nende teadmisi Lapse Õiguste Konventsioonist ning ennetades ohvriks sattumist.

Käesolev uurimus on kaasatud rahvusvahelisse Baltimere riike haaravasse võrdlusuuringusse. Rahvusvaheline aspekt võimaldab võrrelda uurimuse tulemusi ja kujundada ühiseid laste väärkohtlemist ennetavaid strateegiaid Baltimere regioonis.

Kaitstes lapsi väärkohtlemise eest, astume olulise sammu soovitud eesmärgi – vägivallatu ühiskonna poole.

Töö valmimisele on andnud hindamatu panuse Tartu Ülikooli professor Dagmar Kutsar ja projektimeeskond: Judit Strömpl, Kadri Soo, Kristel Altosaar, Mare Ainsaar, Tiina Laur.

Lugupidamisega,

Ruth Soonets
Tartu Laste Tugikeskuse juhataja

Sisukord

Lapse väärkohtlemise mõiste Kadri Soo, Kristel Altosaar.....	6
Lastekaitse Eestis Kristel Altosaar	9
Lastekaitsealased õigusaktid Eestis	9
Lastekaitse teostamine	10
Lapse- ja noorukiea seksuaalne areng Kristel Altosaar, Kadri Soo.....	13
Uurimus “Noorte hoiakud ja kogemused seoses seksuaalse ärakasutamisega”.....	17
Metoodika Mare Ainsaar, Kadri Soo	17
Ankeeditunnuste teisendamine.....	19
Ülevaade noorte seksuaalse sisuga kogemustest.....	22
Noored ja pornograafiline materjal Kadri Soo	22
Noorte kokkupuuted pornograafilise materjaliga	22
Pornograafia vaatamise seotus vastaja enda hälbiva käitumise ja seksuaalse väärkohtlemisega.....	26
Isiklikud seksuaalkäitumise mustrid Kadri Soo	28
Respondendi seksuaalkogemused vastassoost isikuga.....	28
Respondendi seksuaalkogemused samassoost isikuga.....	32
Hinnang seksuaalkogemuste arvukuse ja vahekorda astumise optimaalse vanuse kohta Kadri Soo	33
Kokkupuuted prostitutsiooniga Judit Strömpl.....	36
Raskused noorte prostitutsioonikogemuse hindamisel	36
Prostitutsioonikogemuse kvalitatiivne hindamine	39
Väärkohtlemine maskuliinsuse e-feminiinsuse vaatenurgast Tiina Laur	44
Maskuliinsuse ja feminiinsuse mõõtmisest	44
Maskuliinsus ja feminiinsus käesolevas uuringus	46
Eelarvamused, normid	49
Väärkohtlemise ohvriks sattumise kogemused noorukieas.....	52
Füüsiline ja vaimne väärkohtlemine Mare Ainsaar	52
Füüsilise ja vaimse vägivalda esinemissagedus.....	52
Vägivaldaliikide omavaheline seostatus	52
Füüsilise vägivalda esinemiskohad.....	53
Füüsilisest vägivaldast teatamine	55
Vaimne vägivald.....	55
Seksuaalne väärkohtlemine Kadri Soo.....	57
Noorte hoiakud seksuaalse väärkohtlemise suhtes	57
Seksuaalse väärkohtlemise kogemused	60
Respondendi esimene seksuaalse väärkohtlemise kogemus.....	62
Seksuaalse väärkohtlemise ohvri iseloomustus	66
Seksuaalse väärkohtlemise riskitegurid	71
Noorte abisaamise eelistused isiklike probleemide korral	73
Seksuaalselt väärkohtlev nooruk Kristel Altosaar.....	77
Seksuaalselt väärkohtlevate noorte üldine iseloomustus	77
Seksuaalselt väärkohtlevate noorukite kodune olukord	78
Seksuaalselt väärkohtleva nooruki sõpruskond.....	79
Seksuaalselt väärkohtlevate noorukite väärkohtlevad teod.....	80
Seksuaalselt väärkohtlevate noorukite tundeelu	82
Seksuaalselt väärkohtlevate noorukite probleemne käitumine koolis ja ühiskonnas.....	83
Väärkohtlevate noorukite seksuaalkogemused.....	87

<i>Hoiakud erinevate seksuaaltegevuste kohta.....</i>	<i>91</i>
<i>Füüsilise ja vaimse vägivalga kogemine.....</i>	<i>95</i>
<i>Respondendi abipalumine isikliku probleemi korral.....</i>	<i>96</i>
Kokkuvõte	99
Uurimuse kvaliteedi hindamine Kadri Soo, Kristel Altsaar	102
<i>Uurimuse eetiline aspekt ja respondentide kaitse</i>	<i>102</i>
<i>Mõisted ja küsimustest arusaamine.....</i>	<i>102</i>
<i>Tulemuste subjektiivsus</i>	<i>103</i>
<i>Seksuaalkogemuste üle- või alaraporteerimine.....</i>	<i>103</i>
<i>Kutsekooli vs gümnaasiumiõpilased.....</i>	<i>104</i>
<i>Tulemuste rahvusvaheline võrreldavus</i>	<i>104</i>

Lapse väärkohtlemise mõiste

Kadri Soo, Kristel Altsaar

Ajaloo algusaastatest kuni tänapäevani on kõigis kultuurides esinenud laste väärkohtlemist (Barnet, Manly & Cicchetti, 1995). On selge, et erinevatel ajastutel ja eri kultuurides on piir laste väärkohtlemise ja ühiskonna poolt aktsepteeritud täiskasvanute käitumise vahel erinev, tulenedes usulistest seisukohtadest, tavadest ja normidest ning teistest kokkulepitud väärtustest ühiskonnas. Avaliku arvamuse hukkamõist või nõusolek mingi situatsiooni suhtes võib olla määrav teo väärkohtlevaks või mitteväärkohtlevaks (näiteks kasvatuslikuks) liigitamisel. Üldiselt peetakse väärkohtlevaks sellist käitumist lapse suhtes, mis alandab lapse füüsilist ja psüühilist heaolu ning ohustab tema eakohast arengut ning tervislikku seisundit (Soonets, 1997). Lapseks loetakse isikut, kes on noorem kui 18aastane. Väärkohtlejaks on enamasti isik, kes on oma karakteristikute (vanuse, staatuse, teadmiste, füüsilise jõu) poolest lapse suhtes võimupositsioonil, mis muudab lapse tema suhtes kaitsetuks (Hurt, Germain & Brassard, 1987).

Soonets (1997) klassifitseerib laste väärkohtlemist nii sisu kui dimensioonide järgi. Sisu järgi eristab ta järgmisi väärkohtlemise suundi:

- lapsele suunatud vägivaldteod;
- lapse hooletussejätmine ehk lapse vajaduste rahuldamata jätmine;
- lapse ülehooldamine ehk ülikaitstus.

Iga nimetatud väärkohtlemise suund võib esineda erinevates dimensioonides:

- emotsionaalses;
- füüsilises;
- vaimses ja
- seksuaalses.

Selle klassifikatsiooni järgi moodustub ühest suunast ja dimensioonist üks väärkohtlemise liik. Seega võib lapse suhtes toime panna nii emotsionaalset, vaimset, füüsilist kui ka seksuaalset vägivalda, hooletussejätmist ja ülikaitstust. Nimetatud dimensioonid võivad olla nii soospetsiifilised kui ka kindla sooga mitteseostatavad (Rosental & Tilk, 1999). Soospetsiifiline väärkohtlemine tähendab, et laps võib sattuda väärkohtlemise ohvriks oma soo tõttu, mittesoolise väärkohtlemise puhul ei ole aga lapse sooline kuuluvus määrava tähtsusega.

Füüsiline väärkohtlemine. Kõige kergemini märgatavaks ja enim uuritud väärkohtlemise liikiks on füüsiline vägivald (Barnett, Todd Manly & Cicchetti, 1995). Gil (1970) defineerib seda kui tahtlikku, mitte-õnnetuslikku füüsilise jõu kasutamist või tahtlikku õnnetuse mittevältimist lapse suhtes eesmärgiga vigastada, solvata või kahjustada last. Füüsiliseks väärkohtlemiseks peetakse tegevusi, nagu tõukamist, lükkamist, löömist käe, jala või mingi esemega, hammustamist, peksmist, kinnisidumist, ähvardamist noa või relvaga ning noa või relva kasutamist lapse vastu (Arias & Pape, 1994; Flitcraft et al., 1994).

Emotsionaalne ja vaimne väärkohtlemine. Emotsionaalset väärkohtlemist on tunduvalt raskem märgata ja ära tunda kui füüsilist ning seksuaalset väärkohtlemist, kuna temaga ei kaasne märgatavaid füüsilisi kahjustusi ning pealegi esineb ta tihti koos teiste väärkohtlemise liikidega. Osad autorid väidavad, et iga väärkohtlemise liik sisaldab endas emotsionaalset

komponenti (Hurt, Germain & Brassard, 1987; Barnett, Todd Manly & Cicchetti, 1995). Väga sageli võib emotsionaalne väärkohtlemine eelneada füüsilisele vägivaldale või kaasneda sellega ning olla kontrollivahend hirmutamise ja alandamise kaudu (Flitcraft et. al, 1994).

Paljud autorid samastavad vaimset ja emotsionaalset väärkohtlemist, Soonets (1997) aga eristab neid. Soonetsi järgi on emotsionaalne ehk tundeline vägivald tegevusakt, mis tekitab lapses emotsionaalse pingeseisundi, ohustades lapse eakohast emotsionaalset arengut. Vaimne ehk psühholoogiline vägivald kahjustab aga lapse potentsiaalsete võimete arengut. Emotsionaalseks ja vaimseks väärkohtlemiseks peetakse tegevusi, nagu näiteks hirmutamine, alandamine, häbistamine, kahju tegemisega ähvardamine, ebaseadlike nimetustega kutsumine, pidev kritiseerimine ja füüsiline või sotsiaalne isoleerimine (Flitcraft et. al, 1994; Soonets, 1997). Siia võib lisada veel keeldudega kauplemise, kus lapsele keelatakse midagi, kui ta ei ole olnud või teinud midagi vanemate tahtmise järgi, ning kõlbelise laostamise, mis tähendab lapse kaasamist tegevustesse, mis on ühiskonna normidega vastuolus (vargused, alkoholi ja narkootiliste ainete tarvitamine jne; Soonets, 1997).

Hooletussejätmine. Lapse hooletussejätmine on lapse oluliste füsioloogiliste ja emotsionaalsete vajaduste rahuldamata jätmisega või erinevate ohtude eest kaitseta jätmisega lapsele psüühilise või füüsilise ebamugavusseisundi tekitamine, mis kahjustab tema eakohast arengut ja/või tervist. Lapse hooletussejätmist liigitatakse füüsiliseks, emotsionaalseks, tervistkahjustavaks, hariduslikuks hooletussejätmiseks ning järelvalvetuseks (Soonets, 1997).

Ülikaitstus on väärkohtlemise liik, mille puhul püüavad vanemad last pidevalt kontrollida, lapse eest ise otsuseid teha ja vastutust kanda lapse eakohase suutlikkusega arvestamata (Soonets, 1997).

Seksuaalne väärkohtlemine. Seksuaalset väärkohtlemist käsitletakse kui kvalitatiivselt erinevat väärkohtlemise liiki, kuna seksuaalseid suhteid täiskasvanu ja lapse vahel peetakse üldiselt sotsiaalselt deviantseteks (Barnett, Todd Manly & Cicchetti, 1995). Lapse seksuaalne väärkohtleja ei pea aga alati olema täiskasvanu, mõnikord osutub selleks teine laps (veidi vanem õde, vend, eakaaslane), kes on väärkoheldava suhtes domineerival positsioonil.

Lapse seksuaalseks väärkohtlemiseks peetakse arenguliselt küpsema isiku (enamasti täiskasvanu) poolt toime pandud seksuaalse sisuga füüsilist, emotsionaalset ja verbaalset tegevust lapse kui arenguliselt ebaküpse isiku vastu, sooviga rahuldada oma seksuaalseid vajadusi (Soo & Soo, 2002). Seksuaalne väärkohtlemine võib kahjustada lapse nii psüühilist kui ka füüsilist arengut.

Lapse seksuaalne väärkohtlemine võib sisaldada järgmisi tegevusakte ning olla oma olemuselt nii soospetsiifiline kui ka mittesoospetsiifiline:

- seksuaalse sisuga mängud lastega;
- solvavad vihjed suguühteks;
- seksuaalse sisuga halvustavate kirjade kirjutamine, telefonikõnede tegemine;
- lapse seksuaalse arengu ignoreerimine;
- lapsest pornograafiliste piltide ja fotode tegemine;
- lapsele erootiliste piltide ja videote näitamine;
- lapse lahtiriietamine, tema piilumine vanni- või magamistoas;
- käperdamine;

- suguelundite hellitamine ja puudutamine;
- oma suguelundite demonstreerimine lapsele;
- sõrmega suguühte matkimine ja masturbeerimine;
- vaginaalne, anaalne või oraalne suguühe lapsega või selle katse (Soonets 1997; Child Sexual Abuse 1997).

Seksuaalset väärkohtlemist saab jagada ka pereväliseks ja –siseseks. Ühe peresisese seksuaalse väärkohtlemise vormina tuuakse sageli esile intsesti e. verepilastust. Furniss, Bingley-Miller ja Bentovim (viidanud Rosental & Tilk, 1999) käsitlevad intsesti järgnevalt: intsest on perekonnas toimuv lapse ja lapsevanema rollis oleva täiskasvanu vaheline pikaajaline mistahes seksuaalse sisuga väärkohtlemise vorm.

Lapsed võivad sattuda ka pedofiilide ohvriks. Pedofiiliat defineeritakse kui seksuaalse sisuga kiindumust lastesse. Lapse sugu ei ole siin oluline, objektid on tavaliselt puberteedieelses või varases puberteedieas (Auväärt, 1997).

Kirjandus

- Arias, I., Pape K.T. (1994). Physical Abuse. *Handbook of Developmental Family Psychology and Psychopathology* / L'Abate L.; New York, John Wiley & Sons
- Auväärt, L. (1997). Õigusseksuoloogia. Tallinn, ILO.
- Barnet, D., Todd Manly, J. Cicchetti, D. (1995). Defining Child Maltreatment: The Interface between Policy and Research. *Child Abuse, Child Development, and Social Policy*/ Cicchetti, D., Toth, S.L. (eds.); Ablex Publishing Corporation, New Jersey
- Child Sexual Abuse (1997). *Sexual Assault Crisis Center's Homepage*.
- <http://cs.utk.edu/~bartley/sacc/childAbuse.htm>
- Flitcraft A.H., Hadley S.M. et al. (1994). Diagnostic and Treatment Guidelines on Domestic Violence. *American Medical Association*, 9, (4-19)
- Gil, D.G. (1970). Violence against Children: Physical Child Abuse in the United States. Cambridge; Harvard University Press
- Hurt S.N., Germain R., Brassard M.R. (1987). The Challenge: To Better Understand and Combat the Psychological Maltreatment of Children and Youth. *Psychological Maltreatment of Children and Youth* / Brassard, Germain & Hart (eds.); Elmsford. NY: Pergamon
- Rosental M., Tilk K. (1999). Lapse seksuaalne väärkohtlemine Eestis. Tartu Ülikool
- Soo, K., Soo, I. (2002). Teismeliste väärkohtlemine Eestis: riskitegurid ja tagajärjed. Tartu
- Soonets R. (1997). Lapse väärkohtlemise mõiste ja liigid. *Laste väärkohtlemine*/ Kutsar D.; Tartu

Lastekaitse Eestis

Kristel Altosaar

Lastekaitsealased õigusaktid Eestis

Laste kaitse vägivalda ja ekspluateerimise eest on reguleeritud seadustepaketiga, kuhu kuuluvad ÜRO Lapse Õiguste Konventsioon, lastekaitseseadus, karistusseadustik, sotsiaalhoolekande seadus, alaealiste mõjutusvahendite seadus, pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadustik jt. dokumendid.

EV Põhiseadus. Nagu igas tsiviliseeritud riigis, nii ka Eestis baseerub seadusandlus Põhiseadusele, mis rahvahääletuse seadusena kehtib 03. juulist 1992. aastast. Paragrahv 27 konkretiseerib, et perekond ühiskonna alusena on riigi kaitse all ning seadus sätestab vanemate ja laste kaitse.

ÜRO Lapse Õiguste Konventsioon. Lapse kaitsel seksuaalvägivalda eest on üheks alustoeks ÜRO Lapse Õiguste Konventsioon, millega ühines Eesti vahetult peale taasiseseisvumist 26.09.1991. Konventsioonis määratletakse lapsena kuni 18-aastane inimene.

Konventsiooni Artiklis 19 on fikseeritud, et osalusriigid rakendavad kõiki seadusandlikke, administratiivseid, sotsiaalseid ja haridusalaseid abinõusid, et kaitsta last igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalda, ülekohtu või kuritarvituse, hooletussejätmise, hooletu või julma kohtlemise või ekspluateerimise, kaasa arvatud seksuaalse kuritarvituse eest, kui laps viibib vanema(te), seadusliku hooldaja või seaduslike hooldajate või mõne teise lapse eest hoolitseva isiku hoole all.

Artikkel 39 ütleb, et konventsiooniga ühinenud riigid rakendavad vajalikke abinõusid, et kaasa aidata mistahes viisil hooletusse jäetud, ekspluateerimise, kuritarvitamise, piinamise või muu julmuse, ebainimliku kohtlemise või relvakonflikti ohvriks langenud lapse psühholoogilisele ja kehalisele paranemisele ning ühiskonda tagasipöördumisele. Niisugune paranemine ja reintegratsioon peab toimuma lapse tervise, enesest lugupidamise ja eneseväärikuse taastumist soodustavas keskkonnas.

EV Lastekaitseseadus. Konventsiooni põhimõtete järgi võeti vastu Lastekaitse Seadus (jõustus 1.jaan.1993.a.), mis sätestab laste rahvusvaheliselt tunnustatud õigusi, vabadusi, kohustusi ja nende kaitset Eesti Vabariigis. Lastekaitse seadus sätestab lapse kohtlemise üldpõhimõtte, mille kohaselt tuleb iga last kohelda isiksusena, tema omapära, vanust ja sugu arvestavalt. Lastekaitseseaduse § 14 lg 2, § 31 ning § 33 keelavad laste kallal igasuguse vägivalda tarvitamise. § 31 lg 3 ja § 10 ütlevad, et lapsed, kes on sattunud vägivalda või halva kohtlemise ohvriks, peavad saama vajalikku abi, olenemata sellest, kus nad elavad või millised on nende majanduslikud võimalused. Lastekaitseseadus on aluseks teistele Eesti Vabariigi lastekaitsealastele normatiivaktidele ja lastekaitsetööle.

Perekonnaseadus (jõustus 1.jaanuaril 1995.a.) sätestab vanemate ja eestkostetasutuse rolli lapse kasvatamisel, peresuhted ning perekonnaliikmetega seotud õiguslikud toimingud. Perekonnaseaduse § 50 määrab ära vanema õiguse ja kohustuse oma last kasvatada ja tema eest hoolitseda. Kui last on ohtlik jätta oma vanema juurde, siis § 53 kohaselt saab last vanemalt ära võtta ilma vanemlike õiguste äravõtmiseta, § 54 reguleerib vanema õiguste äravõtmise protsessi.

Sotsiaalhoolekande seadus (jõustus 01.04.1995) paneb laste hoolekande korraldamise ja laste arenguks soodsa keskkonna loomise kohustuse kohalikule omavalitsusele, kes võtab tarvitusele abinõud nii laste väärkohtlemise juhtude ennetamiseks kui ka vajaliku abi osutamiseks. Sotsiaalhoolekande seaduse § 25 kohaselt saab last eraldada kodust ja perekonnast, kui

- puudused lapse hooldamisel ja kasvatamisel ohustavad lapse elu ja tervist või kui laps ise oma käitumisega seab ohtu oma elu, tervise või arengu;
- perekonna ja lapse suhtes kasutuselevõetud muud abinõud ei ole osutunud küllaldaseks või nende kasutamine ei ole võimalik;
- lapse eraldamine perekonnast toimub lapse huvides.

Kodust ja perekonnast eraldatud lapse edasise elukoha, hooldamise ja kasvatamise korraldab valla- või linnavalitsus.

Alaealiste mõjutusvahendite seadus. Lastele alternatiivsete mõjutusvahendite kohaldamise võimalusi reguleerib Alaealiste mõjutusvahendite seadus (jõustus 01. 09. 1998), mis annab pädevuse alaealiste asjade komisjonile ning loetleb mõjutusvahendite liigid ja tingimused.

Karistusseadustik. Samuti reguleerib alaealistega seonduvate väärkohtlemisjuhtumite käsitlemist Karistusseadustik (jõustus 01.sept.2002), kus § 141–146 käsitlevad seksuaalse enesemääramise vastaseid süütegusid (vägistamine, sugulise kire vägivaldne rahuldamine, suguühendusele sundimine, suguühendus lapsealisega jt), § 169-174 süütegusid perekonna vastu (lapse ostmine ja müümine) ja § 175-182 süütegusid alaealise vastu (alaealise prostitutsioonile kallutamine, alaealise kasutamine pronograafilise teose valmistamisel, lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine, lapsealise seksuaalne ahvatlemine).

Väga oluliseks dokumendiks alaealiste kõlbluse kaitsel on 1.maist 1998.a. kehtima hakkanud *Pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus*, millega seaduseandja soovis reguleerida seaduse nimes sisalduvate teoste levikut. Seadus selgitab mitmete mõistete sisu, loetleb kohad, kus vastavaid teoseid võib levitada ja millistele nõuetele see peab vastama.

Lastekaitse teostamine

Lastekaitse on üks sotsiaalse kaitse poliitika osadest. Selle keskmes on laps ja eesmärgiks lapse kui isiksuse igakülgne kaitse teda ümbritsevate ohtude eest. Eesti lastekaitse seaduse § 59 kohaselt on iga inimese kohus teatada viivitamatult kaitset ja abi vajavast lapsest sotsiaaltalilusele, politseile või mõnele muule abiandvale organile. Laste väärkohtlemise ennetamise ja juhtumite lahendamise tegelevaid institutsioone võib põhimõtteliselt jagada viieks tasandiks:

- perekond;
- kohalik omavalitsus;
- mittetulundusühing;
- riik;
- ühiskond laiemalt, meedia.

Perekond lapse kaitsel. Perekond on sotsiaalne institutsioon, mis vastutab lapse arengu ja tema vajaduste rahuldamise eest. Lapsevanema kohuseks last ohtude ja õnnetuste eest kaitsta. Kui vanemal on kahtlusi, et tema last on ära kasutatud, peab ta viivitamatult teatama sellest kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajale/sotsiaaltöötajale ja politseile. Vanemad võivad saada abi ka kohalikest nõustamis- ja tugikeskustest või küsida nõu usaldustelefoni kaudu. Ka lapsed võivad ise pöörduda abi saamiseks nõustamis- ja tugikeskustesse, helistada usaldustelefonile või minna politseisse. Kui lapsel ei ole vanemaid või vanematelt on ära võetud vanemlikud õigused, siis on lapse eestkostjaks kohalik omavalitsus.

Kohalik omavalitsus lapse kaitsel. Sotsiaalhoolekande seaduse kohaselt korraldab kohaliku omavalitsuse sotsiaalhoolekannet valla- või linnavalitsus. Kohaliku omavalitsuse ülesandeks on sotsiaalteenuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmise korraldamine ning sotsiaaltoetuste määramine ja maksmine. Kohalik omavalitsus (sh. kohalik lastekaitsetöötaja/sotsiaaltöötaja) vastutab selle eest, et väärkoheldud lapsel ja tema pereliikmetel oleks võimalik saada viivitamatut abi. Samuti vastutab selle eest politsei. Kui kohalik omavalitsus leiab, et last on väärkoheldud, peab ta koheselt reageerima. Kui kahtlustatakse, et last on seksuaalselt vääralt kohelnud mõni perekonnaliige, siis peab koheselt tegutsema, tagamaks lapse ohutuse (kas laps kodust eemaldada või isoleerida kahtlusalune). Samuti peab kohalik omavalitsus kaitsma seksuaalselt väärkoheldud last meedia tähelepanu eest.

Haridusinstituutsioonid lapse kaitsel. Lasteaia ja kooli roll on väärkohtlemise ennetustöös väga suur. Juba lasteaias ja koolis saab lastele õpetada, kuidas käituda sobivalt, kuidas toimida vägivalda sisaldava situatsiooni puhul. Koostöö lasteaia, kooli ja pere vahel on siinkohal väga oluline.

Mittetulundusühingud lapse kaitsel. Kohalik omavalitsus võib teenuste osutamise delegerida mittetulundusühingutele. Nende roll:

- otsese abi osutamine väärkoheldud lastele ja nende pereliikmetele; organisatsioonid pakuvad samuti välja programme, mida teha väärkohtlejatega;
- ennetustöö ja avalikkuse teavitamine, harimine, kuidas väärkohtlemise juhtumeid ära hoida;
- uurimuste läbiviimine;
- vanemate koolitamine;
- lastega töötavate spetsialistide koolitamine (kuidas väärkohtlemisjuhte ära tunda, juhtumeid lahendada).

Eestis on kahe keskuse, Tartu Laste Tugikeskuse ja Tallinna Laste Tugikeskuse töötajad saanud spetsiaalse väljaõppe, kuidas töötada seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud lapse ja tema perekonnaliikmetega. Riikliku Ohvriabi programmi raames luuakse üle Eesti ka spetsiaalsed keskused kuriteoohvrite nõustamiseks.

Lastekaitse riiklik tasand. Sotsiaalhoolekande seaduse kohaselt korraldavad riiklikku sotsiaalhoolekannet sotsiaalministeerium ja maavalitsused. Riikliku tasandi ülesanded:

- pidev seadusandluse täiendamine (näiteks, et väärkoheldud lapsed ei saaks kahjustatud uurimis- ja kohtuprotsessis);
- riiklike programmide ja strateegiate väljatöötamine; maavalituste ja kohalike omavalitsuste juhendamine;
- rahvusvahelise koostöö arendamine;

- avalikkuse teavitamine laste väärkohtlemise probleemist.

Maavalitsus on riiklikus sotsiaalhoolekandes sotsiaalministeeriumi "käepikenduseks" maakondades: riiklike ülesannete täitmist korraldatakse maakondade kaupa, samal ajal põhineb suur osa ministeeriumi tööst maavalitsustest saadud tabel ja nende esitatud ettepanekutel.

Ühiskond laiemalt, meedia. Väga oluline on, et inimesed oleksid teadlikud lapse väärkohtlemise probleemist. Palju võib saavutada läbi meedia, aga samas tuleb meeles pidada ka lapse õigusi. Viimaste aastate jooksul on seksuaalse väärkohtlemise teema olnud kõneaineks meedias palju kordi. Eestis meedia ei kaitse alati väärkohtlemise ohvrit ega ka väärkohtlejat, nt. on avalikustatud nimed, kodune aadress jne.

Kirjandus

Karistuseadustik. (RT I 2001, 61, 364)

Korp E. (2001). Laste seksuaalse väärkohtlemise vältimine Eestis. Tallinn

Heido R. (2001). Lapse õiguste järgimine kriminaalmenetluses. Tartu

Heido R. (2002). Lastekaitse seksuaalkuritegude eest. Tartu

Lapse- ja noorukiea seksuaalne areng

Kristel Altosaar, Kadri Soo

Seksuaalsus on protsess, mis algab sünnist ning kestab läbi kogu inimese elu (Greydanus & Shearin, 1990). Inimese seksuaalsus on pidevas muutumises. Kõige suuremad muutused toimuvad teismelise- ja noorukieas, siis kui noor inimene on seotud oluliste seksuaalrolli ja –identsuse probleemidega. Indersoll (viidanud Järvelaid, 2001) defineerib teismeliseiga kui “isiksuse arenguperioodi, mille jooksul noor inimene leiab eneseteadvuse ja teadvustab enesevääriskuse. Sel perioodil muutub kehakuju, kohanetakse arenevate intellektuaalsete võimetega, saavutatakse küpsus käitumises ja kohandatakse ühiskonna reeglitega. Kujunevad välja väärtussüsteemid ja valmistatakse täiskasvanu rolliks. Bioloogiliselt, psüühiliselt ja sotsiaalselt täiskasvanuks saamise perioodil kujuneb välja ka indiviidi seksuaalne eneseteadvus ja käitumine. Bioloogiline küpsemine, puberteet, algab Eesti tütarlastel keskmiselt 11,6 ja poistel 12,2 aasta vanuses ning menarhe on eestlannadel keskmiselt 13. eluaastal (Järvelaid, 2002).

Lapsed mõistavad seksuaalsust täiskasvanutest erinevalt ja seda just oma kognitiivse ja emotsionaalse arengu ebaküpsusest tingitult. Seksuaalsete fantaaside, seksuaalse sisuga mängude ja sotsiaalsete kogemuste põhjal kujuneb täiskasvanule omane seksuaalsus. Kuigi laste seksuaalsus erineb täiskasvanute omast, ilmnevad siiski poiste ja tüdrukute soolised erinevused, ka täiskasvanud kohtlevad lapsi sõltuvalt nende soost eri moodi. Sotsiaalse õppimise teooria kohaselt sotsialiseeruvad lapsed ühiskonda, omandades täiskasvanu käitumismalle. (Rosental ja Tilk, 1999).

Lapse seksuaalsuse arengul on kindel dünaamika ning igal arenguastmel oma käitumise iseärasused (Gil, 1991; tabel 1).

Tabel 1. Lapse seksuaalse sisuga käitumise mustrid (Gil, 1991).

Vanus	Aktiivsuse mustrid	Seksuaalkäitumine
Eelkooliiga (0-5a.)	tugev uudishimu ümbritseva vastu; laps kasutab ära kõik võimalused maailma avastamiseks	masturbeerimine, huvi teise inimese keha vaatamise vastu
Algkool (6-10a.)	eakaaslaste ja nooremate lastega seksuaalsete mängude mängimine; laps avastab aktiivselt maailma	masturbeerimine, huvi teise inimese keha vaatamise vastu; enda näitamine teistele; eakaaslaste või nooremate laste seksuaalne hellitamine mängus või mängulaadses atmosfääris
Eelnoorukiiga (10-12a) ja noorukiiga (13-18a.)	individualiseerumine; eraldumine perest; suhete loomine mõlemast soost eakaaslastega; intiimsuse praktiseerimine; armumine	masturbeerimine; oma suguelundite näitamine; vuajerism; suudlemine; seksuaalne hellitamine, seksuaalvahekord

Seksuaalse sisuga käitumise ilminguid esineb juba päris väikestel lastel. Kolme kuni nelja-aastased lapsed võivad mängida oma genitaalidega, mis näitab nende huvi oma keha teatud osade vastu. Enamasti puudub lastel enda ja teiste genitaalide suhtes erootiline suunitlus. Alla 10-aastastele lastele on iseloomulikud niinimetatud sotsioseksuaalsed mängud. Mängitakse kodu või arsti, mille käigus näidatakse üksteisele oma suguelundeid, kombitakse neid või matkitakse suguakti (Kon, 1987). Nende mängude käigus õpib laps erinevaid rolle ja kogeb sotsiaalseid situatsioone.

Teismeliseas toimuvad inimeses olulised hormonaalsed muutused, arenevad seksuaalsed ja erootilised elamused ning nendega seotud käitumine (masturbatsioon, genitaalmängud, seksuaalne eksperimenteerimine). Samuti tekivad emotsionaalsed kiindumus- ja armusuhted. Teismelise seksuaalsus sõltub väga paljudest teguritest: individuaalsetest füüsilistest ja psühholoogilistest omadustest (väärtushinnangud ja hoiakud), sotsiaalsest ja majanduslikust keskkonnast, milles noor elab, aga ka isiklikest minevikukogemustest (Moore & Rosenthal, 1995). Neist faktoritest lähtudes konstrueerib noor inimene nii teadlikult kui ka alateadlikult oma seksuaalse käitumise. Teismeliseas saavutatakse järjest suurem sõltumatus oma vanematest. Üha olulisemat rolli nooruki psühhoseksuaalses arengus mängivad eakaaslased. Nooruk võrdleb oma keha ja käitumist enda mehelikkuse-naiselikkuse kriteeriumitega, mis aitavad kujundada tema enesehinnangut. Varasemas teismeeas võib esineda sageli hüpohondrilisi reaktsioone, mis väljenduvad rahulolematuses oma kehaga (Greydanus & Shearin, 1990).

Moore ja Rosenthal (1995) on jaganud seksuaalkäitumise kahte rühma: autoerootiline käitumine ning sotsioseksuaalne käitumine – viimane neist eeldab teise isiku olemasolu. Teismeliste autoerootilisele seksuaalkäitumisele on iseloomulikud arvukad erootilised fantaasiad ja masturbeerimine. Masturbeerimise kogemused on olemas enamusel poistest ja väga paljudel tüdrukutel. Sotsioseksuaalne käitumine kulgeb tavaliselt teatud kindlas järjekorras, alates umbes 13. eluaastast suudluste ja kallistustega, järgnedes petingu, rindade ning suguelundite hellitamisega ning tipnedes seksuaalvahekorraga. Paljud viimastel aastakümnetel Lääneriikides läbi viidud noorte seksuaalkäitumise uurimused on näidanud, et teismeliste seksuaalne aktiivsus ja variatiivsus on järjest kasvanud ning vanus esimese sugulise vahekorra ajal on nihkunud nooremisse ikka. Samuti on leitud olulisi seoseid noorukite kohtamiskäitumise ja oma poisi või tüdrukuga käimise ning nende seksuaalhoiakute ja käitumise vahel. Moore'i ja Rosenthali (1995) hinnangul teismelised, kellel on partneriga regulaarne või püsisuhe, on olnud suurema tõenäosusega vahekorras võrreldes juhuslikke kohtingukogemusi omavate noorukitega. Teismelised, kes on alustanud vastassoost isikuga kohtamisi nooremana, suhtuvad ka märgatavalt liberaalsemalt abieluelsesesse seksis ning seksuaalelu varasemasse alustamisse. Täheldatud on ka noorte järjest soovimat suhtumist mittetraditsionaalsetesse seksuaaltegevustesse ning nende üha kasvavat oraal- ja anaalseksi kogemusi.

Sorenson (1973) leiab, et teismelised jagunevad seksuaalkäitumise poolest kahte gruppi. Esimesse gruppi kuuluvad monogaamseid suhteid (peamiselt küll lühiajalisi ning üksteisele järgnevaid) omavad noored. Teise grupi moodustavad niinimetatud seksuaalse sisuga seikluste otsijad (sagedamini poisid), kel on palju sekspartnereid ning kellele ei olda truud. Viimast gruppi esineb siiski vähem kui esimest.

Noortele on seksuaalsuhte tähendus täiskasvanute omast erinev. Nii on noortele seksuaalelu alustamisel oluline uudishimu, seksuaalsuhte olemasolu kui küpsuse märk, saavutamaks tunnustust eakaaslaste silmis. Sellega tahavad nad vahel ka väljendada oma suhtumist vanematesse ja ühiskonda. Varase seksuaalelu alustamise peamiseks põhjusteks on teismeliste emotsionaalsed vajadused, millel ei ole kas üldse või siis on väga vähe seost seksiga. Kõige sagedamini on seksuaalvahekorra eesmärgiks eneseusu parandamine, soov

meeldida, kinnituse otsimine oma mehelikkusele või naiselikkusele, protest vanemate või sotsiaalsete normide vastu, viha ja tüdimuse leevendamine, ustavuse kinnitamine ja mõnikord kadedus. (Järvelaid, 2001; 2002)

Järvelaiu (2001) uurimuse kohaselt on 11-24aastastest Tartu linna ja maakonna koolide ja kutsekoolide õpilastest (n=1885) olnud seksuaalvahekorras 28,7%, kusjuures 58% kutsekooliõpilastest. Eesti teismelised poisid on tüdrukutest seksuaalselt aktiivsemad. Tartu noortekabinetti külastanud tüdrukute keskmine vanus esimese vahekorra ajal oli Järvelaiu uuringu järgi 15,9, pluss-miinus 2,35 aastat. Kiivet ja Harro (2001) leidsid oma uurimuses, et seksuaalvahekorra kogemust omavad 15% 15aastastest ja 60% 18aastastest noortest.

Seksuaalkäitumine võib teatud tingimustel osutada riskikäitumiseks ning seda just suguhaiguste ohu ja soovimatu rasestumise võimaluse tõttu. 1997. aasta andmetel on noorimad rasestunudest ja abordi tegijatest alla 15aastased. Seksuaalelu varasemat alustamist soodustavad madal enesehinnang, vanemate toetuse ja hoolitsemise puudumine, stressirohke situatsioon kodus (sh. perevägivald), aga ka füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise kogemus. Põhjuseks võib olla ka alkoholi ja narkootikumide tarvitamine ja ka halvem edasijõudmine koolis.

Teismelised, kellel on olnud palju seksuaalpartnereid, kasutavad harvem kondoomi kui need, kel vähe partnereid, samuti tarvitavad nad eakaaslastest sagedamini alkoholi ja on üldiselt agressiivsema käitumisega. Varajases teismeliseeas seksuaalelu alustanud tütarlastel on sagedasemad ka mittesoovitud seksuaalvahekorrad (Järvelaid, 2001; 2002).

2001. aastal Järvelaiu poolt läbiviidud uurimuses selgus, et nii maakonna- kui ka linnakoolide poistel ja tüdrukutel oli seksuaalvahekorra kogemus seotud halvema õpieduga koolis. Lisaks suuremale seksuaalsele aktiivsusele iseloomustavad kutsekooli teismelisi rohkem ka teised riskikäitumised: suitsetamine, alkoholi ja narkootikumide tarvitamine. Mittesoovitud seksuaalsuhet oli kogunud 30% seksuaalelu kogemustega kutsekooli ja 40% IX klassides õppivatest maakoolide tütarlastest. Ilmnes ka, et sagedamini ollakse vahekorras alkoholi tarvitavana. Kondoomi kasutavad vaid kuni pooled seksuaalselt aktiivsed õpilased. Kiiveti ja Harro (2001) andmetel on tüdrukute hulgas rohkem neid, kes ei kasuta mingit kaitsevahendit esimese vahekorra ajal. Samas seksuaalkogemust ühe õhtu tuttavaga omasid poisid kaks korda tõenäolisemalt kui tüdrukud. Kolm või enam partnerit on olnud peaaegu pooltel seksuaalselt aktiivsetel 18aastastel noortel. Samuti leidsid nad, et riskiva seksuaalkäitumisega noortel on madalam sotsiaalsus ja meelekindlus ning kõrgem neurootilisus, agressiivsus ja hüperaktiivsus.

Seksuaalkäitumine võib osutada teismeliseeas terviseriskikäitumiseks noorte vähese tagajärjetunnetuse ja eest tingitud puuduliku teadlikkuse tõttu. Juba VII klasside õpilased ilmutavad olulist huvi seksuaalvahekorra kogemuse vastu, mis tõstatab vajaduse küllaltki varajase selgitustöö alustamise järele (Järvelaid, 2001; 2002).

Kirjandus

- Gil, E. (1991). *The Healing Power of Play: Working with Abused Children*. New York: The Guilford Press.
- Greydanus, D.E., Shearin, R.B. (1990). *Adolescent Sexuality and Gynecology*. Lea & Febiger, London
- Järvelaid M. (2001). Seksuaalkäitumine ja selle seos tervist ohustava riskikäitumisega kooliõpilastel. *Eesti Arst*; 80(4), (185-189).

- Järvelaid M. (2001*). Seksuaalkäitumine 15-18-aastastel tütarlastel. Eesti Arst; 80(8): (329-330).
- Järvelaid M. (2002). Kooliõpilaste seksuaalkäitumine. Eesti Arst; 81(2): (70-73).
- Kiivit R., Harro M. (2003). Riskiva seksuaalkäitumise seos isiksuse omadustega: longituuduuring vanuses 15 ja 18 aastat. Eesti Arst, 82(9): 630.
- Sorenson, R.E. (1973). Adolescent Sexuality in Contemporary America. USA World.
- Kon, I. (1987). Interdistsiplinaarne seksuoloogia. Valgus, Tallinn.
- Moore, S., Rosenthal, D. (1995). Sexuality in Adolescence. Routledge, London.

Uurimus “Noorte hoiakud ja kogemused seoses seksuaalse ärakasutamisega”

Metoodika

Mare Ainsaar, Kadri Soo

Täiskasvanu saab iseseisvaks eluks kaasa selle teadmiste ja kogemuste pagasi, mille ta on omandanud lapse- ja noorukieas. Kui ta on kasvanud armastavas, hoolivas ja turvalises õhkkonnas, kus koheldakse igäht kui isiksust, siis õpib ta tuleviku jaoks lugupidamist enda ja teiste vastu. Kui aga laps või nooruk kogeb hoolimatust, vaenulikkust ja vägivalda, siis kujuneb temast suure tõenäosusega vastuoluline ja endasse ning teistesse negatiivselt suhtuv inimene, kellel võib esineda raskusi suhete loomisel ning eluprobleemidega toimetulemisel. Vägivaldsete sündmuste kogemine tekitab agressiivsust, vaenulikkust ja ärevust, millega toimetulemiseks võib nooruk hakata käituma hälbivalt. Eestis elab üle saja tuhande 15- kuni 19aastase nooruki. Selleks, et aidata probleemidega noori, on vaja eelkõige uurida nende negatiivseid kogemusi, püüda mõista nende käitumist ja tundeid.

Uurimus “Noorte hoiakud ja kogemused seoses seksuaalse ärakasutamisega” sai läbi viidud eesmärgiga välja selgitada, kui palju ja mis laadi seksuaalset väärkohtlemist on Eesti noored kogunud, millised on nende hoiakud seksuaalse väärkohtlemise suhtes ning kuidas mõjutavad väärkohtlemise kogemused nende käitumist. Uurimuse ülesanneteks oli:

- uurimuse tulemuste teavitamise läbi suurendada professionaalide ja avalikkuse teadlikkust laste väärkohtlemise temaatikast ning arendada selle teaduslikku käsitlemist;
- laiendada ja parendada professionaalide koostöövõrku nii riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil;
- võttes arvesse noorte väärkohtlemise kogemusi ning hoiakuid neisse pakkuda välja praktilisi lahendusteid laste väärkohtlemise ennetamiseks ning vägivalda riskitegurite vähendamiseks;
- informatsiooni levitamine noorte seas olemasolevate tugikeskuste ning nõustamisvõimaluste kohta. Selleks said kõik uuringus osalenud noored infolehe koos lähimate tugi- ja nõustamiskeskust aadresside, telefonide ning interneti aadressidega. Kõik küsitlajad olid saanud ettevalmistuse, et vastata noorte küsimustele nende probleemide kohta.

Uurimus on kaasatud rahvusvahelisse võrdlusuuringusse, milles osaleb 8 Läänemere riiki (Venemaa, Rootsi, Poola, Norra, Saksamaa, Leedu, Läti, Island). Rahvusvaheline aspekt võimaldab tulemusi hiljem võrrelda ning kujundada üheskoos efektiivseid laste väärkohtlemise vastu võitlemise strateegiad Läänemere regioonis.

2001. aastal viidi Norras NOVA (Norra Sotsiaaluuringute Instituudi) poolt läbi noorte seksuaalset ärakasutamist ning hoiakuid mõõtev uurimus, mille metoodika sai aluseks hilisemale NOVA ja Läänemere Riskilaste Koostöövõrgustiku ühisele koostööprojektile. Eesti tööühm liitus projektiga 2002. aastal, kui oli otsustatud, et selline uuring võiks Läänemere riikides toimuda. Eestis olid uuringu vastutavateks korraldajateks Tartu Laste Tugikeskus ja Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond. Eesti uuringut finantseeris Sotsiaalministeeriumi toetusel Hasartmängumaksunõukogu.

Uuringu meetodiks oli ankeetküsitlus. Eesti ankeedile lisati ka mõned ainult Eestile huvi pakkuvad küsimused, näiteks verbaalset ja füüsilist vägivalda mõõtev blokk. Ühtlasi tuli kohandada küsimustik inglise ja rootsi keelest eesti ja vene keelde. Eestis vene keelde tõlgitud küsimustik läbis kahe inimese kontrolli, kuid sisaldab mõningaid erinevusi eestikeelsest versioonist. Neid erinevusi käsitletakse iga teema juures eraldi.

Uuringu käik. Eesti uuring viidi läbi 2003. aasta aprillist maini. Küsitletavateks olid 16 – 19aastased üldharidus- ning kutsekoolide õpilased. Kuna tegemist oli koolinoorte küsitlusega, jäid juba planeeritud valimist välja kõik selles vanuses noored, kes ei jätkanud haridusteed. Selline valik oli põhjendatud uuringu kulude ning tulemuse vahekorra optimeerimise vajadusega. Samuti kasutati sarnast valiku printsiipi kõigis teistes riikides. Mitteõppivate noorte väljajätmine võib mõjutada mõnevõrra tulemusi, kuid selle mõju kinnitamiseks oleks vajalik eraldi uuring.

Uuringu läbiviimiseks koolides küsiti koolijuhtidelt luba. Enamasti olid koolid koostöövalmid. Mõned Tallinna, Tartu ja Pärnu koolid ka keeldusid uurimuses osalemast. Põhjusteks toodi õpilaste suurt õppekoormust kevadisel ajal ning mitmete erinevate uurimuste samaaegset läbiviimist koolis. Üks kool keeldus ka selle tõttu, et koolinõukogu pidas küsimustikku laste jaoks liiga traumeerivaks.

Küsitlus viidi läbi klassiruumis tunni ajal. Küsitlejateks olid Tartu Ülikooli üliõpilased ja Eesti Pereplaneerimise Liidu noorteseksiooni liikmed, kes olid saanud eelneva ettevalmistuse õpilaste anketeerimiseks ja küsimustikuga seotud küsimustele vastamiseks. Enne ankeetide väljajagamist selgitasid küsitlajad vastajatele uuringu eesmärgid ning ankeedi täitmise põhimõtteid. Ankeedile vastamine oli vabatahtlik, anonüümne ja iseseisev. Õpilastel oli võimalus küsimustiku täitmisest keelduda, kuid reaalset seda võimalust ei kasutatud. Küll jäeti hilisemal andmete sisestamise etapil ankeetide pooliku täitmise tõttu kõrvale 89 ehk 4% ankeetidest, mis võib olla märk passiivsest keeldumisest.

Ankeedi täitmine võttis aega keskmiselt 45 minutit, kutsekooliõppuritel mõnevõrra enam. Kõigis koolides oli uurimuse läbiviimise eeltingimuseks, et õpilased istuksid igauks eraldi pingis. Küsimuste paigutusega ankeedis püüti vältida olukordi, kus tekiks visuaalne diferentseerumine nende vahel, kes peaksid põhjalikumalt vastama tundlikele küsimustele ja nende vahel, kes võiksid need vahele jätta. Kõikidele noortele jagati infolehekeseid noorte nõustamiskeskuste kontaktandmetega.

Valim. Selleks, et tagada statistiliselt võrreldavad vastanute rühmad, oli oluline hõlmata küsimustikuga piisavalt suur arv noori. Rahvusvahelise koostöövõrgustiku poolt soovitatav valimimaht oli 5000 noort. Vahendite piiratuse tõttu oli selles uuringus kavas saada vastused 2000 noorelt Eestis. Esialgne koolide valim moodustati struktureeritud klastervalimi meetodil. Valimi moodustamise aluseks võeti õppekeel (eesti/vene), kooli tüüp (kutsekool, gümnaasium või sellega võrdne haridusasutus) ja geograafiline piirkond (Tallinn, Tartu, Pärnu, Kirde-Eesti, teised linnad, maapiirkonnad). Suurematest linnades valiti koole lähtuvalt võrdse esindatuse printsiibist, st püüti valimisse saada nii parema prestiižiga kui ka tavalisi koole.

Tabel 1 näitab planeeritud ning tegeliku valimi mahtude erinevust valitud klastrites. Tegelik andmestik on suhteliselt hästi säilitanud planeeritud valimi ülesehituse oluliste klastrite suhtes. Lõplik saadud valim sisaldas 1943 noore vastuseid.

Tabel 1. Planeeritud valimi ja puhastatud andmebaasi võrdlus kooli asukoha ja keele järgi (%)

	Esialgne valim		Lõplik valim	
	Eesti keel õppekeelena	Vene keel õppekeelena	Eesti keel kodukeelena	Vene keel kodukeelena
<i>Üldhariduskoolid</i>				
Tallinn	13,6	10,0	10,1	9,7
Ida-Viru linnad	0,9	7,1	1,3	7,7
Teised linnad	24,3	3,8	25,8	2,5
Maa	9,1	0,0	12,9	0,2
<i>Kutsekoolid</i>				
Tallinn	3,2	3,8	2,6	4,4
Teised linnad	6,9	6,5	4,7	7,2
Maa	9,9	0,6	10,8	0,1
Kokku	68,1	31,9	68,2	31,8

Tabel 2 annab ülevaate respondentide jaotumisest soo, rahvuse, kooli- ja asulatüübi järgi.

Tabel 2. Respondentide jaotumine soo, rahvuse, kooli- ja asulatüübi järgi (N, %).

	N	%
Eesti poisid	646	33,4
Vene poisid	231	11,9
Eesti tüdrukud	712	36,8
Vene tüdrukud	345	17,8
Üldhariduskooli õppurid	1316	67,2
Kutsekooliõppurid	328	32,3
Linnanood	1476	76
Maanoored	466	24

Analüüsimeetod. Analüüsimisel on kasutatud statistikapaketti SPSS for Windows (10.0) ning Microsoft Excelit, millega on tehtud joonised. Uuritavast teemast kirjeldava ülevaate saamiseks on kasutatud peamiselt protsentjaotust ning keskmisi. Tunnustevaheliste seoste kindlakstegemisel on kasutatud lineaarset korrelatsiooni, gruppidevahelisi erinevusi on testitud χ^2 -statistiku ja *student* t-testiga. Mõjusuundi ja nende olulisust on analüüsitud ANOVA ja logistilise regressiooniga.

Ankeeditunnuste teisendamine

Seksuaalse väärkohtlemise ohver. Seksuaalse väärkohtlemise kogemist mõõdeti uurimuses kuue situatsiooniga - “Kas keegi on eksponeerinud ennast respondentile alasti?”; “Kas keegi on respondenti käperdanud (puudutanud tema keha seksuaalse tagamõttega)?”; “Kas keegi on sundinud respondenti masturbeerima kellegi ees?”; “Kas keegi on sundinud respondenti olema suguuhtes?”; “Kas keegi on sundinud respondenti tegema oraalseksi?” ja “Kas keegi on sundinud respondenti tegema anaalseksi?” vastusealternatiividega jah või ei. Respondent loeti siis seksuaalset väärkohtlemist kogenuks, kui ta oli vastanud jaatavalt vähemalt ühele situatsioonile. Uus seksuaalset väärkohtlemist mõõtev tunnus sisaldab kahte skaalapunkti: 1 – vastaja on kogenud seksuaalset väärkohtlemist; 2 – vastaja ei ole kogenud seksuaalset väärkohtlemist või ei ole sellest teatanud.

Seksuaalne väärkohtleja. Seksuaalse väärkohtlemise toimepanemist vastaja poolt mõõdeti järgmiste tunnuste kaudu: “Kas respondent on kellelegi avaldanud survet, kedagi veennud või sundinud masturbeerima”; “Kas respondent on kellelegi avaldanud survet, kedagi veennud või sundinud astuma seksuaalvahekorda”; “Kas respondent on kellelegi avaldanud survet, kedagi veennud või sundinud tegema oraalseksi” ja “Kas respondent on kellelegi avaldanud survet, kedagi veennud või sundinud tegema anaalseksi” vastusealternatiividega jah või ei. Respondent loeti siis seksuaalselt väärkohtlevaks, kui ta oli vastanud jaatavalt vähemalt ühele situatsioonile. Uus moodustatud seksuaalse väärkohtleja tunnus sisaldab skaalapunkte 1 - “respondent on kedagi seksuaalselt väärkohelnud” ja 2 - “respondent ei ole kedagi seksuaalselt väärkohelnud või ei ole teatanud sellest”.

Vastaja tegelik vanus. Vastaja tegelik vanus arvutati nii, et küsitluse kuupäev ja vastaja vanus arvutati ümber kuudesse (aastaarv korrutati 12 ja liideti kuude arv), seejärel lahutati küsitluse hetkest maha vastaja vanus kuudes. Saadi vastaja tegelik vanus kuudes, mis jagati 12-ga, et saada vastaja tegelik vanus täisaastates. Järgnevalt grupeeriti vastaja tegelik vanus viide vanusrühma: 15-16aastased, 17aastased, 18aastased, 19aastased, 20aastased ja vanemad (tabel 3).

Tabel 3. Indiviidide jaotus andmestikus täitunud ja tegeliku vanuse järgi.

	Tegelik vanus		Täitunud vanus	
	N	%	N	%
15	3	0,2	3	0,2
16	144	7,4	107	5,5
17	587	30,2	553	28,5
18	751	38,7	777	39,9
19	304	15,6	336	17,3
20	87	4,5	99	5,1
Üle 20	32	1,6	32	1,6
Puudu	35	1,8	35	1,8
Kokku	1943	100	1943	100

Vastaja rahvus ja kodune keel. Respondent võis vastata küsimusele “Missugune on sinu rahvus?” kas eestlane, venelane või kirjutada oma rahvuse, kui seda ei olnud märgitud. Vastajate poolt pakutud variante oli vähe (31), enamasti oli siis rahvuseks märgitud kas ukrainlane või valgevenelane. Edasise analüüsi jaoks grupeeriti teised rahvused venelastega ühte rühma. Nii saadi uus rahvuse tunnus: 1 – “eestlane”; 2 – “venelane ja teised rahvused”. Vastaja koduse keele tunnuse puhul kodeeriti samuti vene keel ja teised pakutud keeled (2) ühe kategooria alla.

Vastaja perestruktuur. Respondent sai vastata küsimusele “Kellega koos ta elab?” skaalal 1 – “päris ema ja päris isaga”, 2 – “osa ajast emaga ja osa ajast isaga”, 3 – “ainult emaga”, 4 – “ainult isaga”, 5 – “emaga ja kasuisaga”, 6 – “isaga ja kasuemaga” ja 7 – “üksinda”. Edasise analüüsi jaoks kodeeriti vastaja perestruktuuri tunnus ümber kolmesele skaalale: 1 – “traditsiooniline perekond” (kui vastaja elab koos oma päris ema ja isaga); 2 – “üksikvanemaga perekond” (kui vastaja elab ainult emaga või ainult isaga); 3 – “kombineeritud perekond” (kui vastaja elab isa ja kasuemaga, ema ja kasuisaga või osa ajast emaga ja osa ajast isaga).

Mõnuainete tarbimine. Respondent loeti siis mõnuaineid tarbinuks, kui ta oli vastanud jaatavalt vähemalt ühele kahest küsimusest: “Kas on tarvitanud hašišit või marihuanat?” või “Kas on tarvitanud kokaiini, heroini, amfetamiini või tableti kujul narkootikume, nagu *ecstasy*?” või kui ta märkis, et on viimase 12 kuu jooksul joonud alkohoolseid jooke 2-4

korda nädalas või peaaegu iga päev. Uus tunnus sisaldab kahte skaalapunkti 1 – “ on tarbinud mõnuaineid”, 2 - “ei ole tarbinud mõnuaineid”.

Kuritegelik käitumine. Respondent loeti siis kriminaalselt käitunuks, kui ta oli vastanud jaatavalt vähemalt ühele järgnevale küsimusele: “Kas on varastanud midagi väärtuses üle 300 kr.”; “Kas on toime pannud murdvarguse?” või “Kas on ärandanud auto või mootorratta?”. Uus skaala sisaldab kahte skaalapunkti: 1 – “vastaja on käitunud kriminaalselt”, 2 – “vastaja ei ole käitunud kriminaalselt”.

Ülevaade noorte seksuaalse sisuga kogemustest

Isiklike seksuaalse sisuga kogemuste all käsitleme uurimusest saadud materjali, mis on seotud noorte kokkupuudetega pornograafilise materjaliga, seksuaalkäitumise mustreid ning noorte seotust prostitutsiooniga.

Noored ja pornograafiline materjal

Kadri Soo

Pornograafilist materjali e. pornograafiat on defineeritud kui seksuaaltoimingute üksikasjalikku kirjeldamist või esitamist kirjanduse, kunsti, filmide jne. vahendusel, eesmärgiga tekitada materjaliga kokkupuutuv isikus pigem sugulist erutust kui esteetilisi või emotsionaalseid tundeid (Eesti Entsüklopeedia, 1994; Seto, Maric & Barbaree, 2001). Erootiline elamus võib esile tulla nii kokkupuutes pornograafilise kui ka muu seksuaalse sisuga materjaliga. Erootikat käsitletakse kui seksuaalse sisuga materjali, mis kujutab meest ja naist üksmeelselt nauditavas, mittevägivaldses ja vastastikku teineteist austavas seksuaalses suhtluses. Pornograafia seevastu kajastab seksuaalset tegevust, kus üks osapooltest on teise osapoole manipulatsioonide objekt, asetatuna alistatu positsiooni või teda näidatakse küll tegevusega nõustavana, kuid samas võimetuna enese eest seista.

Seto jt. (2001) on pornograafia jaganud kahte kategooriasse vastavalt sellele, kas seksuaalse tegevusega kaasneb füüsiline vägivald, sellega ähvardamine või mitte. Vägivaldses pornograafias kujutatakse seksuaalselt agressiivset käitumist peamiselt toimetatuna mehe poolt naise suhtes. Alandavat laadi pornograafias näidatakse allutatud osapoolt, kelleks sagedamini on naine, kas passiivselt alistuvate või vastupidi - hüperseksuaalsete isikutena, kes kogevad seksuaalset naudingut alandavatest tingimustest hoolimata. Mõlemad pornograafia mõisted väljendavad seksuaalset interaktsiooni impersonaalselt, ilma kiindumus- või hoolivustunneteta indiviidide vahel.

Eesti riigi seadusandluses on keelatud pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste levitamine ja demonstreerimine alaealistele hulgas (§ 1)¹. Seega ei tohi olla pornograafilise sisuga ajakirjad välja pandud ajalehekioskite vaateakendele, alaealistele ei tohi neid ajakirju müüa, samuti ei tohi alaealised käia vaatamas ega laenutada endale pornograafilise sisuga filme.

Noorte kokkupuuted pornograafilise materjaliga

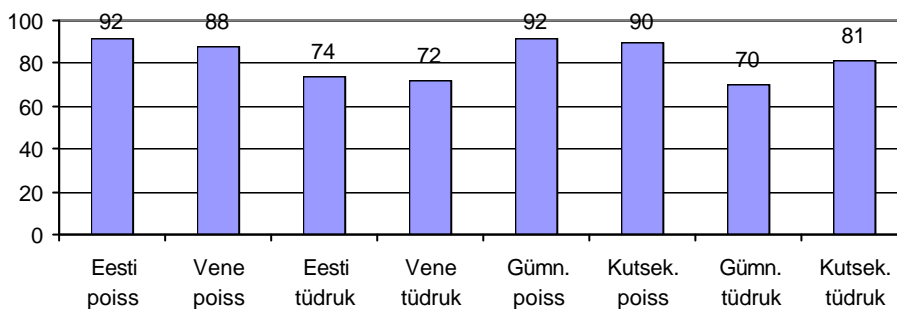
Käsitleme noorte kokkupuuteid pornograafilise materjalina kui isiklike seksuaalkogemuste ühte liiki esimesena, kuna pornograafilise materjaliga kokkupuuted võivad olla ettekatsetamata ning tagasi minna nooruki varasesse lapseikka.

Käesoleva uurimuse tulemused näitasid, et tänapäeva arenenud infotehnoloogia ja massimeedia leviku tingimustes on noortel pornograafilist materjali suhteliselt lihtne kätte saada. Tulemuste interpreteerimisel tuleb aga arvestada sellega, et ankeedis ei olnud lahti seletatud mõistet pornograafia ning seetõttu on täpselt teadmata, mida vastaja pornograafia all

¹ Pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus. RT I 1988, 2, 42.

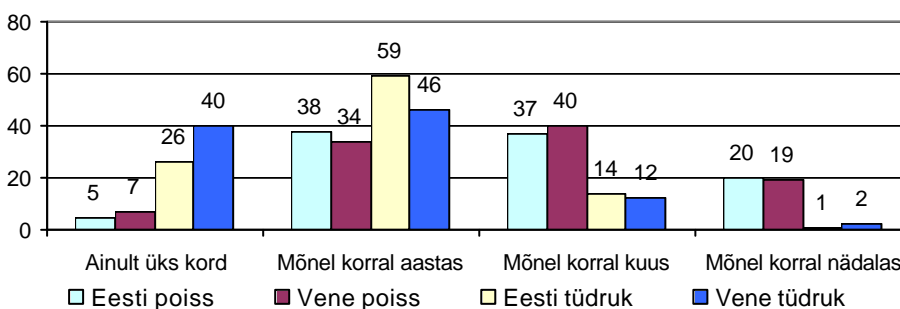
täpsemalt silmas pidas. Seega on tegemist üksnes vastaja hinnanguga selle kohta, kas ta on vaadanud enda mõistes pornograafiat.

Andmetest selgus, et suuremal osal vastajatest oli olnud kokkupuuteid pornograafilise materjaliga. Nad olid kas lugenud või vaadanud pornograafilise sisuga materjale (joonis 1). Noormehed väljendasid aga pornograafia vastu oluliselt rohkem huvi kui neid ($\chi^2 = 101,1$; $df = 1$). Koolitüübi järgi selgus, et gümnaasiumis õppivad neid teatasid pornograafiliste ajakirjade lugemisest või filmide vaatamisest vähem kui kutsekoolis õppivad neid; 85% maakooli noortest ning 80% linnakooli noortest oli märkinud, et nad on vaadanud pornograafilist materjali. Ootuspäraselt olid nooremad vastajad pornograafiaga oluliselt vähem kokku puutunud kui vanemad respondendid ($r = -0,13$).

Joonis 1. Pornograafilist materjali lugenud või vaadanud vastajad soo, rahvuse ja koolitüübi järgi (%).

Jooniselt 2 selgub, et eesti ja vene rahvusest noormeeste ja neidude vahel esines statistiliselt olulisi erinevusi pornograafilise materjali vaatamise sageduse osas ($\chi^2 = 398,5$; $df = 12$). Eesti ja vene poisid on väitnud, et nad vaatavad pornograafilisi ajakirju või filme vaid mõnel korral aastas või mõnel korral kuus. Eesti tütarlapsed on vaadanud pornograafilist materjali enamasti mõnel korral aastas. Arvukas osa vene tütarlastest on enda hinnangul puutunud pornograafilise materjali kokku vaid ühel korral; oli ka neid, kes väitsid, et seda oli juhtunud mõnel korral aastas. Vastajate hulgas oli 18 indiviidi, kes väitsid, et nad on vaadanud pornot iga päev (nende vastused on arvestatud joonisel variandi “mõnel korral nädalas” juurde).

Joonis 2. Pornograafilise materjali vaatamise sagedus soo ja rahvuse lõikes (%)

Vastajate hinnangul vaadatakse kõige sagedamini pornograafiat ajakirjadest ning televisioonis näidatavatest filmidest (tabel 1). Oluliseks pornograafiaga kokkupuute allikaks on internet. Kõige sagedamini on nähtud seksuaalsuhet täiskasvanud mehe ja naise vahel, sageduselt teisel kohal on grupisekis ning kolmandal seks samasooliste täiskasvanute vahel. Paar protsenti vastajatest teatas, et on näinud ka pornograafilist materjali, kus on täiskasvanu ja laps seksuaalvahekorras.

Tabel 1. Pornograafilise materjali kättesaadavuse allikad ja liigid soo ja rahvuse lõikes (N, %).

	Eesti poiss		Vene poiss		Eesti tüdruk		Vene tüdruk		Kokku
	N	%	N	%	N	%	N	%	%
<i>Millistest allikatest leiab nooruk pornograafilist materjali?</i>									
Ajakirjadest	441	68,3	91	39,4	350	49,2	102	29,6	50,9
Filmidest kaabel või SAT-TV vahendusele	400	61,9	117	50,6	323	45,4	128	37,1	50,1
Laenutatud või isiklikult videofilmilt	152	23,5	34	14,7	79	11,1	24	7	14,9
Internetist	449	69,5	149	64,5	160	22,5	70	20,3	42,8
Kinodest, kus näidatakse pornograafilisi filme	24	3,7	5	2,2	28	3,9			2,9
<i>Millist liiki pornograafilist materjali vaadatakse?</i>									
Seks täiskasvanud mehe ja naise vahel	546	84,5	173	74,9	477	67	190	55,1	71,7
Seks kahe samast soost täiskasvanu vahel	185	28,6	32	13,9	163	22,9	48	13,9	22,1
Seks koos vägivaldiga või jõu kasutamisega	32	5	8	3,5	29	4,1	5	1,4	3,8
Seks täiskasvanute ja laste vahel	25	3,9	12	5,2	3	0,4	4	1,2	2,3
Seks loomadega	37	5,7	9	3,9	13	1,8	6	1,7	3,4
Grupisekis	220	34,1	68	29,4	156	21,9	59	17,1	26

Uurimusest selgus, et pooled vastajatest vaatavad pornograafiat üksi, 14% eelistas vaadata koos partneriga. Umbes kuuendik vastajatest vaatas koos mõlemast soost sõpradega, ligi kümnendik aga enda soost sõpradega.

Pornograafia vaatamine tekitas tütarlastes oluliselt sagedamini negatiivseid emotsioone ja mõtteid kui poeglases (tabel 2). Võrreldes tüdrukutega väitsid poisid märkimisväärselt sagedamini, et porno vaatamine tekitab neis seksuaalset erutust, põnevust, uudishimu või tahtmist nähtud järele proovida. Vastajate hinnangud selle kohta, kuidas pornograafia neid mõjutab, sõltusid statistiliselt oluliselt pornograafia vaatamise sagedusest. Respondendid, kes olid juhtunud vaatama pornograafilist materjali ainult üks kord, olid oluliselt negatiivsemalt meelestatud kui need, kes olid pornograafiaga kokku puutunud sagedamini kui kord kuus. Seega, mida enam ja sagedamini on respondendil pornograafiaga kokkupuuteid, seda rohkem huvitavama, inspireerivama ning erutust tekitavama leiab ta selle olevat.

Tabel 2. Pornograafia vaatamise mõju poistele ja tüdrukutele (hinnangute keskmised) ning mõju seotus pornograafia vaatamise sagedusega (lineaarne korrelatsioonseos)²

Pornograafiline materjal...	t	df	Poisid		Tüdrukud		N	r kokku
			M	St. hälve	M	St. hälve		
...tekitab erutust	11*	1545	3,6	1,22	2,9	1,35	1471	0,41*
...kaotab erutuse	-5,3*	1504	1,8	1,06	2,1	1,34	1434	-0,2*
...tekitab põnevust	4,1*	1537	3,5	1,15	3,3	1,33	1464	0,22*
...tekitab vastikust	-11*	1525	2,1	1,16	2,9	1,4	1452	-0,32*
...tekitab tahtmist ise nähtut järele proovida	13*	1529	3,3	1,36	2,4	1,4	1456	0,4*
...tekitab masendust	-4,5*	1524	1,8	1,02	2,1	1,26	1453	-0,19*
...jätab ükskõikseks	-4,5*	1532	2,5	1,3	2,9	1,44	1458	-0,26*
...pakub võimaluse sellest palju õppinud, näiteks seda, kuidas inimesed riieteta välja näevad	7,1*	1524	3,2	1,43	2,6	1,46	1452	0,24*
...häirib vastajat	-8,3*	1536	1,9	1,04	2,4	1,35	1465	-0,32*
...on pakkunud huvi teada saada, mida kõike on võimalik teha	5,7*	1533	3,5	1,33	3,2	1,42	1459	0,29*
..on inspireerinud nähtut järele proovima	7,5*	1533	2,8	1,53	2,2	1,44	1459	0,27*
...ei ole mõju avaldanud	-6,7*	1523	2,8	1,41	3,3	1,49	1453	-0,25*

* $p < 0,01$. Erinevusi poiste ja tüdrukute vastustes on kontrollitud *student* t testiga.

Nagu eespoolgi selgus, oli tütarlaste arvamus pornograafiast oluliselt negatiivsem kui noormeestel. Neiud vastasid noormeestest märkimisväärselt sagedamini, et pornograafia ei tohiks olla nii kergesti kättesaadav või peaks olema üldse seadusega keelatud (tabel 3). Samuti leidsid nad pornograafia olevat rohkem alandava ning vähem lõbusa ja inspireeriva kui poisid. Täheledata võis pornograafiaga eelnevalt kokkupuutunud ning mitte kokkupuutunud vastajate arvamuste erinevust. Nimelt olid pornograafilist materjali vaadanud respondendid oluliselt tolerantsemad pornograafia suhtes kui need vastajad, kes ei olnud pornograafiat vaadanud. Sama tendents kehtis nii noormeeste kui ka neidude puhul.

Tabel 3. Pornograafilist materjali vaadanud ja mittevaadanud poiste ja tüdrukute arvamused pornograafiast³

Arvamus pornograafiast	Poisid				Tüdrukud			
	On vaadanud		Ei ole vaadanud		On vaadanud		Ei ole vaadanud	
	M	St. hälve	M	St. hälve	M	St. hälve	M	St. hälve
Pornograafia peaks olema kergemini kättesaadav	2,5	1,26	1,8	1,08	1,7	0,99	1,4	0,85
Pornograafia peaks olema seadusega keelatud	2,1	1,26	3,2	1,42	2,6	1,38	3,5	1,36
Pornograafia kättesaadavus peaks olema piiratud	3,2	1,41	3,9	1,26	3,8	1,33	4,1	1,29

² Respondendid said vastata viiepunktisel skaalal, kuidas pornograafia vaatamine neid mõjutab (1 skaalapunkt tähendas, et vastaja ei ole väitega nõus; 5 tähendas, et vastaja on väitega täiesti nõus). Pornograafia vaatamise sageduse skaala: 1 – “on vaadanud vaid üks kord”; 2 – “mõnel korral aastas”; 3 – “mõnel korral kuus”; 4 – “mõnel korral nädalas”; 5 – “iga päev”.

³ Vastaja võis avaldada arvamust pornograafia kohta viiepunktisel skaalal, kus 1 tähendas, et vastaja ei ole väitega üldse nõus, ning 5, et vastaja on väitega täiesti nõus.

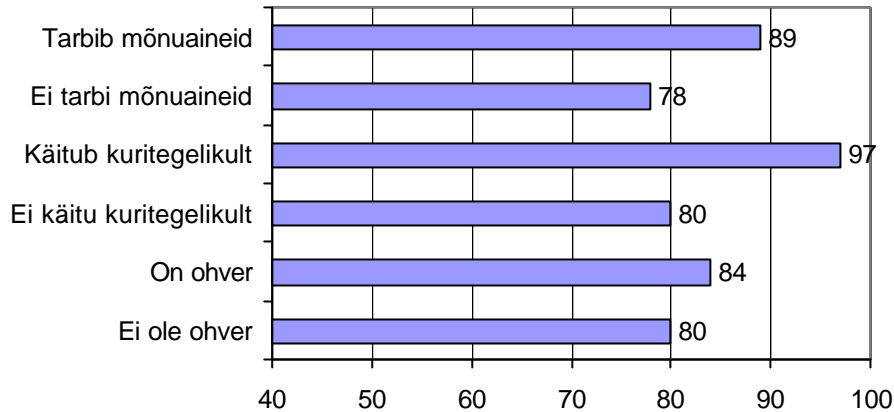
Arvamus pornograafiast	Poisid				Tüdrukud			
	On vaadanud		Ei ole vaadanud		On vaadanud		Ei ole vaadanud	
	M	St. hälve	M	St. hälve	M	St. hälve	M	St. hälve
Pornograafia võib elavdada inimeste seksuaalelu	3,8	1,11	2,7	1,26	3,6	1,21	2,8	1,31
Pornograafia alandab naisi	2,4	1,28	3,4	1,31	2,8	1,38	3,5	1,38
Pornograafia alandab mehi	2,1	1,15	3,3	1,43	2,4	1,25	3,0	1,41
Pornograafia on lõbus	3,0	1,21	1,8	1,02	2,4	1,2	1,5	0,9
Pornograafia on inspireeriv	3,1	1,25	2,0	1,04	2,7	1,25	1,7	1,03
Laste seksuaalselt atraktiivsetena kujutamine võib suurendada laste seksuaalse väärkohtlemise levikut	3,5	1,44	3,5	1,52	34,0	1,32	4,0	1,34
Pornograafia on parim vahend, kust noored saavad teadmisi seksist	3,3	1,28	2,3	1,22	2,7	1,33	2,0	1,15

Respondendi arvamus pornograafiast oli oluliselt korreleeritud tema pornograafia vaatamise sagedusega. Mida sagedamini oli vastaja pornograafilist materjali vaadanud, seda enam ta leidis, et porno peaks olema kergemini kättesaadav ja seadusega lubatud, et pornograafia alandab vähem inimese eneseväarikust ning elavdab tema seksuaalelu. Sarnaselt arvasid ka need respondendid, kelle arvates avaldab pornograafia neile positiivset mõju.

Veidi rohkem kui iga viies õpilane, kes teatas pornograafilise materjali vaatamisest, arvas, et tema sõprade hulgas on pornograafiliste filmide vaatamine üsna või väga levinud. Sama leidis ka 5% neist vastajatest, kes ise ei olnud pornograafiat vaadanud. 15 vastajat märkis, et sõprade hulgas on väga levinud selliste pornofilmide vaatamine, kus täiskasvanud on seksuaalvahekorras lastega.

Pornograafia vaatamise seotus vastaja enda hälbiva käitumise ja seksuaalse väärkohtlemisega

Tulemustest selgus, et respondendid, kes olid tarvitanud mõnuaineid ($\chi^2 = 29,4$; $df = 1$) ning käitunud kriminaalselt ($\chi^2 = 23$; $df = 11$) olid teatanud oluliselt sagedamini pornograafia vaatamisest kui vastajad, kes ei olnud märkinud enda hälbivast käitumisest (joonis 3). Samuti olid deviantselt käitunud respondendid need, kes olid teadlikult otsinud pornograafilist materjali.

Joonis 3. Pornograafiat vaatavate vastajate osakaal mõnuainete tarbijate, kriminaalselt ja seksuaalselt väärkohtlevalt käituvate ning seksuaalse väärkohtlemise ohvrite hulgas (%).

Mõnuaineid pruukinud ning kuritegelikult käitunud vastajad leidsid tunduvalt sagedamini, et pornograafia on inspireeriv, tekitab erutust ning tahtmist nähtut järele teha. Samuti arvasid nad, et porno peaks olema lihtsamini kättesaadav.

Kokkuvõttes selgus, et pornograafilise materjali kättesaadavus ja kogemus sellega kokkupuudetest muudab noorte hinnanguid pornograafia suhtes leebemaks ning on iseäranis ohtlik hälbivale käitumisele kalduvate noorukite hulgas.

Kirjandus

Eesti Entsüklopeedia. 7. köide. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1994.

Pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus. RT I 1988, 2, 42.

Seto, M.C., Maric, A., Barbaree, H.E. (2001). The Role of Pornography in the Etiology of Sexual Aggression. *Aggression and Violent Behavior*; 6, (35-53)

Isiklikud seksuaalkäitumise muustrid

Kadri Soo

Järgnevalt võtame vaatluse alla noorte suguelu algusega seotud küsimused – huvi vastassugupoole vastu, armumise ja püsisuhte kogemuse ning suguelu alustamise. Käsitleme ka seda, kas ja kui paljudel vastajatest on seksuaalsuhteid enda soost isikuga. Vastajatel paluti märkida ära ainult need seksuaalkäitumisega seotud kogemused, mis on seotud mõlema partneri nõusolekuga, välistades sellega väärkohtlemise juhud.

Respondendi seksuaalkogemused vastassoost isikuga

Uurimusest ilmneb, et enamus noormeestest ja neidudest on vähemalt korra olnud armunud mõnda vastassoost isikusse (tabel 1). Antud juhul võisid noored armastuse all silmas pidada ka platoonilisi tundeid, sest kindel poiss või tüdruk oli olemas veidi väiksemal osal respondentidest. Püsisuhte kogemus (kindel poiss- või tüdruk-sõber) oli olemas kolmel neljandikul neidudel ja 65% noormeestel. Tütarlaste suuremat osakaalu võib seletada sellega, et neil võibki olla antud eas rohkem püsisuhteid kui poistel. Samas võib oletada ka, et poisid ja tüdrukud tõlgendavad enda jaoks suhteid vastassugupoolega erinevalt – tüdrukud võivad nimetada veidi lähedasemat suhet noormehega kergemini püsisuhteks kui poisid.

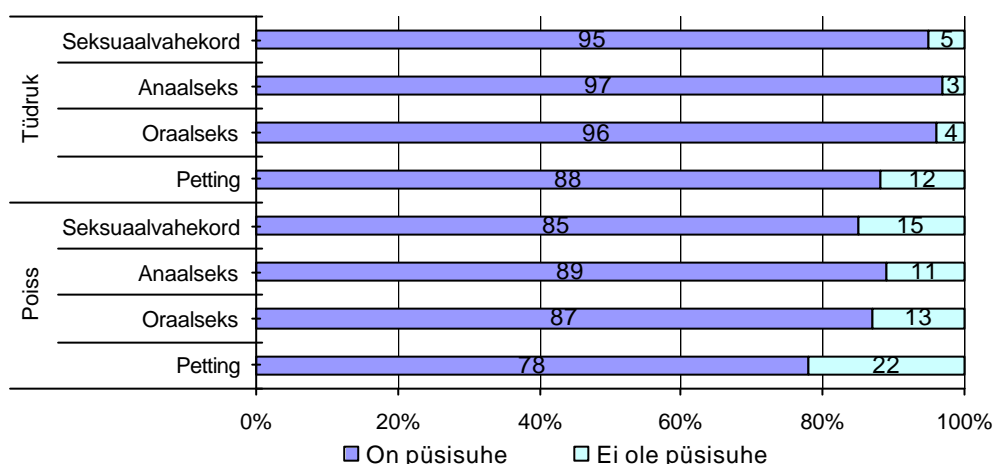
Suudlemiskogemus oli olemas suuremal osal vastanutest ja siinjuures ei ole erinevusi poiste ja tüdrukute ega eestlaste ja venelaste vastuste sageduses. Erinevused ilmsid aga petingu (partneri hellitamine, silitamine riiete pealt või alasti) kogemustes eestlaste ja venelaste hinnangutes. Nimelt väitsid venelased, sh. eriti vene poisid võrreldes eestlastega

Tabel 1. Seksuaalkogemused vastassoost isikuga eesti ja vene rahvusest poistel ja tüdrukutel (N, %)

Kogemuse liik	Eesti poiss		Vene poiss		Eesti tüdruk		Vene tüdruk	
	N	%	N	%	N	%	N	%
On armastanud poissi					622	87,9	300	87,7
On armastanud tüdrukut	578	90,3	206	90				
On olnud (kindel) poiss-sõber					542	76,4	233	68,1
On olnud (kindel) tüdruk-sõber	419	65,7	140	62,8				
On suudelnud poissi					631	89,4	308	89,8
On suudelnud tüdrukut	556	87,1	203	90,2				
On silitanud, hellitanud poissi riiete pealt või alasti					568	80,7	212	63,5
On silitanud, hellitanud tüdrukut riiete pealt või alasti	507	79,7	145	64,4				
On teinud poisiga oraalseksi					232	34,1	99	30,6
On teinud tüdrukuga oraalseksi	197	31,8	74	33				
On teinud poisiga anaalseksi					111	16,5	44	13,6
On teinud tüdrukuga anaalseksi	85	13,8	26	11,9				
On olnud seksuaalvahekorras poisiga					397	56,9	184	54,8
On olnud seksuaalvahekorras tüdrukuga	358	56,5	130	57,3				

sagedamini, et nad on hellitanud või silitanud vastassoost isikut. Oraalseksi oli väidetavalt kogunud umbes kolmandik vastajatest, anaalseksi 13% noormeestest ja 15% neidudest. Seksuaalvahekorra kogemuse olemasolu väitsid nii poisid ja tüdrukud kui ka eesti ja vene rahvusest vastajad enamvähem ühepalju, mis võib viidata vastajate aususele vastustes.

Keskmiselt 84% noormeestest ja 94% neidudest, kes teatasid seksuaalkogemustest (petingust, oraal- ja anaalseksi kogemusest ja/või seksuaalvahekorras olemisest), väitsid ka, et neil on oma tüdruk- või poiss-sõber (joonis 1). See ei tähenda aga, et märgitud seksuaalse sisuga tegevust on kogetud koos püsisuhte partneriga, kuigi annab alust eeldada, et enamasti saadakse seksuaalkogemusi oma poiss- või tüdruk-sõbraga. Ilmnenud noorte seksuaalkäitumise muster sarnaneb eespool märgitud Sorensoni (1973) teismeliste seksuaalkäitumise tüübiga. Selle kohaselt omab suurem osa noorukeid monogaamseid ja enamasti lühiajalisi suhteid partneriga. Väiksem osa teismelistest, peamiselt noormehed, eelistavad aga juhuslikke seksuaalkogemusi erinevate isikutega ühe partneriga püsisuhtele.

Joonis 1. Püsisuhet omavate ja mitteomavate noorte osakaal seksuaalkogemustega vastajate hulgas

Tabelis 2 selgub, et kutsekoolinoortel on oluliselt enam seksuaalkogemusi kui gümnaasiumis või keskkoolis õppivatel noortel. Kõige suurem erinevus on seksuaalvahekorras olemise kogemust tunnistavate osakaalus. Nimelt on kutsekooli poiste ja tüdrukute seas neljandiku võrra enam neid, kes on olnud seksuaalvahekorras - üldhariduskooli poiste ja tüdrukutega võrreldes. Linnast ja maalt pärit vastajate seksuaalkogemustes märkimisväärseid erinevusi ei ilmnenud.

Tabel 2. Seksuaalkogemused vastassoost isikuga üldharidus- ja kutsekooli poistel ja tüdrukutel (N, %).

Kogemuse liik	Gümn. poiss		Kutsek. poiss		Gümn. tüdruk		Kutsek. tüdruk	
	N	%	N	%	N	%	N	%
On armastanud poissi					685	86,9	240	90,6
On armastanud tüdrukut	448	87,5	340	94,2				
On olnud (kindel) poiss-sõber					562	71	216	82,4
On olnud (kindel) tüdruk-sõber	302	59,2	259	73				
On suudelnud poissi					684	87	258	97
On suudelnud tüdrukut	428	83,9	335	93,8				
On silitanud, hellitanud poissi riiete pealt või alasti					565	72,3	216	83,1

Kogemuse liik	Gümn. poiss		Kutsek. poiss		Gümn. tüdruk		Kutsek tüdruk	
	N	%	N	%	N	%	N	%
On silitanud, hellitanud tüdrukut riiete pealt või alasti	362	71	292	82,3				
On teinud poisiga oraalseksi					234	30,7	98	40
On teinud tüdrukuga oraalseksi	132	26,3	139	40,2				
On teinud poisiga anaalseksi					103	13,6	53	21,5
On teinud tüdrukuga anaalseksi	38	7,7	73	21,4				
On olnud seksuaalvahekorras poisiga					386	49,6	197	76,1
On olnud seksuaalvahekorras tüdrukuga	233	45,8	257	72,2				

Tabelist 3 on näha, et nooremad respondendid omavad oluliselt vähem seksuaalkogemusi kui vanemad küsitletud. Märgata võib aga teatud erinevusi nais- ja meessoost respondentide vastustes oma kogemuste kohta. Nimelt on nooremad neid (17aastased ja nooremad) teatanud rohkematest seksuaalkogemustest võrreldes samaealiste noormeestega. Samas on aga märkinud vanema vanusegrupi noormehed neidudest sagedamini, et nad on kogenud petingut ning suguühet.

Tabel 3. Erinevas vanuses seksuaalkogemustega vastajad (N, %)

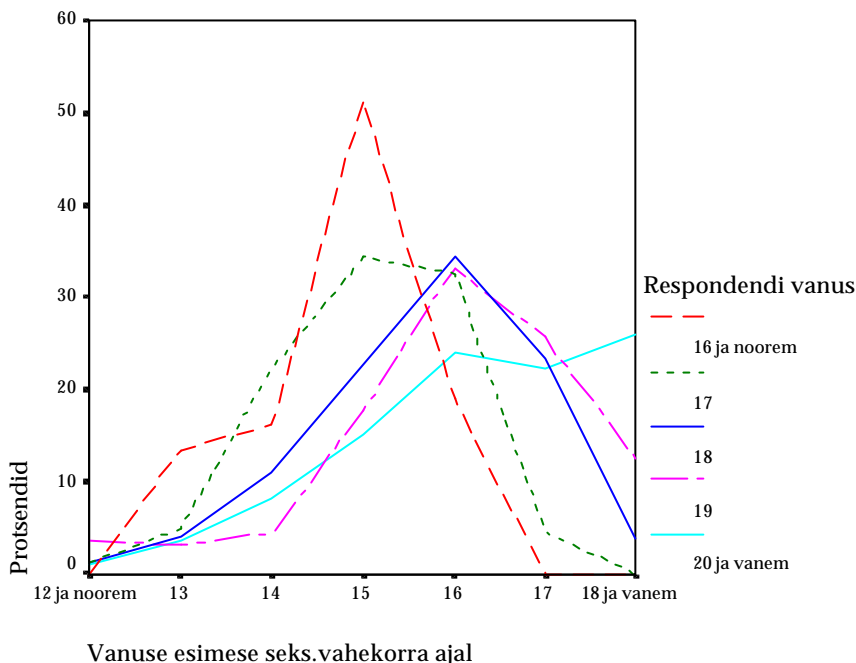
		16aastased ja nooremad		17aastased		18aastased		19aastased		20aastased ja vanemad	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
		Petting	Poisid	19	61,3	142	65,7	245	74,9	162	86,6
	Tüdrukud	49	63,6	232	72	334	75,6	119	83,2	40	85,1
Oraal-seks	Poisid	6	19,4	47	22	105	32,9	66	35,7	42	54,5
	Tüdrukud	15	19,7	81	26	149	34,7	59	43,1	27	58,7
Anaal-seks	Poisid			18	8,5	44	14	22	12,2	24	31,2
	Tüdrukud	5	6,8	34	11,1	73	17	28	20,6	14	29,8
Sugu-ühe	Poisid	9	28,1	90	40,5	185	56,2	125	65,4	73	88
	Tüdrukud	29	37,2	152	45,9	253	56,6	100	69	41	83,7

Respondendi keskmine vanus esimese seksuaalvahekorra ajal oli 15,6 aastat (st. hälve 1,4). Siinjuures ei ilmnenud statistiliselt olulisi erinevusi soo, rahvuse ega koolitüübi lõikes. Maalelavastajad olid esimese seksuaalvahekorra ajal veidi vanemad (15,8 aastat) kui linnas elavad vastajad (15,6 aastat), kuid see erinevus ei olnud statistiliselt oluline. Tähelepanuväärne on tugev positiivne korrelatsioon respondendi enda vanuse ning tema vanuse vahel esimese seksuaalvahekorra ajal ($r = 0,32$). Tabelist 4 selgub, et nooremate vanusegruppide vastajad alustavad oma seksuaalelu varem, poisid veidi nooremalt kui tüdrukud.

Tabel 4. Erinevas vanuses vastajate vanus esimese seksuaalvahekorra ajal (keskmistes)

	16aastased ja nooremad		17aastased		18aastased		19aastased		20aastased ja vanemad	
	Keskmine	St. hälve	Keskmine	St. hälve	Keskmine	St. hälve	Keskmine	St. hälve	Keskmine	St. hälve
Poisid	14,4	1,24	15	0,98	15,6	1,41	16	1,46	16,2	1,63
Tüdrukud	14,9	0,8	15,1	1,07	15,8	1,15	16	1,51	16,8	1,55

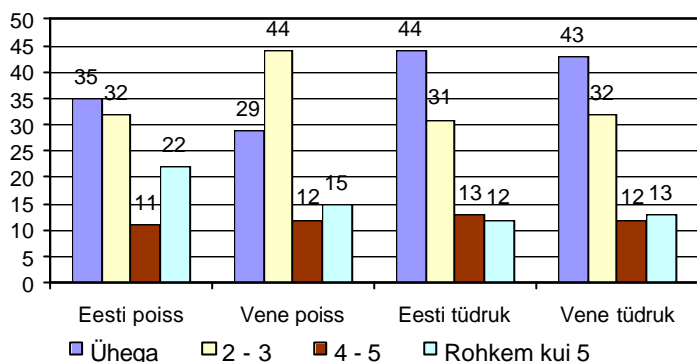
Joonis 2 näitab vastaja enda vanuse ning tema seksuaalelu alustamise ea jaotumist. Mida enam nihkub kõver joonisel vasakule, seda suurem osakaal vastavast vanusegrupist astub seksuaalvahekorda nooremas eas. Näiteks on 16-17aastaste hulgas 14- kuni 15aastaselt seksuaalvahekorda astunute osakaal oluliselt kõrgem kui vanemate vastajate hulgas.

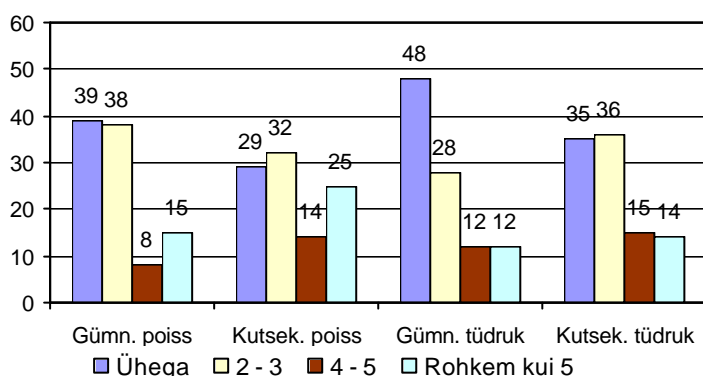
Joonis 2. Vanus esimese seksuaalvahekorra ajal ja vanus ankeedile vastates (%)

Eestis 1994. ja 1999. aastal läbi viidud KISS uurimusest selgus, et vahepealsel perioodil oli seksuaalkogemustega noorte hulk mõnevõrra suurenenud, eriti oli kasvanud seksuaalkogemustega tütarlaste hulk (Papp, Part & Tõrik, 2001). 1999. aasta uuringu põhjal oli vastajatest suguühtes olnud 15% noormeestest ning 13% tütarlastest. Kerge petingu kogemus oli 41% noormeestel ja 49% neidudel, rasket petingut oli kogenud vastavalt 28 ja 32% noortest. Siinjuures tuleb arvestada, et KISS uurimuses küsitleti peamiselt põhikoolilõpetajaid vanuses 14 kuni 17 aastat. Käesoleva uurimuse tulemuste järgi on 15–16aastastest olnud seksuaalvahekorras 34%, 17aastastest aga 44%, kusjuures tütarlaste osakaal suguühet kogenute hulgas on suurem kui noormeestel. Petingu kogemusi oli praeguse uuringu kohaselt 15-17aastastel noortel samuti rohkem kui 1999. aastal (tabel 3). Kokkuvõtvalt võib öelda, et Eesti noorte seksuaalkultuuris on märgata suguelu alustamise nihkumist nooremisse ikka ning järjest kasvavat seksuaalkogemuste arvu 15- kuni 17aastaste hulgas.

Seksuaalpartnerite arv. Uurimusest selgus, et 39% vastajatest on olnud seksuaalvahekorras ühe inimesega. Kolmandik on teatanud kahest kuni kolmest erinevast sekspartnerist. Tütarlastel on poeglastega võrreldes olnud oluliselt vähem seksuaalpartnereid ($\chi^2 = 19,1$; $df = 3$). Eesti ja vene neid sarnanevad partnerite arvu poolest, sama aga ei saa väita eesti ja vene rahvusest noormeeste kohta (joonis 3). Vene noormeestega võrreldes on eesti noormehed märkinud sagedamini, et neil on olnud üks sekspartner, vene noormehed on teatanud aga sagedamini kahe kuni kolme partneri olemasolust. Samas on aga rohkem neid eesti poisse, kes on olnud vahekorras kuue või enama partneriga.

Joonis 3. Seksuaalpartnerite arv eesti ja vene rahvusest noorte hulgas (%)

Joonis 4. Seksuaalpartnerite arv üldhariduskooli ja kutsekooli noorte hulgas (%)

Vastajaid koolitüüpide lõikes võrreldes selgus, et kutsekoolinoortel ei ole mitte ainult rohkem seksuaalkogemusi, vaid neil on olnud ka märgatavalt rohkem sekspartnereid kui üldhariduskooli noortel ($\chi^2 = 21,9$; $df = 3$; joonis 4). Samuti ilmnes, et kui respondent alustas oma seksuaalelu varem, siis on tal ka tõenäoliselt olnud rohkem seksuaalpartnereid ($F = 67,1$; $df = 1064$). Küsitlertul, kes on olnud viie või enama inimesega vahekorras, osutus keskmiseks vanuseks seksuaaldebüüdi ajal 14,6 (st. hälve 1,45), ühe inimesega vahekorras olnute puhul oli keskmine vanus 16,2 (st. hälve 1,24). Sama tendentsi võib märgata ka sekspartnerite arvu ja respondendi enda vanuse võrdlemisel: vanemad vastajad on teatanud rohkematest isikutest, kellega nad on olnud vahekorras. See seos jääb aga statistiliselt väheoluliseks.

Respondendi seksuaalkogemused samasoost isikuga

Teismeeas toimub seksuaalse orientatsiooni selginemine. Siiski ei pruugi paljud samasoolistele orienteeritud noored sellest esialgu aru saada, mistõttu esimesed seksuaalkogemused saadakse siiski vastassoost partneriga. Oma erineva seksuaalse orientatsiooni tunnistamine võib noore elus saada suureks šokiks, kuna oma erilise tunnistamine kalduks liialt kõrvale üldlevinud seksuaalnormidest. Mida liberaalsemate seksuaalsete hoiakutega on aga ühiskond, seda kergem on noorel inimesel oma tegelikku seksuaalset orientatsiooni tunnistada ning sellele vastavalt ka käituda.

Greydanus ja Shearin (1990) tõdevad ka vastupidist. Nende arvates meedia järjest kasvav tähelepanu homoseksuaalsusele paneb teismelisi sel eluperioodil rohkem mõtlema

oma seksuaalse suundumuse üle. Seksuaalkogemused samasoolistega, mis teismeeas võivad aset leida, on aga siiski suhteliselt juhuslikud ning ei pruugi viidata homoseksuaalsele elustiilile täiskasvanueas. Seega võib teismeliste homoseksuaalset käitumist mõõtes tekkida suur oht mõõta hoopis pseudo-homoseksuaalsust.

Tabel 5. Seksuaalkogemused enda soost isikuga eesti ja vene poiste ja tüdrukute hulgas (N).

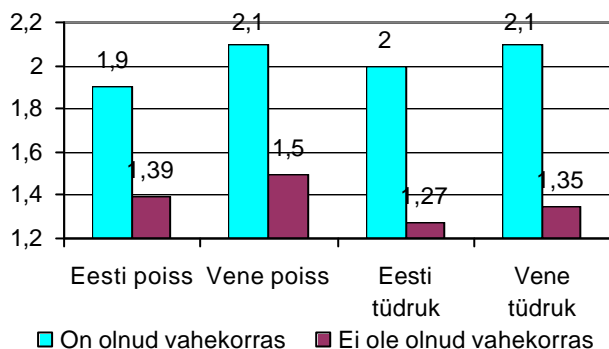
Kogemuse liik	Eesti poiss	Vene poiss	Eesti tüdruk	Vene tüdruk
On armastanud poissi	4	4		
On armastanud tüdrukut			18	5
On olnud (kindel) poiss-sõber	29	3		
On olnud (kindel) tüdruk-sõber			8	2
On suudelnud poissi	17	5		
On suudelnud tüdrukut			80	59
On silitanud, hellitanud poissi riiete pealt või alasti	15	13		
On silitanud, hellitanud tüdrukut riiete pealt või alasti			29	20
On teinud poisiga oraalseksi	3	5		
On teinud tüdrukuga oraalseksi			6	7
On teinud poisiga anaalseksi	2	2		
On teinud tüdrukuga anaalseksi				
On olnud seksuaalvahekorras poisiga	1	1		
On olnud seksuaalvahekorras tüdrukuga			3	1

Käesolevast uurimusest selgus, et 29 poisil (1,5%) ja 56 tüdrukul (2,9%) oli olnud kehaline (hellitamine ja silitamine riiete pealt või alasti) või seksuaalne kontakt samasoolise isikuga. Tabelist 5 võib näha, et sagedamini märgiti suudlemist (eriti tüdrukud) ja silitamist või hellitamist. Suguline kontakt oli aga äärmiselt harvaesinev.

Hinnang seksuaalkogemuste arvukuse ja vahekorra astumise optimaalse vanuse kohta

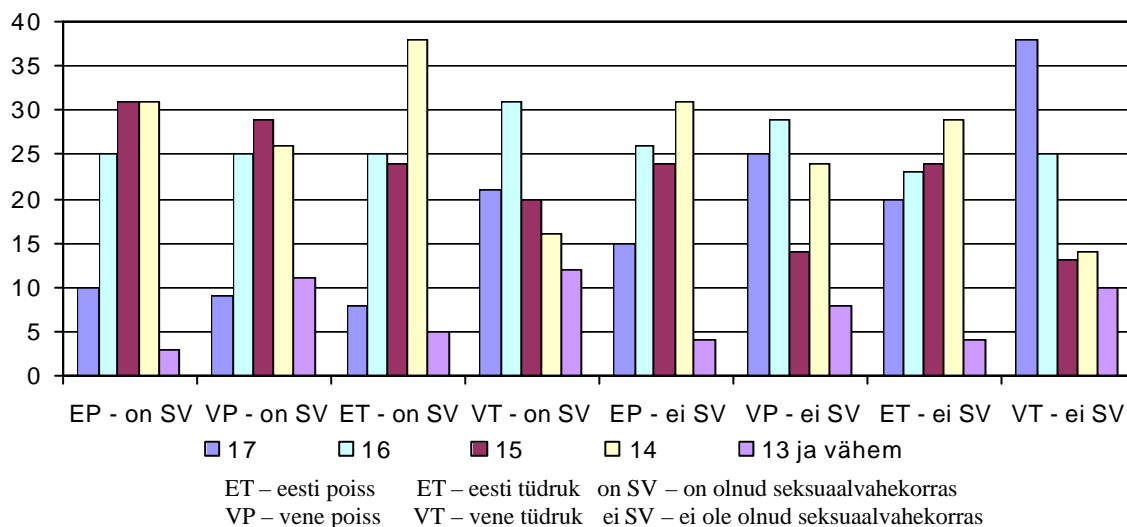
Analüüsidest respondendi hinnangut selle kohta, kui palju tal on oma eakaaslastega võrreldes seksuaalkogemusi, lähtuti sellest, kas ta on olnud eelnevalt seksuaalvahekorras. Rohkem kui pooled vastajad, kellel on olnud varem seksuaalsuhteid, arvavad enamasti, et neil on eakaaslastega võrreldes umbes sama palju seksuaalkogemusi. Need respondendid, kes ei ole vahekorras olnud, hindavad oma kogemuste hulka oluliselt väiksemaks kui vahekorras olnud respondendid ($\chi^2 = 432,8$; $df = 2$). Nimelt leiab kaks kolmandikku seksuaalvahekorras mitteolnud noortest, et neil on vähem seksuaalkogemusi kui teistel omaealistel. Siin väljendub noortekultuuri surve seksuaalkogemuste omandamiseks – olles ise suguelu kogemuseta, arvatakse, et teistel omavanustel on see juba olemas.

Vastaja vanus esimese seksuaalvahekorra ajal on olulises korrelatsioonseoses vastaja hinnanguga oma kogemuste kohta ($r = -0,29$). Samuti on respondendi hinnang seotud oluliselt seksuaalpartnerite arvuga ($r = 0,25$). Järelikult leiavad vastajad, et neil on eakaaslastega võrreldes rohkem seksuaalkogemusi, kui nad on ise alustanud suguelu keskmiselt nooremana ning on olnud mitme erineva inimesega vahekorras.

Joonis 5. Seksuaalvahekorras olnud ning mitteolnud eesti ja vene noorte hinnang enda seksuaalkogemuste arvukuse kohta (keskmised)⁴

Varem seksuaalvahekorras olnud vene rahvusest poiste ja tüdrukute hinnangute kohaselt on neil keskmiselt rohkem seksuaalkogemusi kui eesti tüdrukutel, oluliselt rohkem aga võrreldes eesti poistega (joonis 5). Kui aga analüüsida neid vastajaid, kes ei ole enam olnud vahekorras, siis ilmneb, et vene noormeeste hinnang oma seksuaalkogemuste arvukuse kohta on endiselt kõrgeim, eesti tüdrukute oma aga madalaim. Üldhariduskooli ja kutsekooli noori võrreldes selgub, et gümnaasiumis või keskkoolis õppivad noored, kes on olnud seksuaalvahekorras, väidavad sagedamini, et neil on seksuaalkogemusi eakaaslastega võrreldes rohkem kui kutsekoolis õppivad ja seksuaalkogemusi omavad noored.

Joonis 6. Eesti ja vene noorte arvamus vanuse kohta, millal võiks astuda seksuaalvahekorda (%)

Eesti Karistusseadustiku järgi on keelatud astuda vahekorda noorema kui 14aastase isikuga. Vastajatelt küsiti, milline vanus oleks nende meelest optimaalne suguelu alustamiseks. Respondendid, kellel oli olemas juba suguuhte kogemus ($r = -0,12$) ja kui see oli omandatud teistega võrreldes nooremas eas ($r = -0,17$), leidsid, et vahekorda võiks astuda noorema isikuga, võrreldes nende vastajatega, kellel ei olnud seksuaalkogemusi. Eesti ja vene poiste ning tüdrukute vahel ilmnis sobiva vanuse suhtes märkimisväärsed erinevusi (joonis 6). Eriti lähivad lahku eesti ja vene tüdrukute arvamus. Eesti neid väidavad kõige sagedamini, et

⁴ Respondent sai hinnata enda seksuaalkogemuste arvukust võrreldes eakaaslastega skaalal: 1 – “kogemusi vähem kui teistel”; 2 – “kogemusi umbes sama palju kui teistel”; 3 – “kogemusi rohkem kui teistel”.

nimetatud vanusepiiriks võiks olla 14 aastat. Vene neiud, eriti just suguühete kogemust mitteomavad torkavad silma selle poolest, et peavad kõige enam õigeks vahekorda astumist endast vanema isikuga.

Kirjandus

Greydanus, D.E., Shearin, R.B. (1990). Adolescent Sexuality and Gynecology. Lea & Febiger, London

Papp, K., Part, K., Tõrik, S. (2001). KISS noorsoouuring 1999. Eesti Pereplaneerimise Liit

Kokkupuuted prostitutsiooniga

Judit Strömpl

Raskused noorte prostitutsioonikogemuse hindamisel

Laste seksuaalteenuste pakkumise teemat käsitletakse käesoleva uurimuse aluseks olevas küsimustikus kahes raamistikus. Esiteks, ühe ühiselureegleid rikkuva käitumisviisina ja teiseks, küsimustiku erinevas osas tegevusena, mis on vastaja hinnangul tema kujutluses võimalik (on ennast seda tegevust sooritamas kunagi ette kujutanud), või tegevusena, mis on ka tegelikkuses aset leidnud. Vastused kahes hinnangute blokis langevad vaid üksikutel juhtudel kokku. Küsimustiku alguses, kus seksuaalteenuste teemat on käsitletud esimest korda ning see on selgelt rikkumisena defineeritud, on vaid mõned respondendid valmis tunnistama, et on kuidagi prostitutsiooniga kokku puutunud. Kuid hiljem, kui küsimus on esitatud teistmoodi ning hoiakutele viitava küsimustega koos, siis muutuvad ka respondentide vastused.

Tabel 1. Prostitutsiooniilmingud noorte kujutlustes ja tegelikkuses soo, vanuse ja rahvuse järgi (N, %)

	Eesti poiss		Eesti tüdruk		Vene poiss		Vene tüdruk	
	N	%	N	%	N	%	N	%
<i>47.1. Kas on pakkunud raha eest seksuaalteenuseid või on kujutanud seda ette?</i>								
Jah	25	4,0	14	2,0	11	5,2	10	3,1
Ei	602	96,0	690	98,0	202	94,8	313	96,9
<i>47.2. Kas on kujutanud ette ennast tulevikus raha eest seksuaalteenuseid pakkumas, et osta saadud raha eest asju, mis meeldivad?</i>								
Jah	17	2,8	11	1,6	8	4,1	8	3,2
Ei	594	97,2	669	98,4	185	95,9	245	96,8
<i>47.3. Kas on kujutanud ette ennast tulevikus raha eest seksuaalteenuseid pakkumas, kui sunnitakse selleks?</i>								
Jah	201	33,2	264	38,4	53	27,0	106	37,7
Ei	405	66,8	423	61,6	143	73,0	175	62,3
<i>47.4. Kas on kujutanud ette ennast tulevikus raha eest seksuaalteenuseid pakkumas mingil muul põhjusel?</i>								
Jah	46	7,8	31	4,7	28	14,6	50	18,4
Ei	544	92,2	625	95,3	164	85,4	222	81,6

Raskused prostitutsioonikogemuse hindamisel tekkisid esitatud küsimuse mõtestamisel. Vastav küsimus (ankeedis küsimus nr 47; venekeelses ankeedis 47A) kõlab järgmiselt: “Kas Sa oled kunagi pakkunud raha eest seksuaalteenuseid või kas Sa kujutaksid ette ennast seda tegemas?” Esiteks, ei ole selge, mida see küsimus täpsemalt mõõdab, kas faktilisi andmeid respondendi seksuaalse tegevuse kohta (oled pakkunud) või tema hoiakut (kujutaksid ette end teenuseid pakkumas). Teiseks sisaldab see küsimus kahte küsimust, millele on võimalik vaid üheselt vastata kas ei või jah. Selline küsimuse sõnastamine asetab samuti saadud tulemuse kahtluse alla.

Võrdlus järgmistele küsimustele saadud vastustega aitab teatud mõttes siiski selgusele jõuda ja mõista, kas respondendi poolt valitud jaatav või eitav vastusvariant kuulub küsimuse esimese või teise osa juurde.

Sama küsimuse alaküsimus täpsustab asjaolusid, mis tingimustel respondent ennast tulevikus raha eest seksuaalteenuseid pakkumas ette kujutaks. Siin on esitatud kolm

vastusevarianti, millest esimene puudutab materiaalsel huvi (“Jah, sest ennast müües saaksin saadud raha eest osta asju, mis mulle meeldivad”); teine puudutab sundolukorda (“Jah, müüksin ennast vaid juhul, kui mind selleks sunnitakse ja see oleks ainus viis ellu jääda”) ning kolmas vastuse variant lisab muud põhjusi (“Müüksin ennast mõnel muul põhjusel”). (Tabelid 1 ja 2).

Tabel 2. Prostitutsiooniilmingud noorte kujutlustes ja tegelikkuses vanuse järgi (N, %)

	16 ja nooremad		17		18		19		20 ja vanemad	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
<i>47.1. Kas on pakkunud raha eest seksuaalteenuseid või on kujutanud seda ette?</i>										
Jah	3	2,8	14	2,7	22	2,9	14	4,3	5	3,8
Ei	103	97,2	509	97,3	731	97,1	313	95,7	125	96,2
<i>47.2. Kas on kujutanud ette ennast tulevikus raha eest seksuaalteenuseid pakkumas, et osta saadud raha eest asju, mis meeldivad?</i>										
Jah	2	2,0	9	1,9	15	2,1	11	3,6	5	4,1
Ei	98	98,0	476	98,1	683	97,9	293	96,4	117	95,9
<i>47.3. Kas on kujutanud ette ennast tulevikus raha eest seksuaalteenuseid pakkumas, kui sunnitakse selleks?</i>										
Jah	34	33,3	176	35,6	253	35,2	112	36,5	40	32,8
Ei	68	66,7	318	64,4	466	64,8	195	63,5	82	67,2
<i>47.4. Kas on kujutanud ette ennast tulevikus raha eest seksuaalteenuseid pakkumas mingil muul põhjusel?</i>										
Jah	10	9,8	42	8,8	67	9,6	26	8,8	7	6,1
Ei	92	90,2	433	91,2	628	90,4	271	91,2	108	93,9

Küsimustiku järjekorras järgmine 48. küsimus uurib korraga erinevate prostitutsiooniilmingute esinemist ning teeb seda, pakkudes valida ühelt poolt seitse võimaliku seksuaalteenuse variandist ning teiselt poolt uurib vastaja isikliku reaalselt olemasoleva kogemuse kohta (*olen teinud*), kaalutlust tuleviku suhtes (*kujutaksin ette, et teen seda tulevikus*) ja tolerantsust teiste inimeste prostitutsiooni vastu (*nõustun sellega, et teised seda teevad*). (Tabelid 3 – 8).

Tabel 3. Prostitutsiooniilmingute liigid soo ja rahvuse järgi (N)

[Küsimus 48] *Kas on ise teinud?*

	Eesti poiss	Eesti tüdruk	Vene poiss	Vene tüdruk	Kokku
	N	N	N	N	N
Näidanud kellelegi tasu eest oma suguelundeid	1	3	2	-	6
Osalenud tasu eest alasti filmimisel või pildistamisel	1	4	1	2	8
Näidanud teistele tasu eest eneserahuldamist	1	1	1	-	3
Teinud tasu eest oraalseksi	2	1	1	2	6
Olnud tasu eest seksuaalvahekorras	2	4	1	2	9
Teinud tasu eest anaalseksi	-	2	-	-	2
Lasknud ennast filmida või pildistada tasu eest seksuaal-teenuste osutamise ajal	1	-	1	-	2

Tabel 4. [Küsimus 48] *Kas kujutab ette, et teeb tulevikus seda?* (N, %) ⁵

	Eesti poiss		Eesti tüdruk		Vene poiss		Vene tüdruk	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Näitab kellelegi tasu eest oma suguelundeid	13	2,3	7	1,1	4	2,2	5	1,9
Osaleb tasu eest alasti filmimisel või pildistamisel	29	5,2	23	3,8	14	7,8	12	4,6
Näitab teistele tasu eest eneserahuldamist	2	0,4	3	0,5	2	1,1	3	1,2
Teeb tasu eest oraalseksi	13	2,4	3	0,5	5	2,8	1	0,4
On tasu eest seksuaalvahekorras	35	6,3	6	1,0	7	4,0	5	1,9
Teeb tasu eest anaalseksi	14	2,6	3	0,5	5	2,8	5	1,9
Laseb ennast filmida või pildistada tasu eest seksuaalteenuste osutamise ajal	18	3,2	6	1,0	2	1,1	5	1,9

Tabel 5. [Küsimus 48] *Kas nõustub sellega, et teised teevad?* (N, %)

	Eesti poiss		Eesti tüdruk		Vene poiss		Vene tüdruk	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Näitavad kellelegi tasu eest oma suguelundeid	167	29,8	185	29,7	54	29,7	50	19,3
Osalevad tasu eest alasti filmimisel või pildistamisel	252	44,9	300	48,2	74	40,7	77	30,1
Näitavad teistele tasu eest eneserahuldamist	155	28,1	187	30,4	37	20,8	36	14,2
Teevad tasu eest oraalseksi	183	33,0	193	31,6	50	28,2	52	20,5
On tasu eest seksuaalvahekorras	224	40,1	223	36,2	58	32,8	56	22,2
Teevad tasu eest anaalseksi	179	32,6	185	30,5	49	27,2	49	19,4
Lasevad ennast filmida või pildistada tasu eest seksuaalteenuste osutamise ajal	201	36,0	213	34,6	54	30,0	56	22,0

Tabel 6. Prostitutsiooniilmingute liigid vanuse järgi (N/%)

[Küsimus 48] *Kas on ise teinud?*

	16 ja noorem		17		18		19		20 ja vanem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
	Näidanud kellelegi tasu eest oma suguelundeid	-	-	2	0,4	2	0,3	2	0,6	-
Osalenud tasu eest alasti filmimisel või pildistamisel	-	-	1	0,2	5	0,7	2	0,6	-	-
Näidanud teistele tasu eest eneserahuldamist	-	-	-	-	1	0,1	2	0,6	-	-
Teinud tasu eest oraalseksi	-	-	1	0,2	2	0,3	2	0,6	1	0,8
Olnud tasu eest seksuaalvahekorras	-	-	1	0,2	3	0,4	5	1,6	-	-
Teinud tasu eest anaalseksi	-	-	-	-	-	-	2	0,7	-	-
Lasknud ennast filmida või pildistada tasu eest seksuaalteenuste osutamise ajal	-	-	-	-	-	-	1	0,3	1	0,8

⁵ *Kas kujutab ette, et teeb tulevikus seda?* Arv (N) on küll selle tunnuse puhul väike, aga samas, kui võrrelda eesti poiste ja vene poiste vastuseid, siis ilma protsentideta jääks selline mulje, et eesti poisid on oluliselt suuremad "ettekujutajad".

Tabel 7. [Küsimus 48] *Kas kujutab ette, et teeb tulevikus seda?*

	16 ja noorem		17		18		19		20 ja vanem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Näitab kellelegi tasu eest oma suguelundeid	2	2,2	11	2,4	7	1,1	5	1,8	4	4,0
Osaleb tasu eest alasti filmimisel või pildistamisel	3	3,2	26	5,7	32	4,9	12	4,3	2	2,0
Näitab teistele tasu eest eneserahuldamist	2	2,1	4	0,9	2	0,3	1	0,4	1	1,0
Teeb tasu eest oraalseksi	2	2,1	8	1,8	5	0,8	6	2,1	1	1,0
On tasu eest seksuaalvahekorras	2	2,2	13	2,9	16	2,4	17	6,1	5	5,0
Teeb tasu eest anaalseksi	1	1,1	10	2,3	9	1,4	6	2,2	1	1,0
Laseb ennast filmida või pildistada tasu eest seksuaalteenuste osutamise ajal	2	2,1	6	1,3	12	1,8	9	3,2	2	2,0

Tabel 8. [Küsimus 48] *Kas nõustub sellega, et teised teevad?*

	16 ja noorem		17		18		19		20 ja vanem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Näitavad kellelegi tasu eest oma suguelundeid	18	19,4	125	26,6	187	28,4	85	30,5	33	33,0
Osalevad tasu eest alasti filmimisel või pildistamisel	24	25,8	208	44,4	291	44,6	122	43,0	47	47,0
Näitavad teistele tasu eest eneserahuldamist	16	17,4	118	25,8	166	25,7	81	28,9	28	28,9
Teevad tasu eest oraalseksi	15	16,1	146	31,7	193	30,2	86	30,6	30	30,3
On tasu eest seksuaalvahekorras	19	20,7	164	35,6	228	35,2	103	36,9	37	37,0
Teevad tasu eest anaalseksi	16	17,4	135	29,7	181	28,1	91	32,9	31	31,3
Lasevad ennast filmida või pildistada tasu eest seksuaalteenuste osutamise ajal	16	17,2	163	35,1	207	31,9	96	34,4	35	35,0

Nagu näha on tabelist 1, erineva prostitutsiooniilmingute puhul on tegemist erineva vastanute arvuga, st. on erinev arv vastanuid, kes tunnistas üles, et nad on raha eest seksuaalteenused müünud. Kuna küsimusteblokis oli võimalik valida mitmeid vastuseid, siis ei ole selge, mis on nende laste üldarv, kes seksuaalteenuseid on tasu eest müünud. Samuti on raske teha järeldusi selle kohta, mida respondendid seksuaalteenuste ja tasu all mõistavad.

Prostitutsioonikogemuse kvalitatiivne hindamine

Et prostitutsioonikogemuste omamises noorte hulgas siiski suuremat selgust saada, vaatleme järgnevalt eelpoolkäsitletud küsimustele vastanuid kvalitatiivsel meetodil.

Seksuaalteenuste pakkumist ettekujutajad. Seksuaalteenuste pakkumisele raha eest jaatavalt vastanud jagunesid kolme gruppi. Esimese grupi moodustavad respondendid, kes andsid jaatava vastuse küsimusele seksuaalteenuste pakkumise või selle kujutlemise kohta, kuid vastustest teenuste pakkumise põhjuste kohta selgub, et nad reaalselt seda siiski teinud ei ole. Nad on ennast teenust pakkumas vaid ette kujutanud. Selle grupi puhul väljendub spetsiifiline hoiak, mis teeb seksuaalteenuste pakkumise tulevikus teatud tingimustel võimalikuks. Omaette küsimus on aga see, kuivõrd usaldusväärseks võib sellist potentsiaalset

valmisolekut pidada ja mida see reaalselt võiks tähendada. Arvata võib, et eelpoolmainitud täpsustus seksuaalteenuste pakkumise tingimuste kohta võis mõjutada respondentide vastuseid. Kui respondentil palutakse ette kujutada sellist situatsiooni, milles teda sunnitakse prostitutsioonile, ohustades tema elu, ja järgmise küsimusega uuritakse, missuguseid teenuseid ta võiks pakkuda, siis vastust on raske hinnata kui kindlat hoiakut, mis respondentile on sügavalt omane. Antud juhul võib olla pigem tegemist respondendi vastuste mõjutamisega küsimuste järjestuse kaudu.

Seksuaalse ohvrikogemuse seksuaalteenusena tõlgendajad. Teise grupi moodustasid respondentid, kes küsimusele seksuaalteenuste pakkumise või ettekujutamise kohta vastasid eitavalt, kuid võrdlusest etteantud teenusepakkumise tingimustega selgus, et nad on reaalselt osutanud seksuaalteenuseid. Antud juhul on tegemist selliste noortega, kelle reaalsel tegevust kas nemad ise või teised hindavad prostitueerimiseks, kuid kes tulevikus sellist tegevust ette kujutada ei soovi. Vastustest aga kahjuks ei selgu, mida respondentid täpselt seksuaalteenuste raha eest pakkumise all mõtlesid, sest ankeetide hulgas on ka sellised, kus nt respondent esimesele küsimusele vastab eitavalt, kuid järgnevalt tunnistab üles, et on tasu eest seksuaalvahekorras olnud ja teinud anaalseksi ning saanud tasu vaasi näol. Kui vaadata seda konkreetset juhtumit lähemalt, siis selgub, et tegelikult on seda tütarlast seksuaalselt väärkoheldud ning enda müümise asemel on tegemist seksuaalse ohvrikogemuse juhtumiga. Küsimustiku kvalitatiivne analüüs toob välja kümneaastase tütarlapse mõtlemapaneva loo. Ta lõhkus kogemata ema vaasi ja kartis karistust. Seda kasutas ära tema 18-aastane sugulane, kes lubas talle samasuguse vaasi muretseda, kuid vaid teatud tingimustel. Antud juhul pole tegemist prostitutsiooniilminguga, vaid seksuaalse väärkohtlemisega, kus 10-aastane laps osutus väärkohtlemise ohvriks. Täenduslik on seejuures, et respondent ikkagi vastas etteantud prostitutsiooni uurivatele küsimustele. Ta lisab kolmes kohas seletusi: “Ma olin ühe emale olulise asja ära lõhkunud ja ei julgenud seda öelda talle ja siis see isik lubas mulle samasuguse uue tuua...”; “... ma ei teinud teinud seda vabatahtlikult”. Edaspidi lisab ta: “...ma ei müünud ennast teadlikult”.

Kolmas grupp respondente on sellised, kelle jaatav vastus puudutab küsimuse mõlemat poolt - nii reaalsel tegevust kui ka hoiakuid. Kuna neid on suhteliselt vähe, kirjeldan neid juhtumeid järgnevalt eraldi.

Esimene juhtum

Vastaja on 18 aastat vana tütarlaps, eestlane, õpib erikallakuta gümnaasiumis Eesti provintsis, õppeedukus hea, noorim laps kolmelapselises tuumperekonnas, kus ema ja isa elavad koos ja on omavahel abielus. Tütarlaps suitsetab keskmiselt 5 sigaretti päevas, 15aastaselt tarbib alkohoolsed jooke umbes korra nädalas. Alkoholihoobes on 5-10 korral kakelnud, käitunud halvasti, teinud teistele haiget. 12aastaselt on varastanud ja toime pannud murdvarguse, tal on 8aastasest peale pidevad probleemid koolis, “sadu kordi” (märgib ise ankeeti käsitsi juurde) pole kodus ööbinud, 17aastaselt on pakkunud seksuaalteenuseid, tarbinud hashishit või marihuaanat ning teisi narkootikume alates 15aastasest vanusest. Seksuaalkäitumine on selgelt heteroseksuaalne, suguelu alustas 15aastaselt. Küsimused väärkohtlemise kogemuse kohta (ankeedis küsimused 37-47) jätab täitmata, märgib vaid ära, et keegi on ennast vastu tema tahtmist talle alasti demonstreerinud (küsimus 36:1).

Seksuaalteenuste pakkumise kohta tunnistab respondent üles, et ta on ka tulevikus valmis seksuaalteenuseid pakkuma rahateenimise eesmärgil. Reaalselt on olnud seksuaalvahekorras ja teinud anaalseksi raha eest ning ostjaga on kokku saanud ajalehekuulutuse kaudu. On sellega tegelenud vähemalt kahel korral. Mis puudutab ettekujutusi käitumise suhtes tulevikus, ka siis on ta valmis pakkuma neid kahte teenust. Teiste inimeste käitumise suhtes näitab respondent üles suurt tolerantsust (või on see siiski

ükskõiksus?), märkides ära selgelt, et nõustub sellega, et teised tasuliste seksuaalteenuste pakkumisega tegelevad.

Teine juhtum

Kaheksateistaastane eesti rahvusest tütarlaps provintsilinnast, õpib hästi, on neljalapselise pere vanim tütar, elab juba koos oma mehe ja lapsega. 10aastaselt hakkas tarbima alkoholi umbes 2-3 korda kuus, praeguseni ei suitseta. Kolmeteistaastaselt ei ööbinud regulaarselt kodus ja 16aastaselt pakkus esimest korda seksuaalteenuseid. Selgelt väljendatud heteroseksuaalne hoiak, alates 15aastasest vanusest on olnud vahekorras 2-3 inimesega. Väärkohtlemise küsimusi täidab ankeedis lünklikult. Märgeb ära, et keegi on teda 15aastasena käperdanud mitmel korral (kaks kuni viis korda), hoides teda kinni, löönud ja teinud talle füüsiliselt haiget. Tema ise on oma väitel seksuaalsele tegevusele sundinud meessoost 17aastast noormeest siis, kui ise oli alles 14aastane, kusjuures mõlemad olid uimastavaid aineid (alkoholi või narkootikume) tarvitanud. Seda on juhtunud mitmel korral (kaks kuni viis korda). Ta oli seksuaalvahekorras raha ja muude tegevuste (reisid, restorani viimise, kinnominek) eest, kuid tulevikus ei teeks seda mingil juhul ning ei ole nõus, et teised taolise tegevusega tegelevad. Ostjaga sai kokku sõprade ja interneti kaudu. Esimest korda ennast müües ei olnud ta alkoholi ega narkootikume tarvitanud.

Kolmas juhtum

Seitsmeteistaastane pealinna tüdruk. Õppeedukus keskmine, elab emaga, suitsetab keskelt läbi 5 sigaretti päevas, 12aastaselt on juba alkoholi tarvitanud, viimasel ajal tarvitab alkoholi 2-4 korda nädalas. Seoses alkoholitarbimisega on tal probleeme olnud, kusjuures naabrid-lähedased on talle soovitanud joomise lõpetada. 12aastaselt on ühel korral pannud toime murdvarguse, on puudunud koolist 9aastasest vanusest alates, 12 aastast ei ööbinud kodus ning tekkisid tõsised tülid õpetajatega, 15aastaselt tarvitanud hašišit ja marihuaanat, 16selt kangemaid narkootikume ning pakkunud seksuaalteenuseid. 14aastaselt elab aktiivset suguelu, selgelt heteroseksuaalne. 14aastaselt on 32aastase meestuttava poolt mitmel korral väärkoheldud, kusjuures mõlemad on siis tarvitanud alkoholi või narkootikume, mees on teda sundinud seksuaalsele tegevusele, kinni hoidnud. Seksuaalteenuseid osutas ta tuttavale ning tasuks oli raha ja muud asjad, kuid see juhtus vaid ühel korral. Tuleviku suhtes kujutab ta ette, et võiks seksuaalvahekorda pakkuda või lasta end filmida seksteenuste osutamise ajal. Teiste tegevuse suhtes on küllalt tolerantne, välja arvatud anaalseks, mida ta ei ole ise teinud, ei teeks tulevikus ega nõustu, et teised seda teevad. Küsimusele, kas on näidanud teistele tasu eest eneserahuldamist, jätab vastamata.

Neljas juhtum

Kuueteistaastane vene rahvusest Ida-Virumaa tüdruk. Elab emaga, õpib keskmiselt, peres kasvab peale tema veel üks laps, respondent on temast noorem. Respondent suitsetab keskmiselt 10 sigaretti päevas, 14aastaselt tarbib alkoholi, viimase aasta jooksul 2-4 korda nädalas, seoses alkoholitarvitamisega on olnud probleeme. 15aastaselt on ühel korral murdvarguses osalenud, koolis pidevalt probleemid alates 15aasta vanusest, 16aastaselt ei ööbi kodus, samast vanusest kasutab kergemaid ja kangemaid narkootikume. Tal on 14aastasest peale aktiivne heteroseksuaalne elu, kuid kedagi ei ole ta senini oma väite kohaselt veel armastanud. Teda on väärkoheldud 28aastase meestuttava poolt, kes on teda rohkem kui viiel korral sundinud suguühteks, pettes ja hoides teda kinni. Seejuures mõlemad on tarvitanud uimastavaid aineid. Suguühthes olemise eest ta mingit tasu ei saanud. Edaspidi

ankeediküsimuse 48 juures märgib ta ära, et ise on seksuaalvahekorras olnud raha, toidu ja elamiskoha eest. Seksuaalteenuste sageduse kohta väidab respondent, et ankeedis puudub temale sobiv vastusevariant.

Viies juhtum

Seitsmeteistkümnepäevane vene tütarlaps. Elab koos isaga, tal on üks vend või õde. Suitsetab harva, alkoholi tarvitab 11 aastast peale ning viimasel aastal sagedusega 2-3 korda kuus. Probleeme seoses alkoholitarvitamisega väidetavalt ei ole olnud. Kooliprobleemide hulgas mainib ära, et 10aastaselt sai direktori noomituse ning esinesid puudumised. 16aastaselt on pakkunud seksuaalteenuseid tasuta eest, 13aastaselt tarvitanud kergeid narkootikume kaks korda. Sugu elu alustas 12aastaselt, heteroseksuaalse orientatsiooniga. 13aastaselt oli 29aastaste võõraste meeste poolt väärkoheldud, viimased sundisid teda vahekorda astuma, hoides teda kinni. Seoses selle sündmusega pole ta mingisugust abi saanud ega rääkinud kellelegi juhtunust.

Kuueteistaastaselt on ta ise 25aastasest meest korduvalt seksuaalvahekorrale kutsunud, kuid ei täpsusta samas, kuidas see on juhtunud. On pakkunud oraalset raha eest üks kord ajalehekuulutuse peale. Mis puudutab ettekujutusi enda tulevikukäitumise ja teiste käitumise kohta, siis ta on selgelt negatiivse hoiakuga (ei teeks ise ega nõustu, et teised teevad).

Kuues juhtum

Kaheksateistaastane eesti tütarlaps pealinnast. Õpib hästi, elab koos oma bioloogiliste vanematega. Suitsetamine ja alkoholitarvitamine on vähene (5-10 korda aastas). Põhilised rikkumised puudutavad kooli ja ühistranspordis "jänest" sõitmist. 16aastaselt elab aktiivset seksuaalelu, omades suhteid nii poiste kui tüdrukutega. 16aastaselt on korduvalt seksuaalselt väärkoheldud 22aastase meestutava poolt, kes kasutab oma positsiooni ja füüsilist jõudu (hoidis tütarlast kinni). Respondent tunnistab, et ise on ka ennast eksponeerinud siivutult, kuid edasised täpsustavad küsimused jätab täitmata. 18aastasena on ta raha ja muude tegevuste eest näidanud oma suguorganeid, osalenud alasti filmimisel ning demonstreerinud eneserahuldamist. See juhtus üks kord ja ostjaga sai kokku sõprade kaudu. Mis puudutab ettekujutustes tuleviku suhteid, siis pole ta valmis tulevikus osutama ei oraal-, anaalseksi ega astuma vahekorda tasuta eest. Teiste tegevuste kohta on ta jättnud küsimused vastamata.

Seitsmes juhtum

Seitsmeteistkümnepäevane vene tüdruk pealinnast, elab koos isaga, kes on äriimees. 14aastaselt tarvitab kangemaid, 15aastaselt kergemaid narkootikume. Probleemid koolis 13aastaselt. Elab aktiivselt sugu elu 14aastast alates. Ta on pakkunud korduvalt oraalset raha eest 15aastasest eest. Kliente leiab baarist, sõprade, interneti, ajalehekuulutuste kaudu ning tänaval. Pakub seksuaalteenused alkoholi või narkojoobes. Selle juhtumi puhul võib olla tegemist narkosõltlasega, kes teenib raha prostitutsiooniga.

Kaheksas juhtum

Kaheksateistkümnepäevane eesti tüdruk, elab koos emaga ja 9 õe/vennaga Eesti provintsis. 17aastaselt on pakkunud raha eest oraalset üks kord. Ostja leidis interneti kaudu. Oma tegu seletab järgmiselt: Mul tekkis väga suur telefoni arve ja mul polnud muud väljapääsu kui "ennast müüa". Ka tulevikus kujutab ette, et saab sellisel moel raha teenida - näiteks asjade ostmiseks.

Üks ebaselge juhtum

Üheksateistkümneaastane vene poiss tunnistab, et ta oli 15aastaselt 18aastase naise poolt seksuaalvahekorrale sunnitud. Mõlemad on kasutanud uimastavaid aineid, mida poiss ise ka praegu ohtralt kasutab, alates 11aastasest peale. 12aastaselt elab ta aktiivset heteroseksuaalset suguelu. 17aastaselt sundis ise 19aastast naist endaga seksuaalvahekorda astuma. 17aastaselt pakkus ta üks kord raha eest seksuaalteenuseid. Ostja leidis sõprade kaudu. Ei kujuta ette, et tahaks tulevikus ka sellega tegeleda. Väidab, et ise on kolm korda seksuaalteenuseid ostanud - alates 17a. vanusest.

Üks grupp vastanusest (11 respondenti) annavad väga vastuolulisi vastuseid. Ühelt poolt, ei ole nad väidetavalt pakkunud seksuaalteenuseid tasu eest, samas edaspidi märgivad ära et mõned vastused küsimuses 48 jaatavalt, kuid edasi kas jätavad küsimused vastamata või märgivad, et see küsimus ei käi nende kohta. Ilmselt on siin tegemist mitte prostitutsiooni, vaid lihtsalt seksuaalsete kogemuste kirjeldamisega.

Kaks 17aastast vene poissi ja üks 17aastane vene tüdruk väidavad, et on ostanud seksuaalteenuseid 13aastaselt, (tütarlaps 14aastaselt). Üks poistest tunnistab üles, et on sundinud korduvalt 21aastast naisterahvast astuma seksuaalvahekorda, olles mõlemad tarvitanud uimastavaid aineid. Ise seksuaalteenuseid kunagi müünud ei ole. Tüdruk samas väidab, et on ostanud seksuaalteenuseid 8 korda. Arvata võib, et siin on tegemist noorukieale omase nn “*story-telling*”-uga, mitte tegelikult asetleidnud sündmustega. Ilmselt tooks olukorda suurema selguse nende noortega süvaintervjuu läbiviimine.

Üks huvitav juhtum paistis siiski veel silma

Tegemist on 16aastase pealinna tütarlapsel. Isa ärimees, ema kodune. Tütarlaps on kasutanud hašiit ja marihuaanat 13a. vanusest alates 20 korral ning 15aastasest peale kangemaid narkootikume 30 korral. Tal on olnud 2-3 seksuaalpartnerit ja v.a. anaalseksi on kõik heteroseksuaalseid tehnikaid läbi proovinud. Seksuaalteenuste pakkumise küsimusele andis ‘jah’ vastuse, aga edasi miski ei viita sellele, et ta oleks ise reaalselt mingisuguseid seksuaalteenuseid osutanud. ‘Jah’ puudutas tema ettekujutusi selle kohta, mida oleks ta tulevikus rahateenimise eesmärgil valmis tegema. See tütarlaps on kujutanud ennast tulevikus kõiki seksuaalteenuseid osutamas, v.a. alasti pildistamine.

Kokkuvõte

Kokkuvõttes võib öelda, et käesoleva küsimustiku alusel on raske anda selgelt vastust gümnaasiumiastme noorte prostitutsiooniilmingute kohta. Kohati on raske mõista ka seda, mida täpselt noored tasu eest seksuaalteenuste osutamise all mõtleavad. Vahe nende õpilaste vahel, kes kujutavad ette ennast müümas mingisugustel põhjustel ja nende vahel, kes seda reaalselt teevad, on küllalt suur.

Need õpilased, kes reaalselt on pakkunud seksuaalseid teenuseid ja kes oma toiminguid ka selliselt mõtestavad, viitavad nendele riskifaktoritele, mis on erialases kirjanduses toodud: seksuaalse väärkohtlemise kogemuse olemasolu, rahuldamata rahalised või muud materiaalsed vajadused, alkoholi või narkootikumisõltuvus või probleemid sellega seoses, kooliprobleemid. Samas tuleb ära märkida, et õppijastaatus on kindel positiivne ressurss ja märk sellest, et probleem ei ole veel ülepea kasvanud. Erialane kirjandus viitab sellele, et laps-prostituudid reeglina ei jõua gümnaasiumitasemeni.

Väärkohtlemine maskuliinsuse-feminiinsuse vaatenurgast

Tiina Laur

Järjest rohkem on hakatud rääkima seksuaalsest ahistamisest, vägistamistest, laste ja naiste prostitutsioonist. Järjest rohkem korraldatakse nendel teemadel uuringuid, kirjutatakse ajalehtedes. Lasteaegades ja koolides õpetatakse õpetajaid ära tundma märke lapse ja nooruki kuritarvitamisest. Kes on aga need kuritarvitajad, vägivallatsejad, ärakasutajad? Millised juhtuvad olema ohvrid?

Bem'i (1993) arvates vaatavad inimesed maailma läbi soolise prisma. Inimene püüab tegutseda nii, et see oleks aktsepteeritud tema kultuuri poolt ette nähtud soolise väljendusega (soostreotüübiga). Niisamuti seostatakse süüdlasi maskuliinse tüübiga, kes on dominantne ja agressiivne inimene, s.t. meessoost, ohvriks on aga väike, õrnake, allumissooviga naine või tüdruk. Ühiskonnas on levinud müüdid, et vägistamise korral lasub suur osa süüst ka vägistatul endal: *mis ta siis läks sinna, miks ta siis niimoodi välja nägi, ise ta oli sellise väljakutsuva käitumisega* jne.

Järgnevas kirjatükis vaadeldakse, kuivõrd on väärkohtlejaks või ohvriks olemine seotud indiviidi maskuliinsuse ja feminiinsusega. Keda võib lugeda süüdlaseks seksuaalses väärkohtlemises – teo toimepanijat või ohvrit – millised on eelarvamused?

Maskuliinsuse ja feminiinsuse mõõtmisest

Maskuliinsuse ja feminiinsuse uurimine sai hoo sisse 1970-ndatel aastatel. Mõnede autorite arvates oli väär mõõta maskuliinsust-feminiinsust kui teineteist välistavaid omadusi. Leiti, et nad on teineteisest sõltumatud muutujad, mis esinevad nii meestel kui ka naistel. Sellist lähenemist toetas ka naisliikumine, mille arvates nii maskuliinne kui ka feminiinne traditsiooniline sooroll mõjuvad kahjulikult ja piiravalt indiviidide isiksuse arengule (Greer, 1971). Samuti mõjutab empiirilisi uuringuid ning tulemusi liigne meestekeskus (Abbott & Wallace, 1997; Laas, 2000).

Soorolle mõõtvaid teste on käesolevaks ajaks teada juba üle 150 (Lenney, 1991). Erinevad soorollitestid mõõdavad väga mitmesuguseid teemasse puutuvaid aspekte. Nii näiteks on kasutusel iseseisvad testid mõõtmaks kummagi soo stereotüüpselt tajumise määra, soorolli hoiakuid, soorollide tajumise arengu aspekte, soorollide spetsiifilisi aspekte, häirunud või liialdunud soorolle, soorollide sees leiduvaid pingeid jne. (Einpaul, 1998). Kõige sagedamini leiavad veel kuni tänase päevani kasutamist Bem'i 1974. aastal loodud test BSRI (*Bem Sex Role Inventory*), mille põhjal on kirjutatud üle 900 artikli (Hoffman, Borders, 2001). Teine samavõrd levinud soorolle mõõtev test PAQ (*Personal Attributes Questionnaire*) on välja töötatud Bem'ist sõltumatult Spence'i, Helmreichi ja Stapp'i poolt samuti 1974. aastal.

BSRI on katseisikute poolt täidetav enesekohane test, mis mõõdab, kuivõrd soorollitüüpsed on nende sotsiaalselt soovitud positiivsed iseloomuomadused kahel kesksel – M ja F – skaalal. Algselt on mõlemal skaalal 20 iseloomu kirjeldavat omadussõna, mis on hinnatavad 7-pallisel Likerti tüüpi skaalal (1 - *ei kehti üldse* kuni 7 - *kehtib täielikult*). Sõnad on valitud suurest omadussõnade valimist nii, et testi koostajatele tunduks, et need sõnad oleksid positiivse hinnanguga. Samuti pidid omadussõnad olema ameerika ühiskonna meestele ja naistele kõige soovitud (Bem, 1974). Testi kuuluvad veel ka 20 soolisuse seisukohalt neutraalset sõna, mis moodustavad omaette sotsiaalse soovitud skaala (*Social Desirability Score*).

Algselt soovitas Bem skoorida tulemusi, kombineerides M- ja F-skaala tulemusi, lahutades F-M ning järjestades saadud tulemused skaalale – maskuliinne, peaaegu maskuliinne, androgüünne, peaaegu feminiinne ja feminiinne. Olgugi et selle käsitluse taga olev teooria on oma lihtsuses kõrgelt hinnatav (Spence 1984), leidis ka Bem (1977), et üks kombineeritud skoor ei võimalda piisavalt kirjeldada kogu olemasolevat materjali ning rakendas Spence'i jt. eeskujul (Spence et al., 1975) kahefaktorilist skoorimist. Nii hakkas Bem katseisikuid jaotama 2x2 tabelisse nelja gruppi – maskuliinsed, feminiinsed, androgüünsed ja diferentseerimata. Jaotamise aluseks kasutatakse saadud tulemuste mediaani. Selline lahendus on praeguseks leidnud üldist järgimist enamike uurijate poolt (Spence, 1984).

Seksuaalne väärkohtlemine

Kanadas viidi läbi laiaulatuslik seksuaalse väärkohtlemise statistika uurimine, kus selgus, et 40-50% naisi ja umbes 20% mehi on olnud vähemalt ühes sunnitud/ tahtmatus seksuaalvahekorras enne täisealiseks saamist (Russell, 1984; Salter, 1992; Badgeley Report, 1984; Canadian Advisory Council, 1985, viidatud Xenos ja Smith, 1998 kaudu; Sexual Abuse...). Mitmed uurimused on näidanud, et noorte ja ebatavalise seksuaalkäitumise vahel esineb seos, samuti võib neil noortel esineda problemaatilist käitumist ka teistel elualadel. Ameerikas tehtud uurimuste põhjal on seksuaalkäitumises surve avaldamine ja jõu kasutamine üsna laiaulatuslik noorte meeste hulgas (Davis & Leitenberg, 1987; Hanson & Thorton, 2000, viidatud Mossige, 2003 kaudu). Austraalia näitel (Xenos ja Smith, 1998) on vägivallatseteks/süüdlasteks enamasti alla 25-aastased mehed. Nad on keskmiselt haritud (40% nendest meestest on käinud vähemalt ühe aasta kolledžis). Eriti huvitav oli selle uurimuse juures see, et 50% vägistajatest tunnistas, et vägistamine on neid huvitama hakanud umbes 21-aastaselt.

On tehtud uurimusi, kus BSRI skaala abil vaadatakse, kes kasutavad kohtamisel vägivalda. Tulemustest selgus, et need mehed ja naised, kes olid oma omaduste poolest maskuliinsed, on tõenäolisemad vägivalda tarvitajad interpersonaalsetes suhetes kui feminiinsed, androgüünsed või diferentseerimata tüübi esindajad (Courtship Aggression...). Siit edasi minnes, väidavad Ray ja Gold (1996, viidatud Porcari 2001 kaudu) oma uurimuses, et mehed, kellel on traditsioonilised hoiakud naiste suhtes, on agressiivsemad kui need mehed, kes on oma hoiakutes liberaalsemad.

Ohvrid on peamiselt 16-25aastased. Vägistamisjuhud on kõige sagedasemad 16-19aastaste tüdrukutega, neile järgnevad 20-24-aastased (Xenos ja Smith, 1998). Samas uurimuses tuli välja ka see, et enamus õpilasi ja tudengeid usuvad siiani müüte ja väiteid, mis käivad vägistamise kohta (nt. vägistamine toimub tänu sellele, et naine on oma käitumise ja olemise poolest väljakutsuv; terve naine saab või suudab vägistajale ise vastu hakata jt.).

Erinevate uurimuste järgi võib väärkasutatud poiss või tüdruk olla soorollisegaduses – nii võivad väärkoheldud mehed olla rohkem feminiinsed kui teised mehed (Laszig, 1996) ning väärkoheldud tüdrukud eitada oma feminiinsust ning olla rohkem maskuliinsed (Sexual Abuse...).

Kas vägistajaid saab mingisuguste testide abil kindlaks teha? Tuleb välja, et see ei ole võimalik. Enamasti on vägistajad samasugused inimesed, kui kõik teisedki siin ühiskonnas (Xenos ja Smith, 1998). Seda, mida loetakse vägivallaks, on suuresti ühiskonna enda määratleda. On väga oluline, milliseid väärtusi meie ümber esile tõstetakse ja mida taunitakse. Paljudes raamatutes kirjutatakse, kuidas naine ütleb “ei”, aga silmad ütlevad “jah”. Nii peaksidki mehed olema tugevamad ja rohkem nõudvamad. Tihti usutakse müüte, et “enamusel vägistamise ohvritel on kerged elukombed ja halb kuulsus” või “paljudel naistel on alateadlik soov olla vägistatud ja nad võivad alateadlikult luua situatsiooni, milles neid võidakse tõenäoliselt rünnata”. Austraalias tehtud uurimuse alusel suhtus 62% respondente

(N=608) üsna tolereerivalt vägistamisse (võttes aluseks eeltoodud väited) s.t. ohvrid olid ise süüdi, et nii juhtus (Xenos ja Smith, 1998).

Maskuliinsus ja feminiinsus käesolevas uuringus

Käesolevas seksuaalsuse ja seksuaalse väärkohtlemise uuringus on toodud 21 küsimust Bem'i skaalalt (ankeedis küsimus 18). Valikus on kasutatud omadusi, mis on oma päritolult maskuliinsed-feminiinsed, kusjuures neutraalsed on välja jäetud. Vastajatel paluti ennast määratleda 6-pallisel Likerti tüüpi skaalal, kuivõrd antud omadus temale omane on (1 – ei kehti üldse kuni 6 – kehtib täielikult).

Uuringus osales 1942 inimest, kellest mehi on 45% ja naisi 55%. 10% jättis küsimusele 18 vastamata. Faktoranalüüsi tulemusel moodustus kaks faktorit, mida võiks kokkuvõtvalt sõnastada kui maskuliinsuse faktor (domineerimine, tugev isiksus, sõltumatu) ja feminiinsuse faktor (sõbralik, hell, soe) (tabel 1). Antud faktorite alusel moodustati BSRI põhjal – maskuliinne tüüp, feminiinne tüüp, androgüünne tüüp ja diferentseerimata tüüp. Maskuliinsed on need inimesed, kellel on kõrge maskuliinsuse faktori ja madalad feminiinsuse faktori tulemused (jagamispunktiks on mediaan). Feminiinsed on need inimesed, kel on vastupidiselt - feminiinsed omadused kõrgemalt esindatud ja maskuliinsed omadused nõrgemalt. Androgüünidel on nii maskuliinsed kui feminiinsed faktori tulemused kõrgemad ning diferentseerimatuks jäävad need, kes määratlevad end kummaski madalalt (tabel 2).

Tabel 1. Eesti maskuliinsuse ja feminiinsuse faktor (iseloomuomaduste jagunemine)

Maskuliinsuse faktor	Feminiinsuse faktor
Seisab oma seisukohtade eest	Hell
Kaitseb oma arvamusi	Sõbralik, heasüdamlik
Tugev isiksus	Soe
Sobib hästi liidriks	On mõistev
Domineeriv	Lohutab teisi
Riskialdis	Armastab lapsi
Kindel	Arvestab teistega
Sõltumatu	Naiselik
Julge	Mitte agressiivne
Otsustab kergesti	Vannub harva

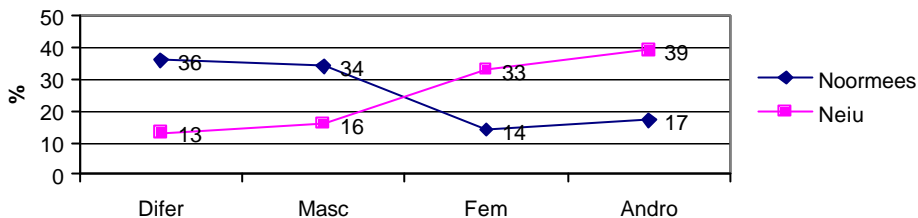
Tabel 2. Maskuliinsuse ja feminiinsuse faktorite jagunemine Bem'i skaalal

	Maskuliinsuse faktor kõrge	Maskuliinsuse faktor madal
Feminiinsuse faktor kõrge	ANDROGÜÜNE TÜÜP Esindatus 26%	FEMINIINNE TÜÜP Esindatus 22%
	Noormehed 26% Neiud 74%	Noormehed 25% Neiud 75%
Feminiinsuse faktor madal	MASKULIINNE TÜÜP Esindatus 21%	DIFERENTSEERIMATA TÜÜP Esindatus 21%
	Noormehed 64% Neiud 36%	Noormehed 69% Neiud 31%

Igasse BSRI tüüpi jagunes umbes 400-500 inimest. Kogu valimist kuulus kõikidesse gruppidesse umbes 21% noorukeid, ainult androgüüne oli veidi rohkem – natuke üle neljandiku. Noormeeste hulk diferentseerimata ja maskuliinses tüübis on kaks korda suurem

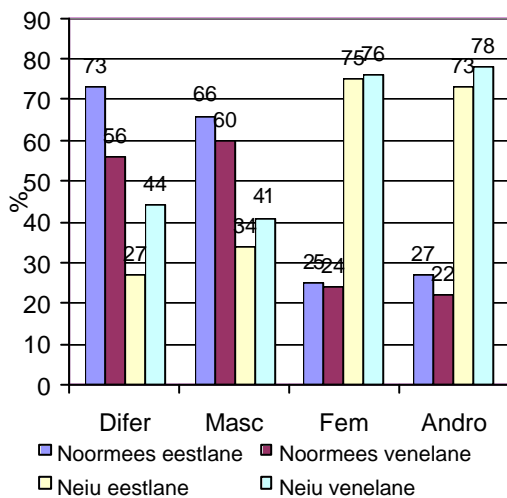
kui tütarlaste osa, feminiinses ja androgüünses tüübis aga neiusid koguni kolm korda rohkem kui noormehi (tabel 2).

Tüpoloogia järgi jaotatuna kuulus kolmandik tütarlapse feminiinse ja teine sama palju androgüünse tüübi hulka, umbes 15% jagunes nii diferentseerimata kui ka maskuliinse tüübi sekka. Noormeestel toimus aga vastupidine selektsioon – üle kolmandiku poisse olid diferentseerimata ja maskuliinsed ning umbes 15% feminiinsed ja androgüünsed (joonis 1). Neiu on altimad tunnistama end maskuliinseks kui noormehed feminiinseks.

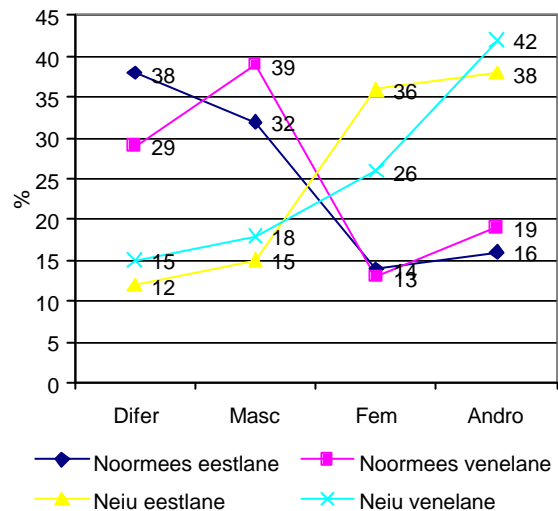

Joonis 1. Naiste ja meeste jagunemine Bem'i skaalal

Tütarlaste ja noormeeste jagunemine erinevate psühholoogiliste omaduste alusel moodustatud tüüpidesse ei sõltu vanusest. Küll aga annab erinevaid tulemusi see, kas poiss ja tüdruk on eesti või vene rahvusest. Eesti keelt rääkivate poiste seas on rohkem diferentseerimata ning vähem maskuliinse tüübi esindajaid kui vene keelt rääkivate poiste seas. Tüdrukute hulgas on aga feminiinseid eestlastest tüdrukuid rohkem kui venelasi. Tüdrukute puhul tuleb väike vahe sisse ka androgüünse tüübil, kus venelasi on pisut rohkem (joonis 2 ja 3).

Joonis 2. Bem'i skaala tüüpidesse jagunemine soo lõikes, %

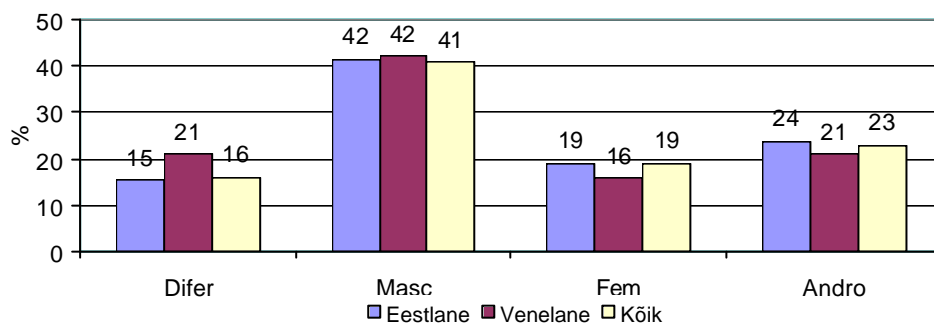
Joonis 3. Eesti ja vene meeste ja naiste jagunemine Bem'i skaalal, %

Eesti tütarlaste ja vene noormeeste seas on soorollid rohkem kinnistunud kui eesti noormeeste ja vene tütarlaste seas (vene poistel tunduvat kõrgem maskuliinsuse ja eesti tüdrukutel märgatavalt suurem feminiinsuse tase). Eesti poistel on pisut suuremad identifitseerimise raskused, mida näitab diferentseerimata poiste suur osakaal – järjest rohkem õpetatakse olema pehmem ja tundlikum, kuid seda ei ole veel nii hästi omaks võetud (androgüünsete noormeeste tunduvat väiksem osa kui tütarlaste osa). Naised on järjest jõulisemad, kuid samas ei ole nad minetanud oma naiselikku loomust. Eriti kehtib see vene tüdrukute kohta.

Väärkohtlemine

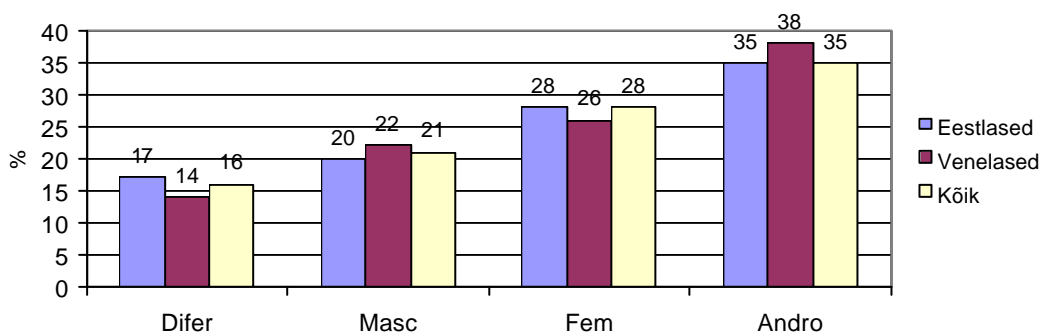
Eelnevate uuringute (Sexual Abuse...; Mossige, 2003; Porcari, 2001) põhjal tuli välja, et väärkohtlejad on enamasti mehed ja rohkem maskuliinse kui mõne muu tüübi esindajad. Ohvrid on naissoost ja feminiinsemad. Kirjanduse alusel (Xenos, Smith, 1998) võib arvata, et vägistamise kohta käivaid müüte usutakse ka Eestis. Võib eeldada, et meeste arvates ei ole tegemist seksuaalse väärkohtlemisega, kui naine ütleb "ei".

Seksuaalsuse ja seksuaalse väärkohtlemise uuringus kirjutas 113 inimest ehk 6%, et nad on olnud väärkohtlejad (s.t. on pannud teist vastu tahtmist masturbeerima, seksuaalvahekorda astuma, oraal- või anaalseksi tegema). Väärkohtlejatest on 70% noormehi ja 30% neiusid. Erinevate Bem'i skaala tüüpidega võrreldes, on väärkohtlejate seas rohkem maskuliinse tüübi esindajaid, seda nii eestlaste kui ja venelaste seas (joonis 4). Täpsem uuring, mis näitaks, kui palju on väärkohtlejate seas sooidentiteedi tüüpide alusel tüdrukuid ja poisse, andis tulemusi ainult eestlaste seas. Vene poistest ja tüdrukutest väärkohtlejate jagunemine Bem'i skaalal ei olnud statistiliselt usaldusväärne, kuna neid sattus valimisse liiga vähe. Eesti poistest olid väärkohtlejad peamiselt maskuliinset tüüpi (47%), kuid üsna suur oli ka diferentseerimata poiste osakaal – ligi viiendik. Eesti tütarlastest olid väärkohtlejatest peaaegu pooled androgüünid (44%) ja alles seejärel maskuliinne tüüp (30%).

Joonis 4. Eesti ja vene väärkohtlejate jagunemine Bem'i skaalal, %

Samas uuringus osalenute hulgas oli 586 noorukit ehk 30% vastanuid, kes väitis, et ta on olnud väärkohtlemise ohver (s.t. keegi on eksponeerinud ennast alasti, teda on käperdatud, on olnud sunnitud masturbeerima, suguuhtes olema, oraal- või anaalseksi tegema). Ka siin on peamiseks väärkohtlemiseks olnud käperdamine. Vastanutest olid alla neljandiku noormehed ja üle kolmveerandi neudest ohvrid. Peamiselt on ohvriks olnud androgüüne tüüp ja alles seejärel feminiinne tüüp (joonis 5). Täpsem ohvri sool põhinev analüüs ei andnud tulemusi, kuna olulisustõenäosuse järgi ei olnud analüüs usaldusväärne.

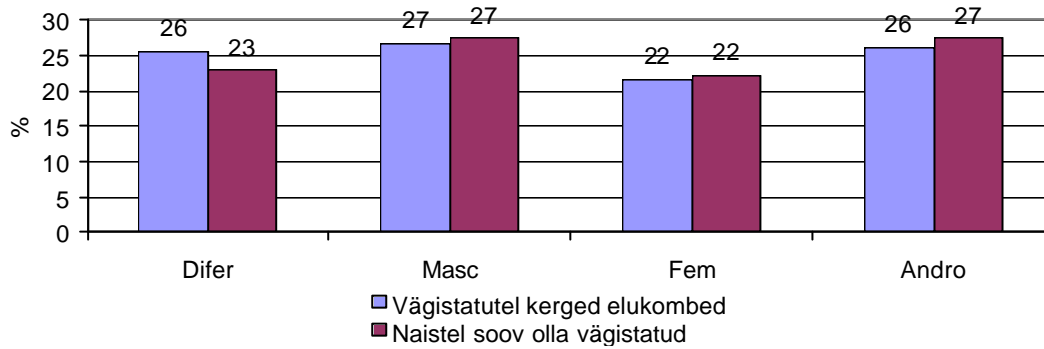

Joonis 5. Seksuaalse väärkohtlemise ohvrid Bem'i skaala järgi, %

Eelarvamused, normid

Seksuaalsuse ja seksuaalse väärkohtlemise uuringus küsiti vastajatelt muuhulgas ka seda, mida nad arvavad väidetest, et “enamusel vägistamise ohvritel on kerged elukombed ja halb kuulsus”; “paljudel naistel on alateadlik soov olla vägistatud ja nad võivad alateadlikult luua situatsiooni, milles neid võidakse tõenäoliselt rünnata”. Vastajatel paluti 7-pallisel Likerti skaalal märkida sobiv number (1 - *ei ole üldse nõus* kuni 7 - *täiesti nõus*).

Selgus, et Eestis usutakse vägistamise kohta käivaid müüte. Ligi pooled vastanutest on nõus, et vägistatul on kerged elukombed ja naistel on alateadlik soov saada vägistatud. Sellega on varmad nõustuma noormehed, sh. veelgi enam vene noormehed. Maskuliinsed ja androgüünsed noorukid on väitega rohkem nõus kui feminiinsed (joonis 6). Kõikides tüüpides on poiste nõustumine väitega “enamusel vägistamise ohvritel on kerged elukombed...” suurem kui tüdrukute oma. Bem'i skaalal teise väitega “naistel alateadlik soov olla vägistatud” soo erinevusi ei esinenud.

Joonis 6. Väidetega kindlasti ja enamvähem nõustunute % Bem'i skaalal

Üheks analüüsi eesmärgiks oli teada saada, keda lugeda süüdlaseks seksuaalse väärkohtlemise korral ning kas meeste arvates on tegu väärkohtlemisega, kui naine on öelnud “ei”. Vastajatel paluti hinnata üht väikest jutukest, kus 19-aastane noormees Martin kutsub 13-aastase naabritüdruku Annika enda juurde külla (poisil ei ole vanemaid kodus). Poiss räägib tüdrukuga, öeldes ka, et tüdruk meeldib talle ja on väga seksikas. Poiss võtab tüdruku ümber kinni ja suudleb teda ning hakkab neiu keha silitama. Tüdruku vastuväidetest hoolimata jätkab ta tegevust ning võtab tüdruku paljaks, teda edasi puudutades. Respondentide käest küsiti, kas Annika on juhtunud vastutav ning kas tegu oli üldse seksuaalse väärkohtlemisega.

Suurem enamus vastanutest arvab, et tegu oli siiski seksuaalse väärkohtlemisega (ainult 3% vastajatest leiab kindlasti, et tegemist ei ole väärkohtlemisega, 7% on kõhkleva seisukohal). Kuigi neid, kelle arvates ei ole tegu seksuaalse väärkohtlemisega, on üsna vähe, on oluline märkida, et nende seas, kes ei näe jutus väärkohtlemist, oli noormehi poole rohkem kui tütarlapsi. Maskuliinsuse-feminiinsuse järgi jagunevad viimati nimetatud noored peamiselt maskuliinseteks – 29%, üsna palju on ka diferentseerimata tüüpi (feminiinseid ja androgüüne oli vähem, kuid mitte eriti oluliselt - viiendik).

Küsitati ka lihtsalt, kas see, mida Martin Annikale tegi, oli vale. Siin on neid 7%, kes suuremal või väiksemal määral arvavad, et tegu ei olnud vää. Maskuliinseid ja diferentseerimata inimesi oli mõlemad ligi kolmandik nende hulgas, kes arvasid, et tegu ei olnud vale.

Jutu põhjal saab ka teada, mida arvatakse tüdrukust, kes kaasa läks. Oli ta ise süüdi? Siin on juba ligi 17% neid noorukeid, kelle arvates oli tüdruk juhtunu eest vastutav. Tüdrukute ja poiste arvamused olid siin ühesugused, samuti ei saa välja tuua jagunemist Bem'i skaalal.

Kokkuvõte

Noormeeste jagunemine maskuliinseks ning tütarlaste jaotus feminiinseks on ootuspärane. Androgüünseid inimesi oli siiski käesolevas uurimuses oodatust rohkem, seda nii Bem'i (1981) kui ka Eestis läbi viidud Einpaul'i (1998) tulemustega võrreldes. Erinevused tulenevad peamiselt diferentseerimata tüübi vähenemisest androgüünse tüübi kasuks. Tüdrukud on altimad tunnistama end maskuliinseks kui noormehed feminiinseks, mis võib tähendada, et neiu seas on populaarne identifitseerida end nii maskuliinseks kui ka feminiinseks (seda näitab androgüünsete tütarlaste suur osa). Samas on noormehed rohkem kõhklevad, jäädes suures osas skaala otsa, kus nii maskuliinset kui feminiinset omadused on nõrgalt esindatud (diferentseerimata tüübis suur poiste osa).

Enne analüüsi juurde asumist eeldati, et väärkohtlejad on enamasti noormehed (Mossige, 2003) ja rohkem maskuliinse kui mõne muu tüübi esindajad. Tõepoolest on ka Eestis läbi viidud uuringu kohaselt peamiseks väärkohtlejateks poisid. Üllatav on aga tüdrukute suur osakaal väärkohtlejate seas, keda oli kolmandik. Suurem enamus väärkohtlejatest olid maskuliinset neiu ja noormehed (Courtship Aggression...). Ray ja Gold (1996; viidatud Porcari 2001 kaudu) väitsid oma uurimuses, et mehed, kellel on traditsionaalsed hoiakud naiste suhtes, on agressiivsemad kui need mehed, kes on oma hoiakutes liberaalsemad. Sama võib väita antud analüüsis, kuna väärkohtlejatest suurema osa moodustasid maskuliinse soorolliga poistest väärkohtlejaid.

Ohvriteks on peamiselt naised, kuid tõestust ei leidnud eeldus, et nad on ka feminiinsemad. Eesti ohvrid on pigem androgüünid, s.t. neil on nii maskuliinset kui feminiinset omadused suurema väärtusega. Alles androgüünid järel tuleb feminiinset tüüpi ohver. Tütarlaste hulgas oli üldse androgüünse tüübi esindajaid rohkem kui feminiinset tüüpi. Ehk on see ka põhjuseks, miks ohvrite seas jagunemine just nii toimus.

Eelneva kirjanduse (Xenos, Smith, 1998) alusel võis arvata, et vägistamise kohta käivaid müüte usutakse ka Eestis. Tõepoolest nii see on, ligi pooled tütarlastest ja noormeestest arvavad rohkemal või vähemal määral, et vägistamise ohvritel on kerged elukombed või et naistel ongi alateadlik soov olla vägistatud. Noormeeste hulgas on selline mõtteviis rohkem levinud kui tüdrukute seas.

Eeldasin, et noormeeste arvates ei ole tegemist seksuaalse väärkohtlemisega, kui tütarlaps ütleb "ei". Suurem enamus poistest aga jutu põhjal nii ei leia. Üsna väheste arvates ei olnud loo põhjal tegemist seksuaalse väärkohtlemisega. Väga vähesed leidsid, et Martini teguviis ei olnud vale. Viimaseid oli isegi vähem kui väärkohtlemist mitteamravivate inimeste hulgas. Vale käitumise küsimuses (seda mittepooldavate inimeste seas) toimus suurem eristumine maskuliinse-diferentseerimata tüübi ja feminiinse-androgüünse tüübi vahel kui väärkohtlemise küsimuses. Vale käitumine oleks nagu koolinoorte jaoks selgem ja konkreetsem mõiste kui väärkohtlemine.

Analüüsi tulemusi vaadates tundub, et noored vajaksid suuremat selgitustööd seksuaalsuse ja seksuaalse väärkohtlemise alal. Kuigi paljud tunnistasid, et nad on olnud seksuaalse väärkohtlemise ohvrid, süüdistavad nad paljuski kannatanut ennast. Maskuliinsete, aga ka diferentseerimata ja androgüünsete inimeste suur rohkus väärkohtlejate seas annab märku, et tegeleda tuleks noortele pehmete väärtuste ja omaduste, õige ja vale tähenduse ning selle mõistmise õpetamisega.

Kirjandus

- Abbott, P. & Wallace, C. (1997). *An Introduction to Sociology: Feminist Perspectives*. Routledge: London.
- Bem, S. L., (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 155-162
- Bem, S. L., (1979). Theory and measurement of androgyny: A reply to the Pedhazur-Tetenbaum and Locksley-Colten critiques. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 1047-1054.
- Bem, S. L., (1981). *Bem Sex-Role Inventory: Professional manual*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Bem, S. L., (1993). *The Lenses of Gender: Transforming the debate on sexual inequality*. Yale University Press.
- Courtship Aggression and the Influence of Gender Role. http://www.anthro.umontreal.ca/varia/beaudetf/proceed/ftp_files5/Bougere.pdf. vaadatud 03.03.2004
- Einpaul, A. (1998). Soorollid ja stereotüüpsed hoiakud. TÜ BA töö
- Gold, R.S., & Ray, L.A. (1996). Gender roles, aggression, and alcohol use in dating relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 25, 47-55
- Greer, G., (1971). *The female eunuch*. New York: McGraw-Hill
- Hoffman, R. M., Borders, L. DA., (2001). Twenty-Five Years After the Bem Sex-Role Inventory: A Reassessment and New Issues Regarding Classification Variability. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 34, 39-55.
- Laas, A. (2000). Feministlik perspektiiv sotsioloogias. TÜ MA töö
- Laszig, P. (1996). Sexueller Mißbrauch an Jungen. Physische und psychische Auswirkungen bei erwachsenen Männern. *Sexuologie*, 2, 3, 69-84
- Lenney, E. (1991). Sex Roles: The Measurement of Masculinity, Femininity and Androgyny. *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes*, (ch. 11)
- Mossige, S. (2003). Adolescents' Attitudes towards Sexuality and Sexual Abuse – a Comparative European Regional Study.
- Porcari, A. (2001) The Masculine Gender Role in Relation to Aggression and Dating Violence. <http://chat.carleton.ca/~aporcari/r.paper.html>, vaadatud 04.03.2004
- Sexual Abuse as a Contributing Factor: Expanding on the Developmental View of Homosexuality; http://www.freetobeme.com/r_abuse.htm vaadatud 03.03.2004
- Spence, J.T.; Helmreich, R.L.; Stapp, J. (1974). The Personal Attributes Questionnaire: A measure of sex role stereotypes and masculinity-femininity. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, 4, 43-44.
- Spence, J.T.; Helmreich, R.L.; Stapp, J. (1975). Ratings of self and peers on sex role attributes and their relation to self esteem and conceptions of masculinity and femininity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 29-39.
- Xenos, S., Smith, D. (1998). Prevention of Sexual Violence: Is Prevention Possible? http://www.aic.gov.au/conferences/partnership/smith_d.pdf. vaadatud 04.04.2004

Väärkohtlemise ohvriks sattumise kogemused noorukieas

Füüsiline ja vaimne väärkohtlemine

Mare Ainsaar

Kadri Soo (2002) üle-eestiline 8.-9. klassi õpilaste uuringu tulemused näitasid, et füüsilise väärkohtlemise kogemuse olemasolu prognoosisid suhete iseloom ema ja isaga, tülitsemine vanematega, alkoholi tarbimine peres ning laste arv peres. Füüsiliselt kiusatud kiusasid ka ise enam eakaaslasi ning puudusid sagedamini põhjuseta koolis kui teised eakaaslased. Eestis on seni uuritud enim koolikiusamist, kusjuures kiusamist esineb enam poiste hulgas (Kõiv, 2000). Senised uuringud näitavad, et vanuse suurenedes koolikiusamise arv väheneb.

Käesolevas uurimuses küsiti noortelt nii füüsilise kui ka vaimse vägivalda kogemuse kohta viimase 12 kuu jooksul. Uuringus ei olnud üheselt defineeritud, mis on füüsiline ja vaimne vägivald, aga ette olid antud näited (füüsiline vägivald - pahatahtlikult löömine, tirimine, kiskumine, tõukamine, kinni hoidmine jne.; vaimne vägivald - mõnitamine, alandamine, solvamine, hirmutamine ja narrimine). Kõik alljärgnevad andmed on vastaja ohvriksõlemise kogemuse kohta.

Füüsilise ja vaimse vägivalda esinemissagedus

Noorte hinnangul on 15-20aastaste noorte seas vaimne vägivald füüsilisest enam levinud (tabel 1). Uurimusest selgus, et rohkem kui iga kolmas noor oli viimase aasta jooksul kogenud vaimset vägivalda. Enim (43%) oli nende hulgas eesti rahvusest tüdrukuid ning kõige harvem tunnistasid seda vene rahvusest poisid. Keskmiselt tunnistas vaimse vägivalda kogemuse olemasolu viimase aasta jooksul 38 vastajat sajast.

Tabel 1. Füüsilise ja vaimse vägivalda esinemine (% vastavast grupist)

	Füüsiline vägivald	Vaimne vägivald
Vene poiss	28,6	30,9
Eesti poiss	31,6	37,9
Vene tüdruk	27,3	33,7
Eesti tüdruk	22,3	43,3
Keskmine	27,0	38,2

Füüsilist vägivalda olid kogenud kõige tõenäolisemalt eesti poisid (31%) ning vaatlusalustest gruppidest oluliselt vähem eesti rahvusest tüdrukud (22%). Keskmiselt oli füüsilist vägivalda tunda saanud 27 noort sajast.

Vägivaldaliikide omavaheline seostatus

Kõik vaatluse all olevad vägivaldaliigid on omavahel korrelatiivses seoses. Ühte liiki vägivalda esinemisega kaasnevad ka teised vägivalda esinemise liigid, mis võib viidata (a) vägivalda seotusele isiksuse ning tema käitumismustritega ja (b) vägivaldajuhtumite seostele keskkonna riskifaktoritega.

Tabel 2. Vägivallaliikide omavaheline seostatus (r)

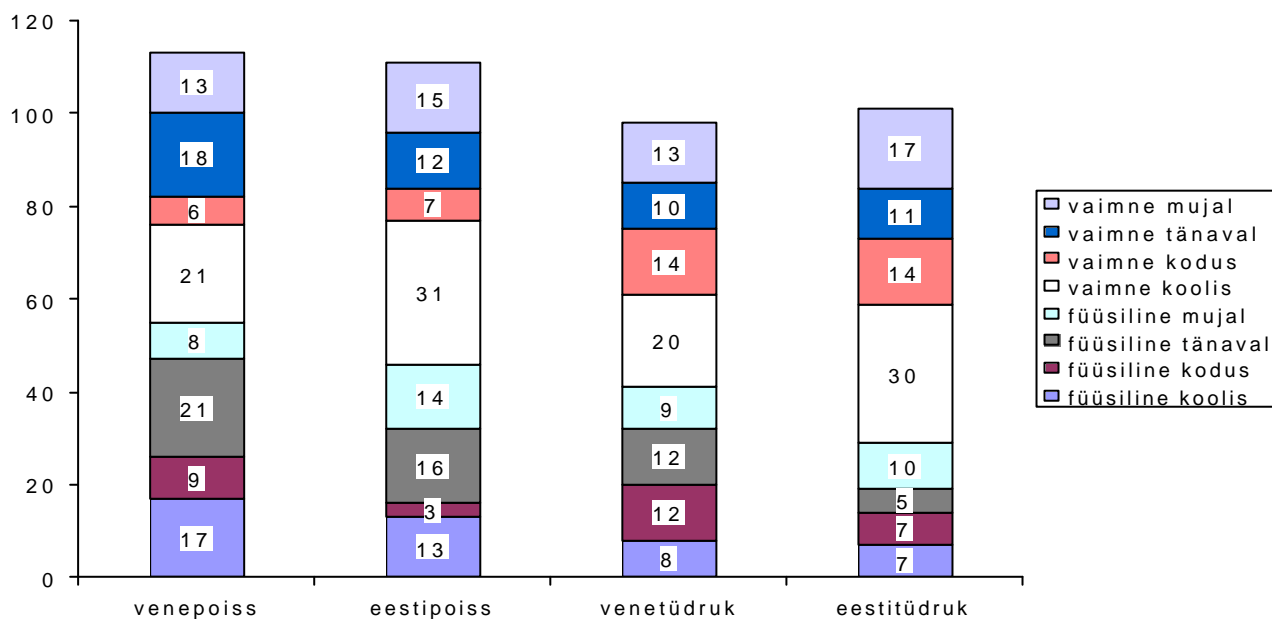
	Kogenud füüsilist vägivalda	Kogenud vaimset vägivalda	Kogenud seks-vägivalda
Kogenud vaimset vägivalda	,325**		
Kogenud seks-vägivalda	-,140**	-,166**	
Ise on seks-väärkohtleja	-,121**	-,104**	,140**

** Korrelatsioonikordaja on oluline $p=0,01$ tasemel

Vaimse ja füüsilise vägivalda esinemine on seotud ka seksuaalse vägivalda esinemisega (tabel 2). Uuringu järgi on väärkohtleja ka ise tõenäoliselt kogenud väärkohtlemist ja ohver ise olnud väärkohtleja.

Füüsilise vägivalda esinemiskohad

Kuigi eesti poiste seas on suhteliselt enim noori, kes ütlevad ennast tundnud olevat füüsilist vägivalda (tabel 1), on vene poiste summaarne füüsilise vägivalda näitaja enamvähem sama kõrge (joonis 1), mis viitab tendentsile, et kord vägivalda ohvriks langenud vene poisid ähvardab vägivald rohkemates keskkondades. Erinevus ilmneb aga tendentsina ega ole statistiliselt oluline.

Joonis 1. Füüsilise ja vaimse vägivalda esinemiskohad soo ja rahvuse järgi (summaarne %).

Kõige enam esineb füüsilist vägivalda tänaval (joonis 1), seda eriti poiste hinnangul. Vene poistest tunnistas koguni 21%, et on viimase 12 kuu jooksul ise kogenud füüsilist vägivalda just siin. Ka koolis on enim füüsilist vägivalda tunda saanud vene poisid. Vene tüdrukute puhul on jälle tähelepanuväärne koduse füüsilise vägivalda suur esinemissagedus. Eesti tüdrukud on uuringu kohaselt kõige harvemini füüsilise vägivalda ohvriks langenud.

Teistest isikutunnustest seostus füüsilise vägivalda ohvriks olemise risk järgnevate teguritega. Kutsekooliõppurid ja kehvema õppe edukusega noored langevad tõenäolisemalt füüsilise vägivalda ohvriks tänaval; nooremaealiste ja vene rahvusest noorte riskikeskkonnaks on teiste keskkondadega võrreldes sagedamini kodu ning seksuaalse väärkohtlemise

kogemusega respondendid on keskmisest rohkem ohustatud mistahes keskkonnas. Ootuspärane oli tulemus, et ise teiste väärkohtleja langeb füüsilise vägivalda ohvriks enamasti tänaval – siinkohal on raske eristada, kas subjekt on enam ohver või toimepanija. Huvitav on samas märkida, et perestruktuur ja kooli asukoht maal või linnas ei seostunud füüsilise vägivalda esinemise riskiga.

Pole kindlat arusaama, kas inimesed mõjutavad keskkonda ja näiteks valivad teadlikult sellise keskkonna, mis vastab nende soodumustele sattuda teatud situatsioonidesse või keskkond mõjutab inimest. On tõenäoline, et tegelikus elus kehtib mõlemapoolne seos. Vägivald ja ohvriks olemine sünnib keskkonnamõjurite toel ning sagedamini juhtub seda teatud isiksuse omadustega isikute puhul.

Keskkonnadeterministliku lähenemise (Choldin 1985) kohaselt füüsiline keskkond mõjutab või määrab inimeste hoiakuid, käitumist. Vägivalla puhul tähendaks see hüpoteesi, et vägivaldsemas keskkonnas kasvanud lapsed on ka ise enam vägivalla ohvrid.

Valikuteooria (Choldin 1985) kohaselt võivad olla situatsioonid, käitumine ja kohad seotud omavahel, kuid keskkond ei pruugi olla käitumise põhjustaja. Hoopis inimeste teatud isiksuse omadused määravad nende valikud. Seega demograafilised, kultuurilised ja sotsiaalmajanduslikud tegurid determineerivad inimeste käitumist. Noorte vägivalla puhul tähendaks see väidet et vägivald on suuresti tingitud näiteks soolisest eripärast (poisid on agressiivsemad), viibivad enam tänavatel ning on seega enam avatud riskile olla tänavavägivalda ohvrid. Või et teatud isiksuseomadustega ning ohvrikäitumisega lapsed valivad oma sõpruskonda ja keskkonda selliselt, et vägivaldsus suureneb veelgi. Samas raske on eeldada, et keegi valiks vabatahtlikult ohvriks olemise.

Korrelatsioonanalüüs näitas, et enam langevad füüsilise vägivalla ohvriks poistele iseloomulike joontega noored: agressiivsemad, riskialtimad, mehelikumad. Eraldi erineva koduleelega poisse ja tüdrukuid analüüsides ei selgunud siiski, et näiteks agressiivsemad poisid poiste seast oleksid enam füüsilise vägivalla ohvrid. Nii eesti kui vene poiste ja vene tüdrukute seas ei seostunud füüsilise vägivalla ohvriks olemine mitte ühegi isikuomadusega. Ainult eesti tüdrukutest olid enam vägivalla ohvrid olnud agressiivsemad ja ennast mehelikumaks pidavad noored.

Füüsilise vägivalla ohvriks olemise riski illustreerimiseks erinevates noorterühmades teostati logistiline regressioonanalüüs. Analüüsiks kasutati kahte mudelit. Esimesse lülitati ainult soo ja rahvuse kui kahe kõige olulisemat vägivalla toimumist diferentseerumist põhjutanud isikutunnuse andmed ning teise kaasati ka keskkonna vägivaldsuse tunnused (tabel 3).

Tabel 3. Füüsilise vägivalla ohvriks olemise tõenäosust mõjutavad tegurid (Exp (B))

	1. mudel	2. mudel
Eesti tüdrukud	1,0	1,0
Vene poisid	1,397	2,589
Eesti poisid	1,607	1,562
Vene tüdrukud	1,308	2,303
Füüsiline vägivald naabruses	-	1,105
Füüsiline vägivald sõpruskonnas	-	1,376
Füüsiline vägivald perekonnas	-	1,666
Füüsiline vägivald koolikaaslaste seas	-	1,276
Nagelkerke R ²	0,011	0,117

Kahe mudeli võrdlusest näeme, et ainult isikuandmeid kasutav esimene mudel annab sarnase pildi risttabelite tulemusele, st. füüsilise vägivalla ohvriks olemise tõenäosus on väiksem eesti tüdrukutel, 1,3 korda suurem vene tüdrukutel, 1,4 korda suurem vene poistel ning 1,6

korda suurem eesti poistel. Lisades valemisse keskkonna näitajad, see järjestus muutub. Selgub, et keskkonda arvesse võttes on lihtsalt soo ja koduse keele baasil suurim väikseim tõenäosus füüsilise vägivalla ohver olla eesti tüdrukutel, 1,6 korda suurem tõenäosus eesti poistel, 2,3 korda suurem tõenäosus vene tüdrukutel ning 2,6 korda suurem tõenäosus vene poistel. Saadud tulemus võib viidata sellele, et eesti poiste füüsilise vägivalla ohvriks sattumise kogemus võib tuleneda just vägivallarohkest keskkonnast, mitte rahvusest.

Keskkonnatunnustest suurendab enim tõenäosust olla füüsilise vägivalla ohver füüsiline vägivald perekonnas (1,6 korda) ning kõige vähem füüsiline vägivald naabruskonnas (1,1 korda). Seega suureneb ohvriks olemise tõenäosus koos vägivalla esinemisega lähemas personaalses ruumis.

Füüsilisest vägivallast teatamine

Uurimuses sooviti teada, kui võrd noored informeerivad füüsilise vägivalla toimumisest ning paluvad abi. Selgus, et valdaval enamusel juhtudest vägivallaaktidest noored ei teata, põhjendades seda abivajaduse puudumisega (tabel 4).

Tabel 4. Kas on füüsilise vägivalla puhul abi palunud (%)

	Ei, pole abi vajanud	Ei, kuigi on abi vajanud	Mõnikord	Jah	Kokku
Vene poiss	66,8	23,0	7,1	2,6	100
Eesti poiss	85,4	5,2	7,6	1,7	100
Vene tüdruk	62,7	27,5	7,7	2,1	100
Eesti tüdruk	90,3	5,8	3,0	0,9	100
Keskmine	81,5	11,1	5,8	1,5	100

Vene noored on eesti noortega võrreldes enam abivajadust tunnetanud, kuid siiski abi palumata jätnud. Neid, kes väidavad ennast alati füüsilisest vägivallast teatanud olevat, on vaid 1-2% piires. Seega siis, füüsiline vägivald on noorte seas levinud, kuid sellest ei kiputa raporteerima.

Vaimne vägivald

Uurimusest selgus, et kõige sagedamini leiab vaimne vägivald aset koolis (joonis 1) ning selle üle kurdavad oluliselt sagedamini eesti noored. Nemad ka teatavad vägivalla toimumisest sagedamini kui vene noored (tabel 5). Vaimne vägivald on seotud sageli füüsilise vägivallaga.

Tabel 5. Vaimse vägivalla ohvriks olemine ja seda ennustavad isikuomadused (korrelatsioonanalüüs)

Vene poiss	Eesti poiss	Vene tüdruk	Eesti tüdruk
Arg, hell	Hell, ei sobi liidriks, ei ole domineeriv, naiselik, ei ole kindel	Ei otsusta kiiresti	Agressiivne, ei ole kindel

Uuring näitas, et isikuomadused, mis on iseloomulikud vaimse vägivalla all kannatavatele noortele, on üsna vastukäivad: arg. hell, agressiivne, mittemehelik, ei ole tugev isiksus, ei ole kindlameelne, ei otsusta kergesti. Seletus sellistele vastukäivatele tulemusele peitub asjaolus,

et erinevates subkultuurides - eesti poisid, vene poisid, eesti tüdrukud ja vene tüdrukud - on risk vaimse vägivalla osaliseks saada erinevatel noortel (tabel 5).

Sarnaselt füüsilise vägivallaga, tunnistavad vene noored eesti noortest sagedamini, et on kogenud vaimse vägivalla olukordi, kus oleksid vajanud abi, kuid nad ei pöördunud abisaamiseks kellegi poole. Samas on vene noored olnud suhteliselt julgemad ning avatumad vaimse kiusamise puhul abi otsima. Tüdrukute puhul on abi otsimine pisut enamlevinud kui poiste puhul.

Tabel 6. Kas on vaimse vägivalla puhul palunud abi (%)

	Ei, kuna ei ole abi vajanud	Ei, kuigi on abi vajanud	Jah, mõnikord	Jah, alati	kokku
Vene poiss	64,5	25,6	9,4	0,5	100
Eesti poiss	86,6	7,2	5,4	0,8	100
Vene tüdruk	52,6	33,6	11,4	2,4	100
Eesti tüdruk	78,4	11,7	7,8	2,1	100
Keskmine	75,3	15,4	7,8	1,5	100

Korrelatsioonanalüüs näitas, et vaimse vägivalla kogemus langeb enim kokku seksuaalse vägivalla ohvriks või väärkohtlejaks ole misega. Vastaja perestruktuur, koolitüüp, õppeedukus ja vanus vaimse vägivalla kogemise tõenäosust oluliselt ei mõjuta.

Kokkuvõte

Uuring valdavalt 16-19aastaste koolinoorte hulgas näitas, et iga kolmas noor inimene oli viimase 12 kuu jooksul olnud vaimse ja iga neljas noor füüsilise vägivalla ohver. Vägivallaohvriks langemise tõenäosus sõltub keskkonnast, kuid osaliselt ka isikuomadustest. Uuring andis sarnase tulemuse varasemate analüüsidega, mille kohaselt kiusajad on ise nii ohvid kui ka väärkohtlejad (Kõiv, 2000; Soo, 2002). Ka varasemad uurimused on leidnud poiste suuremat koolikiusamist ning koolikiusamise vähenemist õpilaste vanemaks saades (Kõiv, 2000; 2003). Ealisi iseärasusi tuleb silmas pidada ka antud uuringu andmete interpreteerimisel, st et tegemist on mõnevõrra vanemate koolinoortega, kelle seas peaks olema juba intensiivsema füüsilise vägivalla periood möödunud.

Kirjandus

- Choldin, H. M. (1985) *Cities and suburbs: An introduction to urban sociology*. McGraw-Hill Book Company.
- Kõiv, K. (2000) Koolikiusamine. Kutsar, D. (toim) *Lapsed Eestis*. ÜRO, lk 43-45.
- Kõiv, K. (2003) Antisotsiaalse käitumisega õpilased. Artiklite kogumik III. OÜ Vali Press. Lastekaitse Liit.
- Soo, K. (2002) Teismeliste väärkohtlemise riskitegurid ja tagajärjed. Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond.

Seksuaalne väärkohtlemine

Noorte hoiakud seksuaalse väärkohtlemise suhtes

Kadri Soo

Selleks, et teada saada vastajate suhtumist laste seksuaalsesse väärkohtlemisse ning seksuaalsuhetesse lapse ja täiskasvanu vahel, oli ankeeti lisatud Briere ja Henscheli Seksuaalse väärkohtlemise hinnangute skaala (*Attitudes Toward Sexual Abuse Scale*).

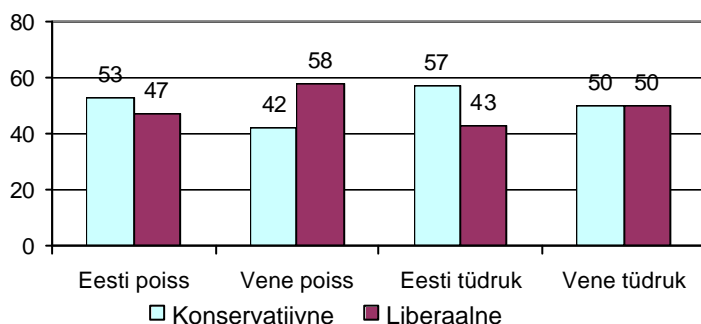
Noorte arvamused seksuaalsuhetest laste ja täiskasvanute vahel ning seksuaalsest väärkohtlemisest olid üsnagi varieeruvad: iga väite puhul oli nii selle pooldajaid kui ka vastaseid (tabel 1). Rohkem üksmeelsed olid vastajad otsese väärkohtlemisega seotud väidete puhul. Enamus vastajaid taunis suguelundite puudutamist lapsele seksist rääkimise ajal ning leidis, et laste ahistajad peaksid minema vangi; ka seksi 17aastase ja tema kasuvanema vahel peaks pidama kuriteoks.

Tabel 1. Hinnangud seksuaalse väärkohtlemise ning seksuaalsuhete kohta lapse ja täiskasvanu vahel (skaalal 1 – “ei ole üldse nõus” ja 5 – “täiesti nõus”) (%)

	1	2	3	4	5	N	M	St. hälve
	%	%	%	%	%			
Enamus lapsi, kes teavad seksuaalsest väärkohtlemisest räägivad tõtt	8	12,4	29,6	30,5	19,4	1923	3,41	1,17
Täiskasvanu ja lapse vahel peaks olema lubatud seksuaalsuhted, kui mõlemad seda soovivad	27,6	12,5	18,2	16,2	25,5	1915	3	1,55
Seks lapse ja täiskasvanu vahel kahjustab tõenäoliselt last mitmel viisil	10,8	14,4	19,9	17,2	37,7	1918	3,57	1,39
Lapsed püüavad mõnikord täiskasvanuid võrgutada	9,3	12	22,2	24,7	31,8	1922	3,58	1,3
Laste seksuaalne väärkohtlemine on palju vähem levinud, kui mõned inimesed seda arvavad	28,5	23,8	26,2	12,1	9,4	1917	2,5	1,28
Seksuaalne suhe lapsprostituudiga on seksuaalne väärkohtlemine	10,5	9	15,1	13,6	51,9	1920	3,87	1,4
Selles ei ole midagi halba, kui lapsele räägitakse seksist, puudutades tema suguelundeid	71,9	12,1	8,2	3	4,9	1922	1,57	1,08
Isegi kui tundub, et 13aastane tahab täiskasvanuga seksuaalsuhet, siis täiskasvanul ei ole õigus käituda temaga seksuaalselt	8,8	10,7	16,7	15	48,9	1926	3,84	1,36
Väikestel lastel esineb harva seksuaalfantaasiaid täiskasvanutest	13	18,1	35,5	15,3	18,1	1912	3,07	1,25
Paljud lapsed sooviksid olla täiskasvanuga seksuaalvahekorras, kui nad on seda varem kogunud	17	16,6	36,2	17,5	12,6	1909	2,92	1,23
Mõned 13aastased on juba niivõrd arenenud, et ei ole midagi valesti, kui nad on seksuaalsuhetes täiskasvanuga	21,6	18,7	25,2	18,7	15,7	1917	2,88	1,36

	1 %	2 %	3 %	4 %	5 %	N	M	St. hälve
Laste ahistajad peaksid minema vangi	5,2	4	6,5	10,2	74,1	1923	4,44	1,11
Mõnikord lapsed ütlevad, et neid on ahistatud, selleks et püüda tähelepanu või kellelegi kätte maksta	5,4	10,1	31,5	27,4	25,5	1913	3,58	1,13
Seks lastega on suhteliselt kahjutu	48,4	23,6	18,7	5,6	3,8	1908	1,93	1,11
Seksi 17aastase ja tema kasuvanema vahel tuleks pidada ikkagi kuriteoks	4,9	5,5	9,8	13	66,7	1918	4,31	1,15

Vastajate grupeerimiseks hinnangute alusel kasutati klasteranalüüsi k-keskmiste meetodil. Moodustus kaks hoiakute kandjate gruppi – konservatiivsete ja liberaalsete hoiakute kandjad. Konservatiivse hoiakuga vastajad (53%) väitsid sagedamini, et seks võib kahjustada last, et nad ei ole nõus seksuaalsuhetega lapse ja täiskasvanu vahel ja et selliseid suhteid tuleb pidada väärkohtlemiseks, kuriteoks. Liberaalse hoiakuga vastajad (47%) olid enam nõus, et seks lapse ja täiskasvanu vahel peaks olema lubatud, kui mõlemad seda ise soovivad. Samuti pidasid nad vähem selliseid suhteid kuriteoks.

Joonis 1. Eesti ja vene noorte jagunemine konservatiivsuse ja liberaalsuse gruppidesse (%)

Tulemustest ilmnes, et vene noored on meelestatud oluliselt liberaalsemalt seksuaalsuhete suhtes laste ja täiskasvanute vahel kui eesti noored ($\chi^2 = 10,3$; $df = 1$). Kõige rohkem on liberaalse hoiakuga vastajaid vene poiste hulgas, eesti tüdrukud on aga kõige konservatiivsemad (joonis 1). Üldhariduskooli ja kutsekooli ning linna ja maa vastajad ei erine oluliselt oma hoiakute poolest.

See, kas vastaja on rohkem konservatiivse või liberaalse hoiakuga, sõltub oluliselt tema seksuaalkogemuste olemasolust ja arvukusest. Liberaalse hoiakuga indiviide on kõige enam respondentide hulgas, kes on olnud suguühites ($\chi^2 = 42,6$; $df = 1$) ning kes hindavad, et neil on eakaaslastega võrreldes rohkem seksuaalkogemusi ($\chi^2 = 41,8$; $df = 2$). Märgata on ka nooremalt seksuaalelu alustanute suuremat vabameelsust seksuaalsuhete suhtes lapse ja täiskasvanu vahel ($r = -0,16$). Samuti arvavad liberaalse suhtumisega vastajad sagedamini kui konservatiivse hoiakuga vastajad, et seksuaalvahekorda võib astuda ka noorema isikuga ($\chi^2 = 120,3$; $df = 4$). Näiteks respondentidest, kes peavad õigeaks astuda vahekorda 17aastase isikuga, jagab suurem osa konservatiivset hoiakut (69%), nendest küsitletutest, kelle meelest võiks nimetatud vanus olla 13 aastat, on enamus (70%) aga liberaalse hoiaku kandjad.

Tabelist 2 selgub, et liberaalse hoiakuga vastajad võrreldes konservatiivse hoiaku kandjatega on oluliselt rohkem nõus sellega, et seksuaalsuhted 12- kuni 14aastase lapse ning täiskasvanu vahel peaksid olema lubatud, kui nad mõlemad seda soovivad. Samuti hindavad nad suuremaks tõenäosust, et nad oleksid ise seksuaalsuhtes 12- kuni 14aastase lapsega.

Tabel 2. Konservatiivse ja liberaalse hoiakuga vastajate arvamus sellest, kui vana laps võiks soovi korral astuda seksuaalvahekorda täiskasvanuga ning kui vana lapsega ta ise tõenäoliselt oleks seksuaalsuhtes (keskmised ja ANOVA)⁶

	Konservatiivne		Liberaalne		F
	M	St.hälve	M	St.hälve	
<i>Kui täiskasvanu ja laps mõlemad soovivad seksuaalsuhteid, siis peaks see olema lubatud kui...</i>					
...laps on 12 – 14 aastane	1,6	1	2,64	1,36	306,1*
...laps on 10 – 12aastane	1,12	0,55	1,39	0,84	61,1*
...laps on noorem kui 10aastane	1,08	0,53	1,13	0,62	2,7
<i>Kui tõenäoliselt sooviks vastaja seksida lapsega, kui vastaja on kindel, et keegi ei saa sellest teada ja teda ei karistata?</i>					
Kui laps on 12 – 14 aastane	1,29	0,76	1,77	1,2	105,2*
Kui laps on 10 – 12aastane	1,06	0,4	1,15	0,56	15,9*
Kui laps on noorem kui 10aastane	1,04	0,39	1,09	0,54	4,8

* p < 0,01

Vastajad, kes on tarbinud mõnuaineid ($\chi^2 = 41,2$; $df = 1$) ning käitunud kuritegelikult ($\chi^2 = 7,5$; $df = 1$), on statistiliselt oluliselt sagedamini liberaalse hoiakuga (60%) võrreldes vastajatega, kes ei ole pruukinud mõnuaineid ega käitunud kriminaalselt (42 – 46%). Seksuaalsest väärkohtlemisest teatanud respondendid ei erinenud väärkohtlemist mittekoogenud respondentidest suhtumise poolest seksuaalsuhtesse lapse ja täiskasvanu vahel.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et noorte lubavam käitumine meelmürkide tarbimise ja kriminaalse tegevuse suhtes, suurem seksuaalne aktiivsus nooremas eas, varajase suguelu alustamise pooldamine ning soosivam suhtumine seksi alla 14aastase lapsega näivad kujundavat noorte hoiakuid seksuaalsuhtesse lapse ja täiskasvanu vahel. Seega, mida enam praktiseerib nooruk ise riskikäitumist või soosib seda, seda tõenäolisemalt on ta ka vabamalt meelestatud seksuaalsuhtesse alaealise ja täiskasvanu vahel.

⁶ Vastaja sai hinnata seksuaalsuhte lubamist täiskasvanu ja eri vanuses lapse vahel viiepallisel skaalal, kus 1 tähendas “ei ole üldse nõus” ja 5 “täiesti nõus”. Enda tõenäosust seksida erinevas vanuses lastega sai vastaja hinnata skaalal, kus 1 tähendas “väga ebatõenäoline” ning 5 “väga tõenäoline”.

Seksuaalse väärkohtlemise kogemused

Kadri Soo

Rosental ja Tilk (1999) on analüüsinud laste seksuaalse väärkohtlemise alast kirjandust ning on täheldanud, et eksisteerib segadus terminite tõlgendamisel. Nad märgivad, et eri autorid kasutavad mõistet '*child sexual abuse*' erinevalt. Rosentali ja Tilki (1999) järgi sisaldab *lapse seksuaalne väärkohtlemine* (ingl. k. *child sexual abuse*) ka termineid *lapse tülitamine* (ingl. k. *child molestation*), *seksuaalkallaletung* (ingl. k. *sexual assault*), *seksuaalvägivald* (ingl. k. *sexual violence*) ja *seksuaalobjektina kasutamine* (ingl. k. *sexual exploitation*). Seega on seksuaalne väärkohtlemine laiem mõiste kui näiteks seksuaalne vägivald. Seksuaalne vägivald viitab seksuaalse sisuga füüsilisele kontaktile ohvri ja väärkohtleja vahel (näiteks suguorganite puudutamine või pealesunnitud suguühe). Seksuaalne väärkohtlemine võib sisaldada nii füüsilist kontakti kui ka verbaalseid ja vaimseid komponente. Kuna termin *seksuaalne väärkohtlemine* on üldiselt kõige sagedamini kasutatavam, siis leiab nimetatud mõiste ka käesolevas uurimuses kasutust.

Soonets (1997) liigitab seksuaalse väärkohtlemise kaheks – seksuaalseks ärakasutamiseks ja seksuaalseks vägivaldaks, mis erinevad omavahel sisult toimepanija kavatsuse poolest. Esimene, seksuaalne ärakasutamine, sisaldab lapse mittevägivaldset seksuaalobjektina kasutamist, et rahuldada oma suguiha. Selle liigi puhul lapsel tavaliselt füüsilisi kahjustusi ei esine. Seksuaalne vägivald sisaldab, nagu nimetuski ütleb, vägivalla ja jõu komponente. Siin rahuldab täiskasvanud isik oma suguiha vastu lapse tahtmist ning tema kaitsetut olukorda ära kasutades.

Peale segaduse mõistete tõlgendamisel valmistab probleemi ka see, millist käitumist pidada seksuaalselt väärkohtlevaks ja millist mitte. Näiteks, kas on tegemist seksuaalse väärkohtlemisega, kui vanem vannitab last, magab regulaarselt öösiti oma lapse kõrval või seisab alasti tema ees. Probleemne on, millest peale lugeda tegu sündsuse piiresse jäävaks ning kustmaalt lapse füüsilist ja emotsionaalset olukorda kahjustavaks. Enamasti lähtutakse määratlemisel ühiskondlikest tõekspidamistest ja normidest. Haugaard (1994) toob välja kolm olulist faktorit, mille järgi võib tegu kategoriseerida väärkohtlevaks või mitte:

- lapse vanus;
- vanema kavatsus;
- sündmuse toimumise kontekst.

Seksuaalse väärkohtlemise ohvrit (last või noorukit) nähakse kui arenguliselt ebaküpset ning sageli ka väärkohtlejast sõltuvat ja madalamal positsioonil olevat isikut, kes ei suuda endale täielikult teadvustada seda tegevust, millesse ta on haaratud ning millega ta pole nõus (Schechter & Roberge, 1976; Knutson, 1995).

Seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langevad oluliselt sagedamini tütarlapsed kui poisid (Straus et al, 1980; Browna et al, 1998; Soo, 2002). Finkelhor ja Byron (1986) on leidnud, et iga 2,5 väärkoheldud tüdruku kohta tuleb üks väärkoheldud poiss. Tütarlaste ülekaal on aga seletatav sellega, et väärkohtlejad on suuremalt jaolt mehed ning olles seksuaalselt orienteeritud vastassugupoolele, eelistavad nad väärkohtlemise objektidena tüdrukuid. Finkelhor ja ta kolleegid (1990) töid välja oma uurimuses, et 27% naistest ja 16% meestest on kogenud lapsepõlves vähemalt ühte seksuaalse väärkohtlemise juhtumit, mis ulatus vastajale alasti eksponeerimisest, käperdamisest kuni oraalseksi ja vahekorra välja.

Rosental ja Tilk (1999) on oma uurimuses leidnud, et keskkoolinoorte hulgas mainis seksuaalse väärkohtlemise kogemuse olemasolu rohkem kui kolm neljandikku vastanud neidudest ja pooled noormeestest. 2000. aastal Kadri Soo poolt läbi viidud uurimus näitas aga,

et kokku oli seksuaalset väärkohtlemist kogenud 62% teismelistest tüdrukutest ja 51% poistest (Soo, 2002). Füüsilist seksuaalset väärkohtlemist ehk Soonetsi mõistes seksuaalset vägivalda oli kogenud 5% tüdrukutest, poisid aga neli korda vähem. Tulemuste selline varieeruvus on tingitud seksuaalse väärkohtlemise definitsioonide ja mõõtmismeetodite ja erinevusest.

Käesolevas uurimuses hinnati seksuaalse väärkohtlemise kogemusi kuue küsimusega: “Kas keegi on eksponeerinud ennast respondentile alasti?”; “Kas keegi on respondenti käperdanud (puudutanud tema keha seksuaalse tagamõttega)?”; “Kas keegi on sundinud respondenti masturbeerima kellegi ees?”; “Kas keegi on sundinud respondenti olema suguuhtes?”; “Kas keegi on sundinud respondenti tegema oraalseksi?” ja “Kas keegi on sundinud respondenti tegema anaalseksi?”. Tulemused näitasid, et neiu on noormeestest statistiliselt oluliselt sagedamini olnud seksuaalse väärkohtlemise ohvrid ($\chi^2 = 181,9$, $df = 1$; tabel 1). 15% poistest ja 44% tüdrukutest on teatanud, et nad on kogenud vähemalt ühte eespool märgitud seksuaalse väärkohtlemise situatsioonist. Eesti rahvusest vastajad on väitnud vene rahvusest vastajatest oluliselt sagedamini, et nad on kogenud vähemalt ühte seksuaalse väärkohtlemise liiki (protsendid vastavalt 34 ja 25; $\chi^2 14,2$; $df = 1$). Samas on aga eesti noored olnud sagedamini seksuaalse ärakasutamise⁷ ($\chi^2 = 20,3$; $df = 1$) ning vene noored seksuaalvägivalda ohvriteks ($\chi^2 = 7,5$; $df = 1$).

Peaaegu iga viies vastaja on märkinud ühe seksuaalse väärkohtlemise liigi kogemusest. Kahte erinevat liiki on kogenud 9% vastajatest ning kolme või enama liigi ohvriks on langenud 43 respondenti. Kõige rohkem on vastajaid nende hinnangul käperdatud ja neile alasti eksponeeritud (tabel 1). Nii eestlased ja venelased kui ka noormehed ja neiu ei erinenud selle poolest, kui mitut erinevat väärkohtlemise liiki nad on kogenud. Samuti ei esinenud erinevusi linnas ja maal elavate noorte hinnangutes.

Tabel 1. Seksuaalse väärkohtlemise liikide esinemissagedused sugude ja rahvuste lõikes (N; %)

Väärkohtlemise liik	Eesti poiss		Eesti tüdruk		Vene poiss		Vene tüdruk		Kokku %
	N	%	N	%	N	%	N	%	
Keegi on eksponeeritud ennast respondentile alasti	61	9,4	112	15,7	9	3,9	25	7,2	10,8
Keegi on respondenti käperdatud	70	10,8	305	42,8	12	5,2	102	29,6	25,3
Keegi on sundinud respondenti masturbeerima	5	0,8	4	0,6	2	0,9	7	2	0,9
Respondenti on sunnitud suguuhtes olema	3	0,5	44	6,2	4	1,7	28	8,1	4,1
Respondenti on sunnitud tegema oraalseksi	4	0,6	23	3,2	3	1,3	10	2,9	2,1
Respondenti on sunnitud tegema anaalseksi	2	0,3	12	1,7			8	2,3	1,1

Kui analüüsida eraldi üldhariduskoolides ja kutsekoolides õppivaid noori, võib täheldada kutseharidust omandavate poiste ja tüdrukute oluliselt kõrgemat osakaalu seksuaalvägivalda kogenute hulgas ($\chi^2 = 16,5$, $df = 1$; tabel 2). Näiteks on teatanud peaaegu iga viies kutsekoolineiu, et ta on kogenud seksuaalvägivalda. Sama on väitnud aga 7%

⁷ Siin on lähtutud Soonetsi (1997) seksuaalse väärkohtlemise liigitusest: seksuaalne ärakasutamine ja seksuaalvägivald. Seksuaalse ärakasutamise all peetakse silmas alasti eksponeerimist ja käperdamist, seksuaalvägivald hõlmab situatioone nagu masturbeerima, oraal- ja anaalseksi tegema ning suguuhtes olema sundimist.

üldhariduskoolis õppivatest sookaaslastest. Eriti sageli on esinenud juhtumeid, kus kutsekoolineiu on pidanud vastu oma tahtmist olema suguühites. Samuti võib välja tuua, et vene rahvusest kutsekooli õppurid väidavad end olevat rohkem seksuaalselt väärkoheldud kui gümnaasiumis või keskkoolis õppivad vene noored ($\chi^2 = 7, df = 1$). Võrreldes eestlastega on kutsekoolides õppivad venelased teatanud 1,7 korda sagedamini nendega toimunud seksuaalse vägivalla juhtumitest. Siin võib oma mõju avaldada kodunt lahkumise fakt – kutsekoolinoored tõenäolisemalt kui gümnaasiuminoored õpivad kodunt eemal ning on seetõttu ka mitmesugustele keskkondlikele riskidele enam kättesaadavad.

Tabel 2. Seksuaalse väärkohtlemiseliikide esinemissagedused sugude ja koolitüüpide lõikes (N; %)

Väärkohtlemise liik	Gümn. poiss		Gümn. tüdruk		Kutsek. poisid		Kutsek. tüdruk	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Keegi on eksponeeritud ennast respondentile alasti	34	6,6	106	13,3	37	10,2	32	12,0
Keegi on respondenti käperdatud	38	7,3	301	37,9	44	12,2	108	40,6
Keegi on sundinud respondenti masturbeerima	2	0,4	7	0,9	5	1,4	4	1,5
Respondenti on sunnitud suguühites olema	1	0,2	36	4,5	3	1,7	36	13,5
Respondenti on sunnitud tegema oraalseksi	1	0,2	19	2,4	6	0,7	14	5,3
Respondenti on sunnitud tegema anaalseksi	1	0,2	10	1,3	1	0,3	10	3,8

55% respondentidest (426 indiviidi) on väitnud, et neid on ühel korral püütud veenda või sundida seksuaalsele tegevusele või on avaldatud sellesuunalist survet; 31 respondenti on pidanud osalema seksuaalses tegevuses rohkem kui viis korda. Eesti neiud on teatanud sagedasematest seksuaalsele tegevusele veenmise, sundimise või surve avaldamise juhtumitest kui vene neiud ($\chi^2 = 7, df = 2$) (tabel 3).

Tabel 3. Respondenti seksuaalsele tegevusele veenmise või sundimise sagedus sugupoolte ja rahvuste lõikes (N; %)

Kordade arv	Eesti poisid		Vene poisid		Eesti tüdrukud		Vene tüdrukud	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Üks kord	52	65,8	7	46,7	129	48,7	42	64,6
2 – 5 korda	22	27,8	8	53,3	116	43,8	17	26,2
Rohkem kui 5 korda	5	6,3	-	-	20	7,5	6	9,2

Respondendi esimene seksuaalse väärkohtlemise kogemus

Seksuaalset väärkohtlemist võib esineda igas vanuses. Kõige sagedamini võib see juhtuda eelteismeeas, siis kui laps ei suuda veel ennast ise kaitsta, aga tal on hakanud juba välja arenema teisesed seksuaaltunnused (Svedin, 2001). Finkelhor ja Byron (1986) on leidnud, et suurem risk langeda seksuaalse väärkohtlemise ohvriks on vanuses 8 kuni 12 eluaastat. Kui väärkohtleja on pereliige, võib ohvri vanus olla keskmiselt isegi madalam kui võõra isiku

poolt toime pandud väärkohtlemise korral. Greydanus ja Shearin (1990) toovad välja, et isa ja tütre vahelise inestsi korral on tütre kõige sagedamini vanuses 9 kuni 11 aastat.

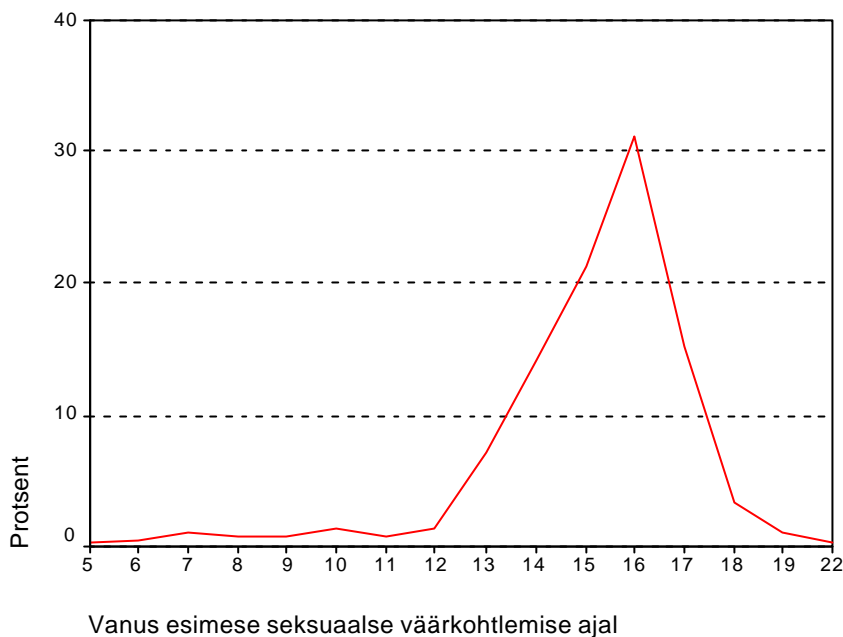
Respondendi vanus esimese seksuaalse väärkohtlemise juhtumi ajal. Käesoleva uurimuse tulemustest selgus, et keskmine vanus esimese seksuaalse väärkohtlemise kogemuse ajal oli 15,1 (st. hälve 2,1). Sellist keskmise vanuse erinevust teiste riikide tulemustega võrreldes võib seletata mitmeti. Saadavad uurimustulemused sõltuvad eelkõige sellest, millist meetodikat kasutatakse – näiteks millises vanuses lapsi küsitletakse. Eesti 2000. aasta põhikooli lõpetajate uurimus näitas, et seksuaalset väärkohtlemist kogeti esimest korda 12–13aastaselt (keskmine 12,7; Soo & Soo, 2002). Vanuse suurenedes on tõenäosus langeda väärkohtlemise ohvriks ka neil, keda enne ei olnud väärkoheldud. Nii kasvab ka keskmine vanuse nivoo esmakordse väärkohtlemise ajal. Eeldada võib ka, et respondendid ei suuda meenutada varasemaid juhtumeid või ei mäleta oma täpset vanust, mil esimene väärkohtlev situatsioon aset leidis. Samuti võib arvata, et vastajad ei ole soovinud kirja panna sündmusi, mis on delikaatsed ja mida on valus meenutada.

Tabel 4. Respondendi ja väärkohtleja keskmine vanus esimese väärkohtleva situatsiooni ajal sugude, rahvuste, kooli- ja asulatüüpide lõikes.

	Respondendi vanus					Väärkohtleja vanus				
	M	St.hälve	Mood	Min. vanus	Maks vanus	M	St.hälve	Mood	Min. vanus	Maks vanus
Eesti poiss	15,5	2,28	17	6	19	20,5	7,74	18	15	50
Vene poiss	16,6	2,38	16	12	22	17,7	2,36	18	14	22
Eesti tüdruk	14,9	2,09	16	5	19	22,1	6,85	18	14	50
Vene tüdruk	15,2	1,84	16	9	18	24,7	9,98	18	14	60
Gümnaasium/ keskkool	14,9	2,16	16	5	19	21,7	7,05	18	14	50
Kutsekool	15,7	1,88	16	8	22	23,2	8,78	18	14	60
Linn	15	2,2	16	6	22	22,3	7,85	18	14	60
Maa	15,4	1,81	16	5	19	21,8	7,2	18	14	50

Tütarlapsed olid esimesel korral, mil neid veendi või sunniti seksuaalsele tegevusele, kõige sagedamini vanuses 14 kuni 17, poeglapsed 15 kuni 17 (tabel 4). Kui võrrelda noormehi ja neidusid eraldi rahvuste lõikes, on näha, et eesti neid olid olnud keskmiselt kõige nooremad ja vene noormehed kõige vanemad.

Joonis 1 illustreerib esimese seksuaalse väärkohtlemise vanuse protsentuaalset jaotumist. Näha on, et alla 12aastaste laste suhtes toime pandud seksuaalse väärkohtlemise juhtumeid on suhteliselt vähe (kokku 26, s.o 6%). Peale 12 eluaastat tõuseb see protsent märgatavalt ning kulmineerub 16. eluaasta juures. Järelikult leiab enamus väärkohtlevatest situatsioonidest aset just noorukieas (13 – 18 eluaastat).

Joonis 1. Respondendi vanus esimese seksuaalse väärkohtlemise ajal (%).

Väärkohtleja isik. Erinevad uurimused ja ka politsei statistika näitab, et seksuaalse väärkohtlemise toimepanijad on enamasti mehed (Rosental & Tilk, 1999; Svedin, 2001). Finkelhor jt. (1990) leiavad oma uurimuses, et 83% poiste ning 98% tütarlaste suhtes on pannud toime seksuaalset väärkohtlemist meesterahvas. Naiste osakaal väärkohtlejate hulgas on suhteliselt väike – 5 kuni 15% (Svedin, 2001). Väärkohtlejad on tavaliselt ohvrast vanemad isikud, enamasti võõrad, lihtsalt tuttavad või sõbrad (Rosental & Tilk, 1999; Soo & Soo, 2002). Finkelhor jt (1990) toovad välja, et poisse (40%) on väärkohtlenud sagedamini võõras isik kui tüdrukuid (21%), samas on tütarlapsed (29%) langenud sagedamini perekonnaliikme seksuaalse väärkohtlemise ohriks kui poisid (11%). Ühes teises Ameerikas täiskasvanud naistega läbi viidud uurimusest selgus, et 16% vastanutest oli teatanud peresisese seksuaalse väärkohtlemise kogemusest nooremana kui 18 aastat, 12% aga nooremana kui 14 aastat (Russel, 1984). Varasemad Eesti tulemused on näidanud, et ligi 4% juhtudel võib osutada väärkohtlejaks ohvri perekonnaliige või sugulane (Soo & Soo, 2002).

Käesolevas uurimuses küsiti, kas esimesel korral oli rohkem kui üks inimene, kes sundis respondenti seksuaalsele tegevusele. Selgus, et vene neiud ja noormehed teatasid võrreldes eestlastega märkimisväärselt sagedamini, et esimesel korral oli mitu isikut (10% küsimusele vastanud eestlastest ja 31% venelastest). Samuti kaldusid kutsekoolinoored võrreldes üldhariduskoolis õppivate noortega väitma sagedamini, et neid on sunnitud seksuaalsele tegevusele mitme erineva isiku poolt. Eriti kinnitasid seda kutseharidust omandavad neiud. Nimelt on nad märkinud 2,4 korda sagedamini, et väärkohtlejaid oli esimesel korral rohkem kui üks. Uurimusest ei selgu, kuivõrd siin oli tegemist noorukieas sageli eettulevate nn. seksuaalsete mängudega ja kuivõrd seksuaalse kuritarvitamisega. Vastajad, kes teatasid mitmest erinevast väärkohtlejast ja need, kes teatasid ainult ühest väärkohtlejast, ei erinenud oma vanuse poolest esimese väärkohtleva situatsiooni ajal. Samuti ei erinenud ka nende märgitud väärkohtleja vanus.

Kui surveavaldajaid oli rohkem kui üks, siis pidi respondent edaspidi kirjeldama neist aktiivsemat. Väärkohtleja soo puhul kinnitasid antud uurimuse tulemused varasemaid leide: enamasti osutus väärkohtlejaks meessoost isik, 13% juhtudel naine. Kõigi tüdrukute (243) ja 12 poisi sõnul oli väärkohtleja mees. 37 noormeest teatas, et neid on seksuaalselt väärkohelnud naissoost isik. Statistiliselt olulised erinevused ilmnisid märgitud väärkohtleja

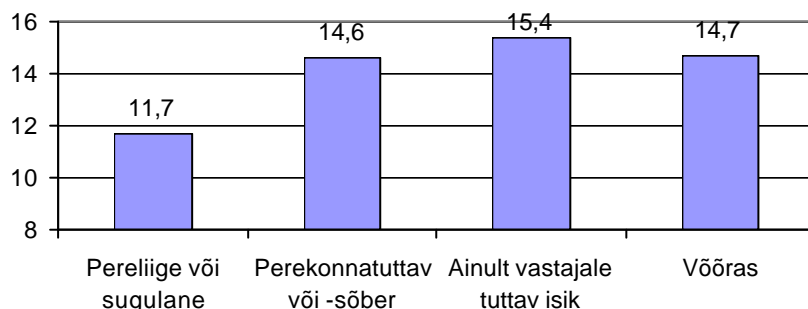
vanuse puhul (tabel 4). Nimelt väitsid poisid võrreldes tüdrukutega, eriti aga vene rahvusest poisid, väärkohtleja vanuse olevat noorema ($F = 3,4$). Sagedamini jäi väärkohtleja vanusepiiri 17 kuni 23 aastat. Väärkohtleja oli ohvrilt keskmiselt 7 aastat vanem (st. hälve 8,1). 23 vastajat oli seksuaalselt ära kasutanud samaealine isik.

Valdavalt oli väärkohtleja ainult respondendile tuttav inimene (57% vastanutest). 28% oli väärkohelnud võõras isik ja 9% perekonnatuttav või –sõber (tabel 5).

Tabel 5. Poiste ja tüdrukute seotus väärkohtlejaga

Seotusaste	Poisid		Tüdrukud	
	N	%	N	%
Võõrasisa			5	1,9
Õde/vend	2	3,6	2	0,8
Muu sugulane	3	5,5	3	1,1
Perekonnatuttav või –sõber	6	10,9	24	9,2
Ainult vastajale tuttav isik	25	45,5	156	59,5
Võõras	19	34,5	72	27,5

Kui respondenti oli väärkohelnud mõni pereliige või sugulane, siis oli vastaja esimese väärkohtleva situatsiooni ajal oluliselt noorem kui perekonnatuttava või –sõbra, ainult vastajale tuttava või võõra isiku poolt väärkohtlemise korral ($F = 13$; $df = 299$; joonis 2). Intsesti juhtumite korral oli ohver sagedamini vanuses 9 kuni 13. Perekonnatuttava või –sõbra või hoopis võõra inimese poolt toime pandud väärkohtlemise korral jäi ohvri vanus enamasti 14 kuni 16 eluaasta vahele, ainult vastajale tuttava isiku puhul aga 15 – 16 aasta vahele.

Joonis 2. Respondendi keskmine vanus aastates esimese seksuaalse väärkohtlemise situatsiooni ajal väärkohtleja isiku järgi.

Kuigi käesoleva Eesti uurimuse tulemused näitavad, et keskmine vanus esimese väärkohtlemise kogemuse ajal on kõrgem kui välismaa autorid on väitnud, leiab kinnitust tõsiasi, et intsesti ohvrid on oluliselt nooremad kui tuttava või võõra isiku poolt toime pandud seksuaalse väärkohtlemise ohvrid. Ilmselt on siin tegemist kahe sisult erineva nähtusega – lapse seksuaalse kuritarvitamise (enne tütarlapse esimest menstruatsiooni) ja teismeeas ettetulevate subjektile sobimatute seksuaalse sisuga lähenemistega. Esimesel juhul on väärkohtlejaks peamiselt perekonnaga seotud isik, teisel juhul vastaja tuttav, eakaaslane või võõras isik. Võib arvata, et lapsega seksuaalne väärkohtlemine on alaraporteeritud mittemäletamise tõttu või ei suudeta veel mõista adekvaatselt toimunud väärkohtlemist. Samuti võib oletada, et intsesti juhtumitest ei tahetud eriti kirjutada, sest neid võib olla valusam meenutada kui perega mitteseotud isiku poolt toime pandud väärkohtlemist. Pealegi on selles eas noorukid veel oma vanematest materiaalselt ning sotsiaalselt sõltuvad, mis võib olla takistuseks oma halbade kogemuste teatamisel.

Noorukieas tuleb väärkohtlemist rohkem ette väljaspool kodukeskkonda: peol, teise isiku kodus, tänaval jne. Suhtlemisel vastassugupoolega, eriti kui seda isikut veel hästi ei tunta, kogeb nooruk ärevust ning ebakindlust. Võib esineda partneri käitumise ja soovide valesti interpreteerimist või ei suudeta enda soove õigesti väljendada. Nii võib juhtuda, et nooruk ei suuda või ei oska öelda “ei”, et vältida astumist mittesoovitavasse seksuaalsuhtesse, mida hiljem tajutakse kui väärkohtlemist. Rosenthal ja ta kolleegid (viidanud Moore & Rosenthal, 1995) on leidnud, et 31% hilises teismeeas noormeestest ning 9% neidudest ei julge keelduda või tunnevad end ebakindlalt keeldudes seksuaalvahekorra partneriga. Sellist käitumist võib seletada ühest küljest traditsiooniliste soorollidega, mille järgi on mehed seksuaaltegevuses algatajad, aktiivsed ja võimukad figuurid, nõ “kütid” (ingl. k. *hunter*), naised aga lahked, kaasatulevad ja flirtivad ning kelle ülesandeks on pakkuda meestele naudingut. Teisest küljest ei julgeta öelda “ei”, sest kardetakse, et partner mõtleb, et teda ei taheta, ning jätab siis maha. Seega võib osa noorukiea seksuaalsest väärkohtlemisest olla teise isikuga/partneriga suhtlemisel ebakindluse, üksteise valesüstimõistmise ning oma soovide mitteteavitamise tagajärg.

Väärkohtleja poolt kasutatud sunnimeetodid. Keskmiselt 54 respondenti vastas üldse küsimusele, milliseid sunnimeetodeid väärkohtleja kasutas. Eriti vähe vastasid neile küsimustele vene noormehed. Tabelist 6 on näha, et noormeeste puhul on kasutatud peamiselt verbaalseid sunnimeetodeid (“augu pähe” rääkimist ja positsiooni ärakasutamist). Neidude puhul on rakendatud nii verbaalseid kui ka füüsilisi meetodeid, sagedamini kinnihoidmist ja “augu pähe” rääkimist.

Tabel 6. Väärkohtleja poolt kasutatud sunnimeetodid esimese väärkohtleva kogemuse ajal (N; %)

Sunnimeetodi liik	Poisid		Tüdrukud	
	N	%	N	%
Pettis	3	0,3	19	1,8
Kasutas oma positsiooni ära	12	1,4	42	4
Rääkis “augu pähe”	32	3,6	76	7,2
Ähvardas ära minna, maha jätta	4	0,5	15	1,4
Hoidis kinni	8	0,9	106	10
Lõi või tegi füüsiliselt haiget	1	0,1	29	2,7
Andis alkoholi või narkootikume	5	0,6	27	2,5

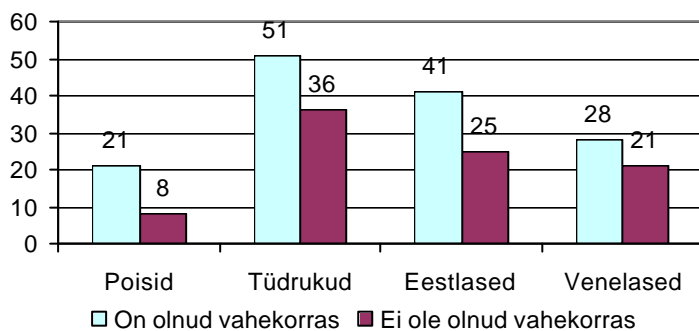
37% vastajatest teatas, et nad olid tarvitanud esimese väärkohtleva situatsiooni ajal alkohoolseid jooke või narkootikume. Pääaegu kõigil neil juhtudel, kui vastaja ise oli joores, oli seda ka väärkohtleja. 44% vastajatest, kes ise ei olnud pruukinud alkoholi ega narkootikume, hindas väärkohtleja olevat joores seisundis. Noormeeste ja neidude ning eestlaste ja venelaste vastustes ei esinenud siinkohal olulisi erinevusi. Erandi moodustasid kutsekoolis õppivad tüdrukud, kes teatasid gümnaasiumi või keskkooli tütarlastest oluliselt rohkem, et väärkohtleja oli pruukinud uimastavaid aineid ($\chi^2 = 8$, $df = 1$), samuti olid nad ka ise sagedamini esimese väärkohtleva situatsiooni ajal kasutanud uimastavaid aineid.

Seksuaalse väärkohtlemise ohvri iseloomustus

Seksuaalsel väärkohtlemisel lapsepõlves võivad olla nii lühiajalised kui ka pikaajalised tagajärjed. Lühiajalisteks tagajärgedeks on depressioon, süü-, ärevus- ja alaväärsustunne, viha ja üldine vaenulikkus. Pikaajaliste tagajärgede hulka kuuluvad uimastite ja alkoholi tarbimine,

ennasthävitav käitumine, usaldamatus ja lootusetus tuleviku suhtes, samuti enesehinnangu alanemine ning raskused suhete loomisel ja hoidmisel (Moore & Rosenthal, 1995; Tyler et al, 2001). Täheldatud on ka probleeme seksuaalkäitumises (frigiidsus, düsorgasimia jne) (Auväärt, 1997). Seksuaalselt väärkoheldud õpilastel võib esineda raskusi kohanemisel koolikeskkonnaga (Cicchetti, Toth & Hennessy, 1995), kuid samas ei erine nad akadeemilise võimekuse ja õppeedukuse poolest mitteväärkoheldud õpilastest (Cicchetti, Toth & Hennessy, 1995; Soo, 2002). Greydanus ja Shearin (1990) märgivad ära veel võimalike tagajärgedena kriminaalse ja agressiivse käitumise, prostitutsioonile kaldumise ning kodust ärajooksmise.

Seksuaalkogemuste seotus seksuaalse väärkohtlemisega. Seksuaalvahekorras olnud vastajad mainisid oluliselt sagedamini, et neid on seksuaalselt väärkoheldud ($\chi^2 = 43$; $df = 1$; joonis 3) võrreldes nende noortega, kes ei olnud oma suguelu veel alustanud. Eriti paistab silma arvukate suguelukogemustega tütarlaste sagedane seksuaalse väärkohtlemise kogemuse olemasolu tunnistamine. Respondente, kellel oli olnud arvukamalt seksuaalpartnereid ja kes olid nooremalt astunud seksuaalvahekorda, olid suurema tõenäosusega kogenud ka seksuaalset kuritarvitamist ($r = -0,1$).

Joonis 3. Seksuaalset väärkohtlemist kogenute osakaal suguelukogemusega ja kogemuseta noorte hulgas (%)

Seksuaalselt väärkoheldud vastajate tundeelu. Käesolevast uurimusest selgus analoogselt teiste uurimustega, et seksuaalse väärkohtlemise⁸ ohvrid kogevad märgatavalt sagedamini erinevaid negatiivseid tundeid. Nimelt on väärkohtlemisest teatanud neid väitnud väärkohtlemist mitte kogenud neidudest statistiliselt oluliselt rohkem, et nad olid küsitlusele eelnenud nädala jooksul olnud õnnelikud, masendunud ja muretsesid palju (tabel 7), samuti olid nad tundnud rohkem abitust tuleviku suhtes ja ennast teiste suhtes tõrjutuna. Neil olid ilmnunud sagedamini unehäireid.

⁸ Respondendi seksuaalse väärkohtlemise mõõtmiseks on moodustatud uus dihhotoomiline tunnus: 1 – respondent on kogenud seksuaalset väärkohtlemist; 2 – respondent ei ole kogenud seksuaalset väärkohtlemist või ei ole teatanud selle kogemisest. Respondenti oli siis seksuaalselt väärkoheldud, kui ta vastas kasvõi ühele eespool märgitud seksuaalse väärkohtlemise tunnusele jaatavalt.

Tabel 7. Seksuaalselt väärkoheldud ja mitteväärkoheldud poiste ja tüdrukute hinnangud oma tundmuste⁹ kohta (ANOVA ja keskmised); VK – väärkoheldud.

		Poisid				Tüdrukud			
		Keskmine	St. hälve	F	df	Keskmine	St. hälve	F	df
Tunneb, et kõik on võitlus	On VK	2,36	0,89	2,5	840	2,47	0,95	14,4*	1019
	Ei ole VK	2,21	0,97			2,25	0,95		
On olnud unehäireid	On VK	1,97	0,97	1,7	837	2,37	1,1	29,2*	1021
	Ei ole VK	1,85	0,96			2,01	1		
On olnud kurb, õnnetu	On VK	2,05	0,94	1	837	2,63	1	14,9*	1017
	Ei ole VK	1,96	0,96			2,38	1		
Tunneb abitust tuleviku ees	On VK	2,13	1	2,8	840	2,52	1	18,4*	1020
	Ei ole VK	1,98	0,94			2,23	1,1		
Tunneb tõrjutuna, on pinges	On VK	20,5	0,95	12,4*	840	2,24	1	13,5*	1021
	Ei ole VK	1,76	0,87			2	1		
On liigselt muretsenud	On VK	2,36	1	10,1*	839	2,66	1,1	10,5*	1024
	Ei ole VK	2,07	0,95			2,45	1		

*p < 0,01

Väärkoheldud tütarlapsed kogevad negatiivseid tundeid oluliselt sagedamini kui väärkoheldud noormehed. Väärkoheldud poisid on märkinud mitteväärkoheldud sookaaslastest statistiliselt oluliselt sagedamini, et nad on tundnud end tõrjutuna ja muretsenud liigselt.

Seksuaalselt väärkoheldud noorte õppeedukus ning probleemne käitumine koolis ja ühiskonnas. Keskmine hinne kõigi küsitletud õpilaste peale kokku oli 3,9 (std. hälve 0,53). Noormeeste keskmine õppeedukus oli oluliselt madalam kui neidudel (keskmised vastavalt 3,7 ja 4; $t = -11,2$, $df = 1913$). Kõigi enda hinnangul seksuaalset väärkohtlemist kogenud respondentide keskmine hinne ei erinenud statistiliselt oluliselt väärkohtlemist mitte kogenud vastajate omast. Märkida võib aga seksuaalsest väärkohtlemisest teatanud noormeeste veidi madalamat õppeedukust võrreldes väärkohtlemisest mitteteatanud noormeestega.

Seksuaalset väärkohtlemist kogenud noortel on olnud märgatavalt rohkem probleeme koolis kui seksuaalset väärkohtlemist mitte kogenud noortel (tabel 8). Väärkoheldud noored on väitnud sagedamini, et neid on kutsutud koolijuhtkonna ette noomituse tegemiseks, et nad on põhjuseta puudunud ning vaielnud või tülitsetud õpetajaga. Poistel on koolis alati olnud rohkem probleeme kui tüdrukutel, mistõttu ei erine väärkoheldud ja mitteväärkoheldud poiste näitajad põhjuseta puudumise ning õpetajaga tülitsemise puhul omavahel statistiliselt oluliselt. Tähelepanuväärne on aga seksuaalset väärkohtlemist kogenud tütarlaste probleemse koolikäitumise oluliselt sagedasem esinemine (neid on kutsutud koolijuhtkonna ette, nad on puudunud põhjuseta ning vaielnud õpetajaga).

⁹ Respondendi tundmusi hinnati skaalal: 1 – ei vasta üldse; 2 – vastab vähesel määral; 3 – vastab päris; 4 – vastab väga hästi.

Tabel 8. Väärkoheldud ja mitteväärkoheldud poiste ja tüdrukute probleemse käitumise ilmingud (N; %)

	Poised					Tüdrukud				
	Väärkoheldud		Ei ole väärkoheldud		??	Väärkoheldud		Ei ole väärkoheldud		??
	N	%	N	%		N	%	N	%	
On kutsutud kooli juhtkonna ette noomituse tegemiseks	45	35,2	115	16,7	23,4*	53	11,8	29	5,2	14,4*
On puudunud koolist põhjuseta	101	81,5	508	73,7	3,3	335	76,7	321	59	34,1*
On vaielnud või tülitlenud õpetajaga	53	41,4	234	33,5	3	152	34	126	22,9	15,2*
On käitunud kriminaalselt ¹⁰	32	24,6	62	8,7	28,2*	20	4,4	10	1,8	6,1*
On tarbinud mõnuaineid ¹¹	50	38,5	211	29,6	4,1*	131	28,7	87	15,3	27,3*
Suitsetab iga päev	63	48,5	225	31,5	14*	117	25,7	90	15,8	15,2*

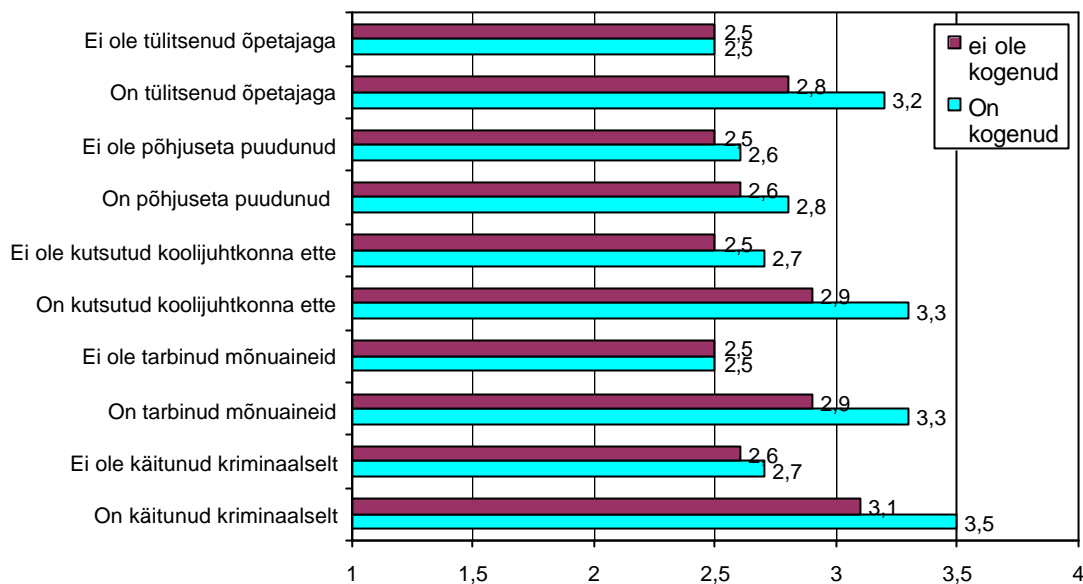
* Statistiliselt olulised erinevused poiste ja tüdrukute vastustes ?? - statistiku alusel, * p < 0,05

Noorukite sellist probleemset käitumist koolis võib seletada nende kohanemiskäitumisega ja suurema agressiivsusega sotsiaalses interaktsioonis (Cicchetti, Toth & Hennessy, 1995). Joonisel 4 on näha, et õpilased, kes on teatanud, et neid on kutsutud koolijuhtkonna ette noomituse tegemiseks, et nad on koolist põhjuseta puudunud või tülitlenud õpetajaga, on hinnanud end rohkem agressiivsemaks kui need õpilased, kellel pole nimetatud probleeme esinenud. Statistiliselt oluliselt sagedamini on pidanud end agressiivseks need vastajad, kes on kogunud seksuaalset väärkohtlemist võrreldes nendega, keda ei ole väärkoheldud.

Seksuaalselt väärkoheldud eesti ja vene noored ei erinenud oluliselt käitumise poolest koolikeskkonnas. Loomulikult kehtis nende puhulgi sama tendents, mida oli märgata poiste ja tüdrukute vastustes üldiselt – väärkoheldud eesti ja vene noortel oli koolis märkimisväärselt rohkem probleeme võrreldes nende eestlaste ja venelastega, kes enda väitel ei olnud väärkohtlemist kogunud. Üldhariduskooli ja kutsekooli noori võrreldes võib välja tuua seksuaalsest väärkohtlemisest teatanud kutseharidust omandavate vastajate suuremat osakaalu koolijuhtkonda kutsutute hulgas võrreldes nende kutsekooli õpilastega, kes ei ole teatanud väärkohtlemise juhtumitest.

¹⁰ Respondent loeti siis kriminaalselt käitunuks, kui ta oli vastanud jaatavalt vähemalt ühele järgnevale küsimusele: “Kas on varastanud midagi väärtuses üle 300 kr.”, “Kas on toime pannud murdvarguse?” või “Kas on ärandanud auto või mootorratta?”.

¹¹ Respondent loeti siis mõnuaineid tarbinuks, kui ta oli vastanud jaatavalt vähemalt ühele kahest küsimusest: “Kas on tarvitanud hašišit või marihuaanat?” või “Kas on tarvitanud kokaiini, heroini, amfetamiini või tableti kujul narkootikume, nagu *ecstasy*?” või kui ta märkis, et on viimase 12 kuu jooksul joonud alkohoolseid jooke 2 – 4 korda nädalas või peaaegu iga päev.

Joonis 4. Probleemselt ja mitteprobleemselt käituvate noorte hinnangud enda agressiivsuse¹² kohta väärkohtlemist kogenute ja mittekoogenute hulgas (keskmised).

Seksuaalse väärkohtlemise kogemusest teatanud noored on käitunud oluliselt sagedamini kriminaalselt (tabel 8). Nende hulgas on oluliselt enam mõnuainete pruukijaid ja nad on sagedamini igapäevased suitsetajad. Eriti on märgata nimetatud seoseid kutsekoolis õppivate noorte vastustes. Sugupooli võrreldes võib täheldada väärkoheldud noormeeste seas kriminaalse käitumise kasvu, neidude puhul aga suuremat mõnuainete tarvitamist. Väärkoheldud vene noored on märkinud eesti noortest sagedamini, et nad pruugivad mõnuaineid. Seevastu on väärkoheldud eestlased teatanud rohkem kuritegeliku käitumise juhtumitest.

Deviantset käituvaid ja seksuaalset väärkohtlemist kogenud respondente iseloomustab suurem agressiivsus (joonis 4). Selline seksuaalselt väärkoheldute arvukam mõnuainete tarbimine, suitsetamine ja varastamine viitab ühest küljest sellele, et nende kallal toime pandud vägivald on muutnud nad agressiivseks, ärevaks ja õnnetuks, tekitanud viha ja kättemaksuhimu. Sarnasele järeldusele jõudis ka Soo (2002). Alkoholi ja uimasteid pruugivad need noored aga selleks, et tulla toime oma viha, ärevuse ja kurbusega, niiviisi püüavad nad olemasolevate vähete oskuste ja ressursidega saavutada teatavat kindlustunde taset (Howes & Cicchetti, 1995).

Teisest küljest võib oletada, et seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langevad sagedamini need noored, kes kuuluvad riskigruppi. Teisiti öeldes võib olla suurem šans kogeda seksuaalset väärkohtlemist neil poistel ja tüdrukutel, kes käivad rohkem sellistel pidudel ja üritustel, kus tarbitakse ohtralt alkohoolseid jooke ja narkootikume ning ka neil noortel, kes käivad läbi sõprade ja tuttavatega, kellega koos pruugitakse mõnuaineid ja/või pannakse toime kuritegusid. Riskigruppi kuulumisele võib viidata ka oluline korrelatsioonseos mõnuainete tarbimise ($r = 0,27$), kuritegeliku käitumise ($r = 0,24$) ja vanemate teadmata öösel kodust ära olemise vahel. Seksuaalsest väärkohtlemisest teatanud poisid olid 1,5 korda ja tüdrukud 2 korda sagedamini viibinud öösel kodust ära ilma vanemate teadmata võrreldes nende poiste ja tüdrukutega, kes ei olnud teatanud seksuaalsest väärkohtlemisest.

¹² Agressiivsust hinnati kuuepallisel skaalal, kus 1 tähendas “ei kehti üldse” ja 6 - “kehtib täielikult”.

Seksuaalse väärkohtlemise riskitegurid

Järgnevalt vaatleme, millised tegurid prognoosivad kõige selgemini vastaja seksuaalse väärkohtlemise kogemuse olemasolu. Regressioonimudeli tegemisel võeti aluseks varasemate uuringute tulemused, mille kohaselt on seksuaalselt väärkoheldud lapsed sagedamini pärit perekondadest, kus pereliikmete, eriti lapse ja vanema vahelised suhted on emotsionaalselt jahedad, ükskõiksed või lausa vaenulikud (Brown et al, 1998; Murry, Baker & Lewin, 2000; Soo, 2002). Peale selle on leitud, et seksuaalselt väärkoheldud on kogenud ka emotsionaalset ja füüsilist vägivalda (Soo, 2002). Samuti kontrollitakse hüpoteesi, mille kohaselt vastaja deviantne käitumine võib olla ise seksuaalse väärkohtlemise riskiteguriks.

Binaarse logistilise regressiooni mudelisse on käesoleva uurimuse puhul võetud argumendid, mis on statistiliselt oluliselt korreleeritud seksuaalse väärkohtlemise kogemuse olemasoluga. Prognoosijateks on vanemate ja vastaja vahelist interaktsiooni iseloomustavad tunnused, nagu “vanemad suhtlesid respondendiga harva” ja “kas respondent pöörduks abi saamiseks isikliku probleemi korral ema ja/või isa poole või räägiks oma probleemist vanematega?”¹³. Peale nende on lisatud mudelisse veel tunnused vastaja kodus kogetud füüsilise ja vaimse vägivalda ning mõnuainete tarbimise ja kriminaalse käitumise kohta.

Tabel 9. Respondendi seksuaalset väärkohtlemist prognoosiv binaarse logistilise regressiooni mudel, kogu valim (N = 1646; Nagelkerke R² = 0,07)¹⁴

	Kordaja b	Exp(B)
Konstant	-1,58**	0,21
Verbaalne väärkohtlemine kodus		
Respondent on kogenud seda	0,77**	2,15
Füüsiline väärkohtlemine kodus		
Respondent on kogenud seda	0,57*	1,76
Abi palumine vanematelt		
Ei paluks kummaltki vanemalt abi	0,51**	1,67
Paluks ainult ühelt vanemalt abi	0,44*	1,56
Vanemad suhtlesid harva respondendiga	0,08*	1,1
Mõnuainete tarbimine		
On tarbinud mõnuaineid	0,32*	1,38
Kriminaalne käitumine		
On käitunud kriminaalselt	0,26	1,3

* p<0,05; ** p<0,01

Tabelist 9 nähtub, et kõik mudelisse võetud argumendid prognoosivad üheskoos 7% (Nagelkerke R²) väärkohtlemisest. Plussmärgiga koefitsient tabelis näitab, et antud tegur või kategooria suurendab tõenäosust olla seksuaalselt väärkoheldud, miinusmärk koefitsiendi ees tähendaks aga, et antud tegur või kategooria vähendab väärkohtlemise tõenäosust. Seega prognoosib kõige rohkem vastaja tõenäosust olla seksuaalselt väärkoheldud verbaalse ja

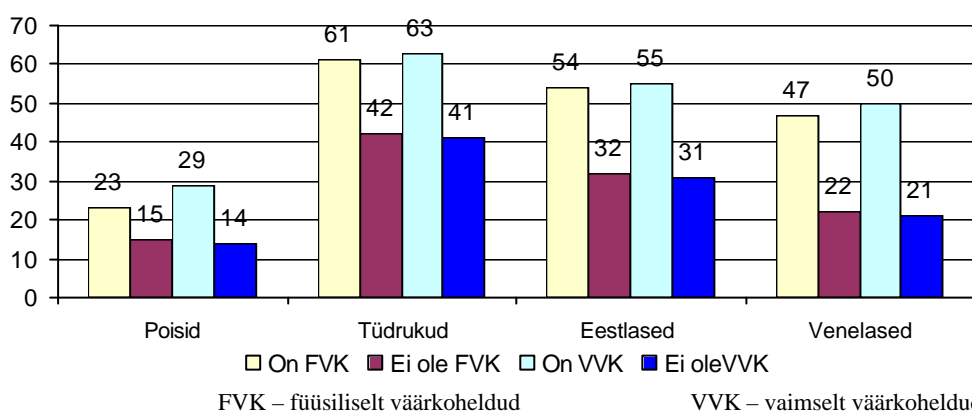
¹³ Väitele “vanemad suhtlesid harva respondendiga” sai respondent vastata 6-pallisel skaalal, kus 1 tähendas, et antud väide ei kehti üldse tema kohta ja 6, et väide kehtis täielikult. Tunnusel, mis puudutab vanematelt abi palumist isikliku probleemi korral, on kolmene skaala: 1 – ei räägiks vanematega oma probleemist või ei paluks neilt abi; 2 – räägiks kas ema või isaga või paluks abi ühelt neist; 3 – räägiks probleemist nii ema kui ka isaga või paluks abi mõlemalt.

Küsimuste “Kas respondenti on viimase 12 kuu jooksul füüsiliselt väärkoheldud?” ja “Kas respondenti on viimase 12 kuu jooksul verbaalselt väärkoheldud?” vastusevariantideks on 1 – “jah”, 2 – “ei”.

¹⁴ Regressioonimudelis prognoositakse seksuaalse väärkohtlemise kogemist väärkohtlemise mittekogemise taustal. Argumentide referentkategooriateks on füüsilise ja verbaalse väärkohtlemise tunnuse puhul väärkohtlemise mittekogemine, vanematelt abi palumise küsimuse puhul abi palumine mõlemalt vanemalt. Mõnuainete tarbimise ja kriminaalse käitumise puhul mõnuainete mittetarbimine ja kriminaalselt mittekäitumine.

füüsilise vägivalda kogemine kodus. Teisiti öeldes, kui vastaja oli teatanud, et ta oli olnud kodus füüsilise ja/või verbaalse väärkohtlemise ohver, siis oli ta suurema tõenäosusega kogenud enda hinnangul ka mõnda seksuaalse väärkohtlemise situatsiooni.

Selgus, et kodus füüsilist ja vaimset vägivalda kogenud vastajad on teatanud ligi kaks korda sagedamini, et neid on ka seksuaalselt väärkoheldud, võrreldes nende vastajatega, kes ei olnud füüsilist ja vaimset vägivalda kogenud (joonis 5). Eriti selgelt on märgata vene rahvusest seksuaalse väärkohtlemise ohvrite osakaalu kasvu, kui vaadata seda koos verbaalse vägivalda kogemusega. Füüsilise ja vaimse väärkohtlemise kogemine kodus võib muuta lapse, alles areneva isiksuse, vastuvõtlikumaks ja haavatavamaks igasuguse vägivalda ja ülekohtu suhtes, mistõttu võib ta ka tõlgendada erinevaid situatsioone enda jaoks negatiivsematena kui nad tegelikult on.

Joonis 5. Seksuaalselt väärkoheldud poiste ja tüdrukute ning eestlaste ja venelaste osakaal füüsilist ja vaimset väärkohtlemist kogenute ja mitte kogenute hulgas (%)

Seksuaalse väärkohtlemise riski tõstab ka vastaja vähene interaktsioon vanematega. Respondentidel, kes on väitnud, et nad ei paluks oma vanematelt isikliku probleemi korral abi või paluks ainult ühelt vanemalt, on suhteline tõenäosus kogeda seksuaalset väärkohtlemist umbes 1,6 [exp(B)] korda suurem kui neil vastajatel, kes paluksid abi mõlemalt vanemalt. 14% seksuaalselt väärkoheldud ning 23% mitteväärkoheldud vastajatest väidavad, et nad räägiksid isiklikest probleemidest nii ema kui isaga või paluksid neilt abi. Seda aga ei teeks üldse ligi kolmandik seksuaalset väärkohtlemist mitte kogenud ning 41% väärkohtlemist kogenud respondentidest. Samuti märgivad enda hinnangul väärkohtlemist kogenud vastajad sagedamini, et nad suhtlevad harva oma vanematega. Vanematelt probleemi korral abi mittepalumine ja vähene suhtlemine nendega näitab vanema ja vastaja vahelise usaldusväärse ja emotsionaalselt lähedase suhte ebapiisavust.

Käsitatud regressioonimudel kinnitas vaid osaliselt eelnevalt püstitatud hüpoteesi, et mõnuainete tarbimine ja kriminaalne käitumine võivad olla ka ise seksuaalse väärkohtlemise riskiteguriteks. Selguski, et narkootikumide ja alkohoolsete jookide sagedane pruukimine võib tõsta seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemise tõenäosust. Kui teha sama mudel meessoost ja naissoost indiviidide kohta eraldi, siis võib märgata olulisi erinevusi seksuaalse väärkohtlemise ennustajate hulgas sugupoolte vahel (tabel 10). Noormeeste puhul prognoosib suhtelist tõenäosust langeda seksuaalse väärkohtlemise ohvriks kriminaalne käitumine ja vanematega suhtlemise tihedus, neidude puhul aga mõnuainete tarbimine, vanematelt mitte abi palumine ning füüsiline ja vaimne vägivald kodus.

Tabel 10. Respondendi seksuaalset väärkohtlemist prognoosiv binaarse logistilise regressiooni mudel, poiste ja tüdrukute valim

	Poised N = 731 (Nagelkerke R ² = 0,7)		Tüdrukud N = 915 (Nagelkerke R ² = 0,8)	
	Kordaja b	Exp(B)	Kordaja b	Exp(B)
Konstant	-2,4**	0,09	-0,9**	0,41
Verbaalne väärkohtlemine kodus				
Respondent on kogenud seda	0,62	1,85	0,48*	1,62
Füüsiline väärkohtlemine kodus				
Respondent on kogenud seda	0,31	1,36	0,53*	1,7
Abi palumine vanematelt				
Ei paluks kummaltki vanemalt abi	0,21	1,23	0,55*	1,74
Paluks ainult ühelt vanemalt abi	-0,08	0,93	0,17	1,19
Vanemad suhtlesid harva respondendiga	0,17*	1,18	0,05	1,06
Mõnuainete tarbimine				
On tarbinud mõnuaineid	0,14	1,15	0,71**	2,04
Kriminaalne käitumine				
On käitunud kriminaalselt	1**	2,77	0,71	2,03

* p<0,05; ** p<0,01

Kokkuvõtvalt võib öelda, et noortel, kellel puudub lähedane ja turvaline suhe oma vanematega, kes kogevad kodus nii füüsilist kui ka verbaalset ülekohut ning kes ise kalduvad riskikäitumisele, on suurem tõenäosus langeda seksuaalse väärkohtlemise ohvriks. Mõnuainete tarbimine olulise seksuaalse väärkohtlemise ennustajana näitab tänapäeva noorte kultuuri, kus sageli seltskonnas lõbusa ajaveetmise juurde kuulub ka alkoholi ja narkootikumide pruukimine, mis aga kaotab kontrolli nii käitumise kui ka emotsioonide üle. Joobeseisundis on noor veelgi ebaadekvaatsem tajuma ohtu, mis loob omakorda soodsa pinna väärkohtlevaks vahejuhtumiks.

Noorte abisaamise eelistused isiklike probleemide korral

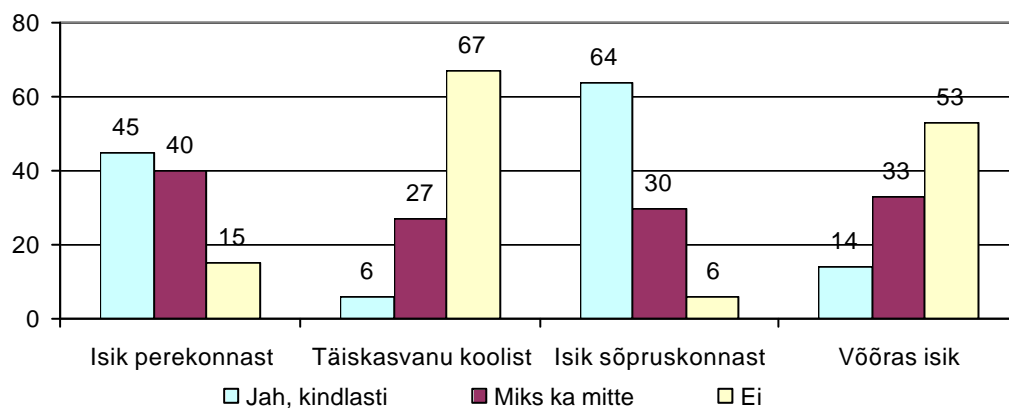
Respondendil paluti mõelda olukorrale, kus tal on olnud mõni isiklik probleem ning ta on tundnud end õnnetu ja üksijäetuna. Seejärel tuli respondendil ära märkida, kes on tõenäoliselt see isik, kellega ta tahaks rääkida või kellelt abi paluda. Kõige enam eelistati rääkida oma probleemist poiss-või tüdruksõbrale või lihtsalt sõbrale (tabel 11). Teisena eelistati rääkida oma murest emale või temalt abi paluda. Tüdrukud pöördusid probleemi korral rohkem ema kui isa poole. Poised räägiksid meelsamini isaga kui emaga. Ligi pool vastajatest (48%) paluks abi õelt või vennalt ning 28% isalt. Iga viies respondent usaldaks oma murest rääkida spetsialistile (sotsiaaltöötajale, nõustajale, psühholoogile). Tütarlaste hulgas on kaks korda enam neid, kes pöördusid abisaamiseks spetsialisti poole – poistega võrreldes.

Oluline osa käesolevas uurimuses oli ka see, millega otsiti vastust küsimusele, kuivõrd ohvrikogemusega noored saavad tuge ja abi väljastpoolt. Tulemustest selgus, et seksuaalselt väärkoheldud vastajad räägiksid vähem oma probleemidest vanematele kui mitteväärkoheldud vastajad. 60% väärkoheldud ning 73% mitteväärkoheldud neidudest paluks siiski emalt abi (noormehed vastavalt 46 ja 56%). Abisaamiseks pöördus isa poole 31% väärkoheldud noormeestest ning 16% neidudest. Abi paluks isalt aga 40% poistest ja 20% tüdrukutest, keda ei ole seksuaalselt väärkoheldud. See, et väärkoheldud noored ei taha mure korral nii meelsasti oma vanemate poole pöörduda, võib olla tingitud pingestunud suhetest või üldse teineteist mõistva interaktsiooni puudumisest vastaja ja vanema vahel.

Tabel 11. Isik, kellelt vastaja isikliku probleemi korral tõenäoliselt abi paluks poiste ja tüdrukute ning seksuaalse väärkohtlemise ohvrite ja mitteohvrite võrdluses (%)

	Poisid			Tüdrukud			On ohver			Ei ole ohver		
	N	Jah %	Ei %	N	Jah %	Ei %	N	Jah %	Ei %	N	Jah %	Ei %
Ema	828	54,8	45,2	1016	68,3	31,7	564	57,8	42,2	1212	63,6	36,4
Isa	796	39,3	60,7	966	18,5	81,5	542	19,7	80,3	1153	31,1	68,9
Õde või vend	795	44,8	55,2	967	49,8	50,2	543	47,5	52,5	1154	47,6	52,4
Sõber (sõbrad)	915	79,6	20,4	1007	80,7	19,3	564	82,3	17,7	1194	79,3	20,7
Poiss- või tüdruksõber	819	78,1	21,9	1013	83,1	16,9	561	82,9	17,1	1204	80	20
Sugulased	783	16,9	83,1	970	15,2	84,8	540	13,1	86,9	1149	16,9	83,1
Naabruses elavad täiskasvanud	783	3,2	96,8	969	2,4	97,6	543	2,4	97,6	1145	2,7	97,3
Õpetaja	783	4,1	95,9	966	3,9	96,1	542	2	98	1143	4,5	95,5
Sotsiaaltöötaja psühholoog	760	13,2	89,8	943	26,8	73,2	527	28,3	71,7	1116	16,7	83,3

Väärkohtlemisest teatanud ja mitteteatanud poisid ei erinenud spetsialistilt abipalumisest poolest, küll aga esines erinevusi väärkoheldud ja mitteväärkoheldud tüdrukute vastustes. Väärkoheldud tüdrukud näisid olevat altimad spetsialistilt probleemi korral abi paluma (32%) kui mitteväärkoheldud tüdrukud (21%). Võib arvata, et poisid ei ole niivõrd teadlikud abisaamise võimalustest või ei pea nad enda sugu arvestades sobilikuks psühholoogilt või nõustajalt abi paluda, st oma isiklikku probleemi tunnustada.

Joonis 6. Respondentide arvamused selle kohta, kes võiks olla isik, kellelt abi paluda (%)

Respondentidelt küsiti, kes võiks olla see isik, kelle käest võiks abi paluda (joonis 6). Ilmnes, et kõige meelsamini palutakse abi sõbralt, seejärel usaldatakse probleemist rääkimisel pereliiget (väärkohtlemist mitte kogenuid vastajad jälle rohkem kui väärkoheldud vastajad). Kõige vähem ollakse nõus rääkima oma murest täiskasvanud isikule koolis (õpilaste nõustajale või õpetajale). Väärkoheldud vastajad väitsid sagedamini kui mitteväärkoheldud, et nad räägiksid oma probleemist hoopiski võõrale inimesele.

Kokkuvõte

Järgnevalt kokkuvõtvalt, kes on peamised seksuaalse väärkohtlemise ohvrid, milline on nende tunneolu ja käitumislaid ning millised suhted on neil vanematega.

- Uurimusest selgus, et noorukite seksuaalne väärkohtlemine on üsnagi levinud nähtus ning selle ohvriks langevad neiu kolm korda sagedamini kui noormehed. Eestlased olid kogenud sagedamini seksuaalset ära kasutamist (käperdamine või vastajale alasti eksponeerimine), venelased aga seksuaalvägivalda (masturbeerima, anaa-, oraal- ja vaginaalseksi tegema sundimine). Seksuaalse kuritarvitamise juhtudest oli teatanud sagedamini kutsekooliõppurid võrreldes üldhariduskoolis õppivate noortega.
- Seksuaalse väärkohtlemise ohvri vanus esimese väärkohtleva situatsiooni ajal sõltus oluliselt sellest, kes on väärkohtleja. Intsesti juhtude korral on ohver oluliselt noorem (sagedamini 9–13aastane) kui tuttava või võõra isiku poolt (14–16aastane) toime pandud väärkohtlemise korral. Seega võib ohvri vanuse järgi täheldada kahe seksuaalse väärkohtlemise liigi – lapsea kuritarvitamise ning noorukiea väärkohtlemise – esinemist. Noorukieas toime pandud väärkohtlemisest on teatatud 20 korda sagedamini kui lapsepõlves aset leidnud väärkohtlemisest.
- Väärkohtlejaks osutus enamasti meessoost isik, 13% juhtudel oli see naine. Väärkohtleja oli peamiselt ainult vastajale tuttav isik või siis päris võõras. Noormeeste puhul kasutas väärkohtleja sagedamini verbaalseid sunnimeetodeid, neidude puhul kasutati enamvähem võrdselt nii verbaalseid kui ka füüsilisi meetodeid
- Seksuaalse väärkohtlemise ohvrid teatasid rohkem seksuaalelu varasemast alustamisest, arvukamatest seksuaalpartneritest ning -kogemustest võrreldes seksuaalsest väärkohtlemisest mitteteatanud indiviididega.
- Seksuaalse väärkohtlemise ohvrid, eriti tütarlapsed, olid tundnud sagedamini erinevaid negatiivseid tundeid (kurbust, tõrjutust, muret) kui mitteväärkoheldud vastajad. Samuti oli väärkoheldutel rohkem probleeme koolis, nad pidasid end sagedamini agressiivseteks ning kaldusid hälbivalt käituma. Uurimisest selgus, et ohvrid, eriti tütarlapsed, pruukisid sagedamini mõnuaineid ning noormehed käitusid rohkem kriminaalselt võrreldes nende poiste ja tüdrukutega, kes ei olnud väärkohtlemisest teatanud.
- Suurem tõenäosus langeda väärkohtlemise ohvriks oli neil noortel, kellel puudus usalduslik suhe vanematega ning kes kogesid kodus verbaalset ja/või füüsilist vägivalda. Oluliseks seksuaalse väärkohtlemise riskiteguriks oli ka mõnuainete tarbimine neidudel ning kriminaalne käitumine noormeestel.

Kirjandus

Auväart, L. (1997). Õigusseksuoloogia. ILO, Tallinn

Browna J., Cohena P., Johnsona J.G., Salzinger S. (1998). A Longitudinal Analysis of Factors for Child Maltreatment: Findings of a 17-year Prospective Study of Officially Recorded and Self-reported Child Abuse and Neglect. *Child Abuse & Neglect*; Vol. 22, Issue 11, (1065-1078)

- Cicchetti, D., Toth, S.L., Hennessy, K. (1995). Child Maltreatment and School Adaptation: Problems and Promises. *Child Abuse, Child Development, and Social Policy*/ Cicchetti, D., Toth, S.L. (eds.); Ablex Publishing Corporation, New Jersey
- Finkelhor, D., Byron, L. (1986). High-risk Children. *Sourcebook on Child Sexual Abuse*/ Finkelhor, D. (ed.). Beverly Hills, CAA; Sage.
- Finkelhor, D., Hotaling, G.T., Lewis, I.A., Smith, C. (1990). Sexual abuse in a national survey of adult men and woman: prevalence characteristics and risk factors. *Child Abuse and Neglect*; 14, (19 – 28)
- Greydanus, D.E., Shearin, R.B. (1990). Adolescent Sexuality and Gynecology. Lea & Febiger, London
- Haugaard J.J. (1994). Sexual Abuse in Families. *Handbook of Developmental Family Psychology and Psychopathology* / L'Abate L. (ed.); New York, John Wiley & Sons
- Howes, P.W., Cicchetti, D. (1995). A Family/Relational Perspective on Maltreating Families: Parallel Processes Across Systems and Social Policy Implications. *Child Abuse, Child Development, and Social Policy*/ Cicchetti, D., Toth, S.L. (eds.); Ablex Publishing Corporation, New Jersey
- Knutson, J.F. (1995). Psychological Characteristics of Maltreated Children: Putative Risk Factors and Consequences. *Annual Reviews Psychology*; 46 (401 – 431)
- Moore, S., Rosenthal, D. (1995). Sexuality in Adolescence. Routledge: London.
- Murry, S.K., Baker, A.W., Lewin, L. (2000). Screening Families with Young Children for Child Maltreatment Potential. *Pediatric Nursing*; Vol 26, Issue 1
- Rosental M., Tilk K. (1999). Lapse seksuaalne väärkohtlemine Eestis. Tartu Ülikool
- Russel, D.E.H. (1984). The prevalence and seriousness of incestuous abuse: step-fathers vs. biological fathers. *Child Abuse and Neglect*; 8 (15 – 22).
- Schechter, M.D., Roberge, L. (1976). Sexual exploitation. *Child Abuse and Neglect: The Family and the Community*/ Helfer, R.E., Kempe, C.H. (eds.). Ballinger, Cambridge, Mass
- Soo, K. (2002). Teismelise väärkohtlemise riskitegurid ja tagajärjed. Bakalaureusetöö; Tartu Ülikool, sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond
- Soo, K., Soo, I. (2002). Teismeliste väärkohtlemine Eestis: riskitegurid ja tagajärjed. Tartu
- Soonets R. (1997). Lapse väärkohtlemise mõiste ja liigid. *Laste väärkohtlemine*/ Kutsar D.; Tartu
- Straus M., Gelles R.J. , Steinmetz S.K. (1980). Behind Closed Doors: Violence in the American Family. New York, Doubleday
- Svedin, C.G. (2001). Sexual Abuse of Children: Causes and Risk. (Expert report); Socialstyrelsen, The National Board of Health and Welfare.
- Tyler, K.A., Hoyt, D.R., Whitbeck, L.B., Cause, A.M. (2001). The Impact of Childhood Sexual Abuse on Later Sexual Victimization among Runaway Youth. *Journal of Research on Adolescence*, 11 (2); (151–176)

Seksuaalselt väärkohtlev nooruk

Kristel Altosaar

Ameerikas on järjest suurenenud laste seksuaalkuriteod laste vastu (Lakey, 1994). Further, Groth jt.(viidanud Lakey 1992) peavad seda nähtust suureks ohuks, sest palju täiskasvanud seksuaalkurjategijatest alustavad oma tegevust juba noorukieas. National Adolescent Perpetrator Network (viidanud Lakey, 1989) defineerib *alaealist seksuaalkurjategijat* kui puberteedieas kuni täiskasvanueas noort, kes sooritab igas vanuses isikuga, ohvri tahte vastaselt, selle nõusolekuta või agressiivsel, ekspluateerival või hirmutaval moel seksuaalse sisuga tegevusi. Eestis puudub ühene alaealise seksuaalse väärkohtleja käsitlus, samuti pole tehtud ka spetsiifilisi uurimusi.

Erinevate uurimuste ja teoreetiliste käsitluste (Kendall-Tackett, Glaser, Bentovim, Rosental & Tilk, Soo, Finkelhor jt.) kohaselt võib kokkuvõtvana välja tuua, et noore seksuaalse väärkohtleja osad riskitegurid on seotud peresüsteemiga, kus lapsed on olnud nii vägivalla (eriti seksuaalse väärkohtlemise) tunnistajad kui ka ohvrid. Nendes peredes esineb multiprobleemsust - vägivallada, vaesust, ebaturvalisust, kriminaalsust, vanematel on kehvad vanemlikud oskused, vanemate-lastel vahel on kehvad suhted (ebareaalsed ootused, tõrjumine, ebakindel kiindumus). Kõik need tegurid mõjutavad noore inimese arengut ja kujunemist. Teised põhjused on seotud noore enda isiksusega, mis võivad olla välja arenenud väärkohtlemise tagajärjel. Neil on halvem psühholoogiline kohanemine, raskused suhtlemise, impulsi kontrolli, vihaga toimetuleku ja enese kehtestamisega. Üldjuhul on vägivallatseteja ohvrist arenguliselt küpssem ja meessoost.

Politseistatistika kohaselt toimus 2003.aastal Eestis 34 alaealise vägistamisjuhtumit ning lisaks veel 8 suguhendust lapsealisesega. Samuti fikseeriti 2 lapsporno valmistamise ja selle võimaldamise juhtumit (www.pol.ee). 2003.aastal pandi Tartu linnas ja maakonnas 31-st seksuaalkuriteost 1 ning 17-st vägistamisest 1 toime alaealise poolt, 2002. aastal ei fikseeritud ühtegi seksuaalkuritegu alaealiste poolt (Paddar, 2004).

Eesti vajab väga uurimusi, mis keskenduvad spetsiifilisemalt seksuaalselt vägivaldse isiku käitumise uurimisele. Saadud tulemused aitavad välja tuua riskifaktorid, mis suurendavad noorukite seksuaalselt hälbivat käitumist ning võimaldavad välja töötada efektiivsed ennetus- ja sekkumismeetodid.

Järgnev uurimuse osa üritab osaliselt seda tühimikku täita ning keskendub nende noorte käitumise analüüsimisele ning riskifaktorite otsimisele, kes enda hinnangul on toime pannud teiste tahte vastaseid seksuaaltegevusi. Sünonüümide kasutatakse mõisteid *seksuaalne väärkohtleja, kuritarvitaja, ahistaja, seksuaalselt vägivaldselt käituv noor, alaealine seksuaalne väärkohtleja*.

Seksuaalselt väärkohtlevate noorte üldine iseloomustus

Käesoleva uurimuse osas hinnati seksuaalset väärkohtlevat käitumist kuue küsimusega: “Oled eksponeerinud end siivutult”; “Oled kedagi käperdanud”; “Oled kellelegi survet avaldanud, kedagi veennud või sundinud masturbeerima”; “Oled kellelegi survet avaldanud, kedagi veennud või sundinud seksuaalvahekorda astuma”; “Oled kellelegi survet avaldanud, kedagi veennud või sundinud oraalseksi tegema” ja “Oled kellelegi survet avaldanud, kedagi veennud või sundinud anaalseksi tegema”. Analüüsis kasutati 4 viimast küsimust, sest tõlkevea tõttu tekkisid erinevad arusaamad küsimuse sisu kohta eestlaste ja venelaste hulgas. Venekeelses ankeedis kajastas juba sissejuhatav küsimus vägivaldset komponenti - kas sa oled kedagi sundinud.... Eestikeelses küsimustikus oli lause „Oled sa teinud midagi

alljärgnevat.....“ aga väga neutraalne. Seega eestikeelsed küsimused „Oled eksponeerinud end siivutult“ ja „Oled kedagi käperdanud“ ei pea endas vastaja jaoks kätkeva vägivaldsust, seda võidakse pidada loomulikuks tegevuseks.

Tabelist 1 võib näha, et kõikidest repondentidest ilmutasid väärkohtlevat käitumist 113 (5,8%) noorukit. Noormeeste hulgas ilmneb väärkohtlevat käitumist statistiliselt oluliselt rohkem kui neidude puhul ($\chi^2 = 31,3$, $df = 1$). Väärkohtlejate seas on 71% poisse ja 29 % tüdrukuid. Antud tulemused kinnitavad üldist seisukohta, et väärkohtlejate hulgas on rohkem meessoost indiviide.

Vaadates nüüd eraldi üldhariduskoolides ja kutseõppeasutustes õppivaid noori võib öelda, et kutsehariduskoolide õppuritest vastas oluliselt rohkem, et nende käitumine on teiste suhtes olnud seksuaalselt vägivaldne (8 %) kui seda tegid üldhariduskooli õpilased (5%; $\chi^2 = 11,6$, $df = 1$) ning seda just noormeeste hulgas. Vägivallatsejate hulgas on tunduvalt rohkem kutseõppeasutuse kui üldhariduskooli noormehi ($\chi^2 = 9,7$, $df = 1$).

Uurimusest selgus, et eesti tüdrukute hulgas on võrreldes vene rahvusest sookaaslastega enda hinnangul oluliselt rohkem seksuaalselt väärkohtlevaid neide (vastavalt 4% ja 1 %, $\chi^2 = 4,7$, $df = 1$) Vägivaldselt käituvate eesti ja vene rahvusest noormeeste hulgas statistiliselt olulist erinevust ei olnud. Mõnevõrra erinesid linnast ja maalt pärinevad noorte hinnangud ($\chi^2 = 4,0$, $df = 1$). Nimelt on just maalt pärit noorte hulgas rohkem vägivaldset käitumist.

Tabel 1. Seksuaalselt väärkohtlevate noorukite esinemissagedus erinevate kategooriate lõikes¹⁵

	Koolitüüp - sugu kategooria						Rahvus - sugu kategooria				Elukoht kategooria			
	Üldhariduskool		Kutseõppeasutus		Eestlane		Venelane ja muu		Linn		Maa			
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Poiss	80	9,1	34	6,6	46	12,7	63	9,8	16	6,9	54	3,6	26	5,5
Tüdruk	33	3,1	26	3,3	7	2,6	28	3,9	5	1,4	23	1,5	10	0,6

Seksuaalselt väärkohtlevalt käituvate noorte keskmine vanus vastamise hetkel on 18,2 aastat (sh. 1,26), mis on oluliselt suurem kui mittevägivaldsetel noortel (17,9a., sh.1,11). Kõige noorem väärkohtlevatest vastjatest oli antud momendil 16.aastane ja kõige vanem 26.aastane.

Seksuaalselt väärkohtlevate noorukite kodune olukord

Paljudes rahvusvahelistes uurimustes on leidnud kinnitust, et üheks väga oluliseks seksuaalselt väärkohtleva käitumise ilmnemise riskiteguriks nooruki puhul on tema multiprobleemne pere. Seal esinevad tavaliselt konfliktid või vägivaldsed suhtlemismustrid, suhete probleemid vanema ja lapse vahel jne. Antud uurimuses on väärkohtlejate ja ülejäänud noorte perekonnad küllalt sarnase struktuuriga. Kõige rohkem elab nendest traditsioonilises peres, neljandik ühe vanema ja ülejäänud kasuvanemaga peres (tabel 2).

¹⁵ Respondendid on vastanud jaatavalt vähemalt ühele järgnevatest väidetest: “Oled kellelegi survet avaldanud, kedagi veennud või sundinud masturbeerima?”, “Oled kellelegi survet avaldanud, kedagi veennud või sundinud seksuaalvahekorda astuma?”, “Oled kellelegi survet avaldanud, kedagi veennud või sundinud oraalseksi tegema?”, “Oled kellelegi survet avaldanud, kedagi veennud või sundinud anaalseksi tegema?”.

Tabel 2. Seksuaalselt väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate noorukite perekonnastruktuuride võrdlus

	Traditsiooniline perekond		Ühe vanemaga perekond		Kombineeritud (kasuvanemaga) perekond	
	N	%	N	%	N	%
Väärkohtlev nooruk	67	66,3	25	24,8	9	8,9
Mitteväärkohtlev nooruk	1119	65,5	379	22,2	210	12,3

Vägivallatsete hinnangul on nende pere küllaltki mõistev ja toetav, kuid esinevad ka mõningad probleemid (tabel 3). Enamus vanematest on lubanud neil teha iseseisvaid otsuseid ning olnud mõistvad probleemide suhtes. Samas on vägivaldsed noored oluliselt vähem tajunud vanematepoolset hoolitsust, toetust ning vanemate suhtlust oma lapsega. Väike vastuolu tekib selles, et ühelt poolt oodatakse vanematelt rohkem hoolitsemist, teisalt tajutakse nendepoolset kontrolli ja ülikaitstust. Selline tunnete ja ootuste segadus võib olla tingitud ka eaperioodist, kus ühelt poolt tahetakse olla täiskasvanu – igas mõttes iseseisev, teisalt ollakse veel laps, kes vajab hellust ja tähelepanu.

Tabel 3. Seksuaalselt väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate noorukite hinnangud oma vanemate kohta (M – keskmised, St.hälve – standardhälve, ANOVA)¹⁶

	Väärkohtlev nooruk		Mitteväärkohtlev nooruk		F
	M	St.hälve	M	St.hälve	
Nad on lasknud mul teha iseseisvaid otsuseid	4,5	1,4	4,7	1,2	1,4
Nad on olnud väga kontrollivad	3,9	1,5	3,9	1,	0,3
Nad on kohelnud mind nooremana, kui ma tegelikult olen	3,3	1,7	3,3	1,6	0,02
Nad on olnud ülikaitsvad	3,8	1,4	3,7	1,5	0,2
Nad suhtlesid minuga harva	2,1	1,5	1,9	1,3	3,8 *
Nad on olnud minu suhtes hoolitsevad	4,9	1,2	5,2	1,0	7,5**
Nad on mõistnud minu probleeme ja muresid	4,4	1,5	4,4	1,4	0,001
Nad on jätnud mind ilma toetuseta, kui ma vajasin seda	2,5	1,6	2,2	1,5	3,9*
Nad ei ole mõistnud minu soove ja vajadusi	3,0	1,6	2,8	1,5	3,1

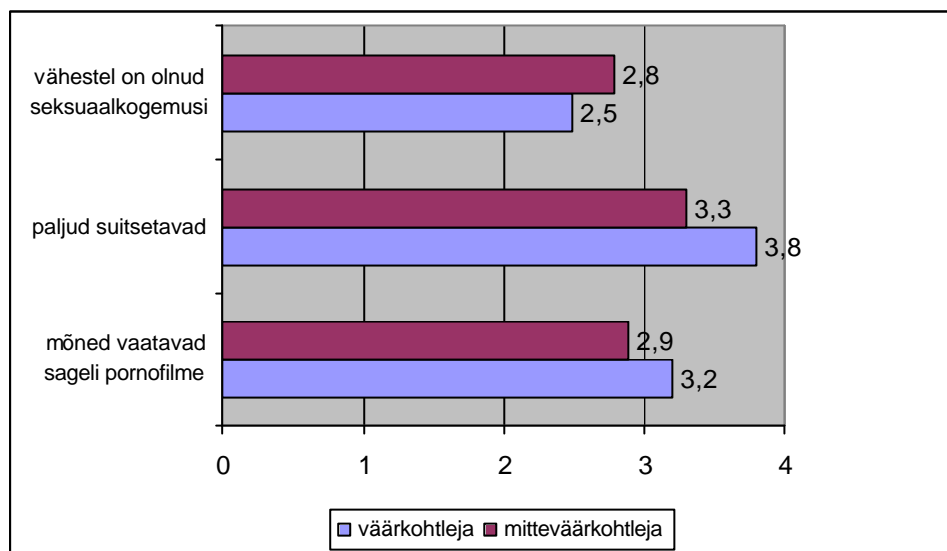
* p<0,05; ** p<0,01

Seksuaalselt väärkohtleva nooruki sõpruskond

Noorukite põhiliseks sotsiaalseks keskkonnaks on sõpruskond, mille reeglid ja väärtused mõjutavad väga tugevalt nii noore enesehinnangut kui ka käitumist. Kui noorel inimesel on peresidemed nõrgad, siis on sõprade mõju veelgi olulisem. Uurimused väidavad, et seksuaalselt vägivaldselt käituvate noorte sõbrad on ka deviantse käitumisega.

¹⁶ Respondendi hoiakuid hinnati skaalal: 1 – ei kehti üldse; 2 – kehtib vähesel määral; 3 – kehtib; 4 – kehtib päris hästi; 5-kehtib täielikult)

Käesoleva uurimuse vägivaldsete respondentide enesehinnangul kuuluvad nende sõprade hulka enamjaolt samasugused noored nagu ülejäänud grupi puhul, kuid esineb rohkem mõningat riskikäitumist. Väga paljude vägivaldsete noorukite sõbrad harrastavad sporti, samas on nende hulgas oluliselt rohkem suitsetajaid ($F = 11,3$, $df = 1$). Sõbrad ei pea oluliseks religiooni, kuid samas väärtustavad hoolimist, ausust ja tolerantsust. Väärkohtlejate hinnangul vaatavad nende sõbrad oluliselt rohkem pornofilme ($F = 5,4$, $df = 1$) ja neil on ka rohkem seksuaalkogemusi ($F = 4,0$, $df = 1$) kui noortel üldiselt (joonis 1).

Joonis 1. Seksuaalselt väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate noorukite hinnangud oma sõprade suhtes (keskmised) ¹⁷

Seksuaalselt väärkohtlevate noorukite väärkohtlevad teod

Kõige rohkem oli neid vastanuid, kes väitsid, et olid kedagi sundinud seksuaalvahekorras olema ja oraalseksi tegema. Ükski tüdrukutest ei teatanud, et nad on kedagi veennud masturbeerima või oraalseksi tegema - enamus seksuaalselt vägivaldsetest tegudest on sooritatud noormeeste poolt. Eesti ja vene rahvusest noored on oma seksuaalselt vägivaldses käitumises üksteisega küllatki sarnased (tabel 4).

Tabel 4. Seksuaalse väärkohtlemise liikide esinemissagedused soo ja rahvuse lõikes

	Poisid		Tüdrukud		Eestlased		Venelased	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Respondent on sundinud kedagi masturbeerima	10	1,1	-	-	8	0,6	2	0,3
Respondent on sundinud kedagi olema seksuaalvahekorras	66	7,5	32	3,0	78	5,7	19	3,3
Respondent on sundinud kedagi tegema oraalseksi	26	3,0	-	-	21	1,5	5	0,9
Respondent on sundinud kedagi tegema anaalseksi	8	0,9	1	0,1	6	0,4	3	0,5

¹⁷ Respondentide hinnanguid hinnati viiepallisel skaalal, kus hinnang 1 väljendab suhtumist täiesti vale ja 5 - täiesti õige).

97-st vastanud vägivaldselt käitunud noorest peaaegu pooled on sooritanud seksuaalselt kuritarvitavat tegu üks kord, 31 noort on viinud seda ellu 2-5 korda ja 15 isikut rohkem kui 5 korda. Analüüsidest nähtub väärkohtlemisele sundimise sagedust soo ja rahvuse lõikes võib öelda, et mingi statistiliselt olulist erinevust ei avaldunud. Kui enamus eesti ja vene noorukitest sooritasid seksuaalset väärtegu enamuses 1 kord, siis neljandik eesti noormeestest viisid vägivaldseid akte sagedamini (rohkem kui 5 korda) ellu kui ülejäänud repondendid (tabel 5).

Tabel 5. Respondendi seksuaalsele tegevusele veenmise või sundimise sagedus sugupoolte ja rahvuste lõikes (N).

	Eesti poisid	Vene poisid	Eesti tüdrukud	Vene tüdrukud
Üks kord	23	10	17	-
2 – 5 korda	18	4	7	2
Rohkem kui 5 korda	13	1	1	-

Seksuaalselt väärkohtleva nooruki ja ohvri vanus esimese seksuaalselt vägivaldse teo ajal

Üldjuhul arvatakse, et väärkohtleja on oma ohvrist arenguliselt küpsem (sh. võib omada rohkem võimu, olla vanem jne.). Samas on paljud vägivallatsejad ise olnud/või on ohvrid. Antud uurimusest selgus, et 45% vastanud vägivaldsetest noortest on olnud ise ka seksuaalvägivalla ohvrid.

Respondentide keskmine vanus esimese seksuaalselt vägivaldse teo sooritamisel oli 16,4 (st.hälve 1,5). Tütarlapsed olid esimesel korral, mil nad sundisid kedagi seksuaalsele tegevusele peamiselt vanuses 14 kuni 18 (keskmine 16,5, st.hälve 0,8), noormehed seevastu 11 kuni 23 (keskmine 16,2, st.hälve 1,6). Kui võrrelda noormehi ja neidusid rahvuste, kooli- ja asulatüüpide lõikes, ei ilmne seal mingit olulist erinevust (tabel 6).

Väärkohtlejate hinnangul oli nende esimese seksuaalse väärkohtlemise ohvri vanuseks keskmiselt 18 aastat (st. hälve 3,8). Kõige noorem ohvri vanus, mida märgiti, oli 11 aastat, kõige vanem 38 aastat. Tüdrukuid on ohvrite hulgas üle 2 korra rohkem kui meessoost isikuid ning ka nende keskmine vanus on oluliselt kõrgem kui eakaaslastel noormeestel. 44% vägivalla all kannatanud neidudest oli vanuses 20-26.a., üle kolmandiku aga 17. ja 18.aastased. Ka ohvri puhul ei ilmnenud olulisi erinevusi nii koolitüüpide kui ka asulatüüpide lõikes (tabel 6). Saadud tulemused langevad kokku Rosentali ja Tilk poolt läbiviidud uurimusega (1999), kus nad leidsid, et kõige rohkem on seksuaalse väärkohtlemise ohvriteks 16aastased ja vanemad neid.

Tabel 6. Väärkohtleja ja ohvri vanus esimese väärkohtleva situatsiooni ajal sugude, rahvuste, kooli- ja asulatüüpide lõikes (keskmine)

	Respondendi vanus		Ohvri vanus	
	M	St. hälve	M	St.hälve
Eesti poiss	16,1	1,38	16,5	2,66
Vene poiss	17,0	2,34	17,5	1,96
Eesti tüdruk	16,5	0,86	21,3	4,90
Vene tüdruk	16,5	0,71	21,5	4,95
Gümnaasium/keskkool	16,2	1,24	18,4	4,67
Kutsekool	16,6	1,77	17,4	2,44
Linn	16,4	1,61	17,9	3,41
Maa	16,2	1,24	18,1	4,76

42% väärkohtlevatest respondentidest märkis, et ta oli esimese vägivaldse situatsiooni ajal tarvitanud alkoholi ja narkootikume. Üle kolmandiku (36%) arvates oli nende ohver

tarvitanud ka sõltuvusaineid. Pääaegu pooled vägivaldsetest noormeestest olid tarvitanud uimastavaid aineid, tütarlastest oli jooles olnud veerand ($\chi^2 = 4,6$, $df = 1$). Eestlaste ja venelaste vastustes ei esinenud siinkohal olulisi erinevusi. Kutsekoolis käivad vägivaldsete noored olid võrreldes üldhariduskooli omadega oluliselt rohkem joonud alkoholi ja kasutanud narkootikumide esimese seksuaalselt vägivaldse situatsiooni ajal ($\chi^2 = 5,1$, $df = 1$).

Seksuaalselt väärkohtleva nooruki poolt kasutatud sunnimeetodid. Seksuaalselt väärkohtlevad noorukid võivad teise isiku sundimiseks ja oma tahte allutamiseks kasutada erinevaid verbaalseid, psühholoogilisi ja füüsilisi meetodeid. Uurimusest selgus, et kõige rohkem kasutati nii mees- kui naissoost väärkohtlejate hinnangul sunnimeetoditest verbaalset (“augu pähe rääkimist” - 61%) ja psühholoogilist (oma positsiooni ära kasutamist - 21%; tabel 7).

Tabel 7. Seksuaalselt väärkohtlevate poiste ja tüdrukute poolt kasutatud sunnimeetodid (N).

	Poisid	Tüdrukud
Pettis	5	1
Kasutas oma positsiooni ära	18	6
Rääkis augu pähe	53	16
Ähvardas ära minna, maha jätta	4	1
Hoidis kinni	2	1
Peksis või tegi haiget	1	-
Andis alkoholi või uimasteid	4	-
Muu	6	5

Vene rahvusest vastajad on sunnimeetoditena oluliselt rohkem kasutanud ohvri petmist ($\chi^2 = 4,0$, $df = 1$) ja füüsilist kinnihoidmist ($\chi^2 = 4,6$, $df = 1$), eestlased aga pigem verbaalset (“augu pähe rääkimist” - $\chi^2 = 14,7$, $df = 1$).

Seksuaalselt väärkohtlevate noorukite tundeelu

Erinevad uurijad on leidnud, et seksuaalselt väärkohtlejal on raskusi kohanemisega, suhtlemisega, enesekehtestamisega ja oma tunnete kontrollimisega. Lisaks on nad seoses vägivaldaga pidanud kogema oluliselt rohkem pinget, mis kõik on mõjutanud ka nende enesehinnangu ja isiksuse kujunemist.

Käesolevast uurimusest selgus, et seksuaalselt kuritarvitavad noored ja eriti noormehed kogevad mittevägivaldsete sookaaslastega võrreldes rohkem erinevaid negatiivseid tundeid. Nad on tundnud end rohkem õnnetuna, murelikuna ja abituna tuleviku ees. Vägivaldselt käituvatel neidudel on võrreldes noormeestega oluliselt rohkem olnud viimase nädala jooksul unehäireid (tabel 8).

Tabel 8. Seksuaalselt väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate poiste ja tüdrukute hinnangud oma tundmuste kohta (ANOVA ja keskmised; VK – väärkohtleja, MVK – mitteväärkohtleja)¹⁸

		Poisid			Tüdrukud		
		M	St. hälve	F	M	St. hälve	F
Tunneb, et kõik on võitlus	On VK	2,3	0,9	2,1	2,5	0,8	1,4
	MVK	2,2	0,9		2,3	0,9	
On olnud unehäireid	On VK	1,9	0,9	1,3	2,6	1,0	6,6*
	MVK	1,8	0,9		2,1	1,0	
On olnud kurb, õnnetu	On VK	2,3	0,8	9,6*	2,6	0,9	0,3
	MVK	1,9	0,9		2,4	1,0	
Tunneb abitust tulviku ees	On VK	2,1	0,9	4,3*	2,4	0,9	0,5
	MVK	1,9	0,9		2,3	1,0	
Tunneb tõrjutuna, on pinges	On VK	1,9	0,8	3,6	2,2	1,0	0,6
	MVK	1,7	0,8		2,1	1,0	
On liigselt muretsenud	On VK	2,4	0,9	9,9*	2,7	1,0	1,4
	MVK	2,0	0,9		2,5	1,0	

*p < 0,05

Seksuaalselt väärkohtlevate noorukite probleemne käitumine koolis ja ühiskonnas

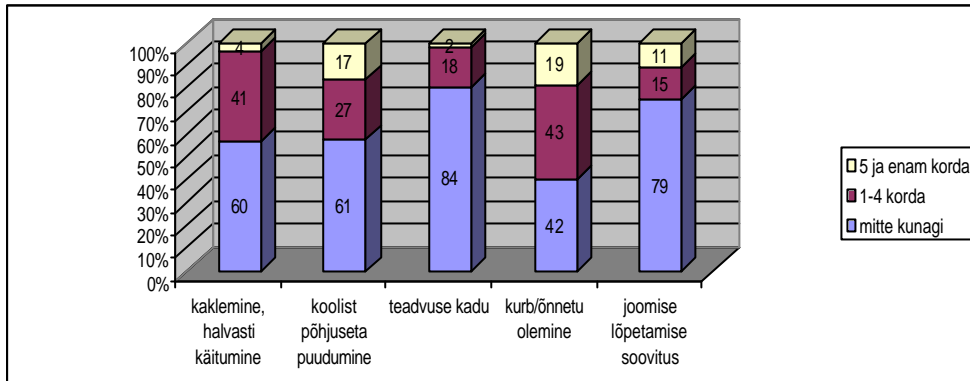
Seksuaalselt väärkohtlevad noorukite käitumist võime laias tähenduses nimetada riskikäitumiseks. Neil esineb sagedamini probleeme kodus, koolis ja mujal. Erinevate põhjuste (vägivaldsed kogemused, madal enesehinnang jne.) tõttu võivad need noored olla kaotanud lugupidamise oma keha, tervise ja suhete osas. Erinevad uurimused on toonud välja, et võrreldes ülejäänud populatsiooniga esineb seksuaalselt väärkohtlevatel noortel rohkem alkoholi tarbimist ja muud deviantset käitumist.

Alkohol. Seksuaalselt vägivaldsete noorte hinnangul on nad alustanud alkoholi tarvitamist tunduvalt nooremana kui ülejäänud noored (vastavalt 12,5.a. ja 13,6.a.) ja ka nende alkoholitavitamise sagedus on oluliselt suurem. Vägivaldsetest noorukitest veerand on joonud viimase 12 kuu jooksul alkoholi kord nädalas ja 14% 2-4 korda nädalas. Kaks noorukit on välja toonud, et nad on alkohoolseid jooke tarvitanud peaaegu iga päev. Poiste alkoholitavitamine on tüdrukutega võrreldes oluliselt suurem ($\chi^2 = 16,1$, $df = 6$).

Küsitletud noortel paluti hinnata seoses alkoholi tarbimisega järgmiste probleemide esinemissagedust viimase 12 kuu jooksul 5-pallisel skaalal (1-mitte ühtegi korda, 5-rohkem kui kümme korda): „Kaklemine, halvasti käitumine, teistele haiget tegemine“; „Põhjuseta puudumine koolist“, „Enese leidmine paigast, teadmata, kuidas ta sinna sattus“, „Lühikest aega kurb, õnnetuolemine“, „Naaber või sõber on soovitanud lõpetada või vähendada joomist“. Võrreldes nüüd väärkohtlejate ja ülejäänud noorukite vastuseid, võib öelda, et nende alkoholiga seotud käitumismustrite vahel on olulisi erinevusi. Seksuaalselt väärkohtlevaid noorukeid iseloomustab sagedasem sattumine kaklustesse, koolist põhjuseta puudumine, kurbolemine ja sõprade soovitusel lõpetada alkoholi tarbimine.

Kui analüüsida nüüd täpsemalt eelpoolnimetatud käitumisaktide esinemist ainult vägivaldsete noorukite hulgas, siis näeme, et tegelikult üle poole nendest ei oma sellelaadseid kogemusi. Ainult 60% noortest (sõltumata rahvusest ja soost) on tundud end seoses alkoholi tarbimisega rohkem kui üks kord lühiaegselt õnnetuna. (joonis 2).

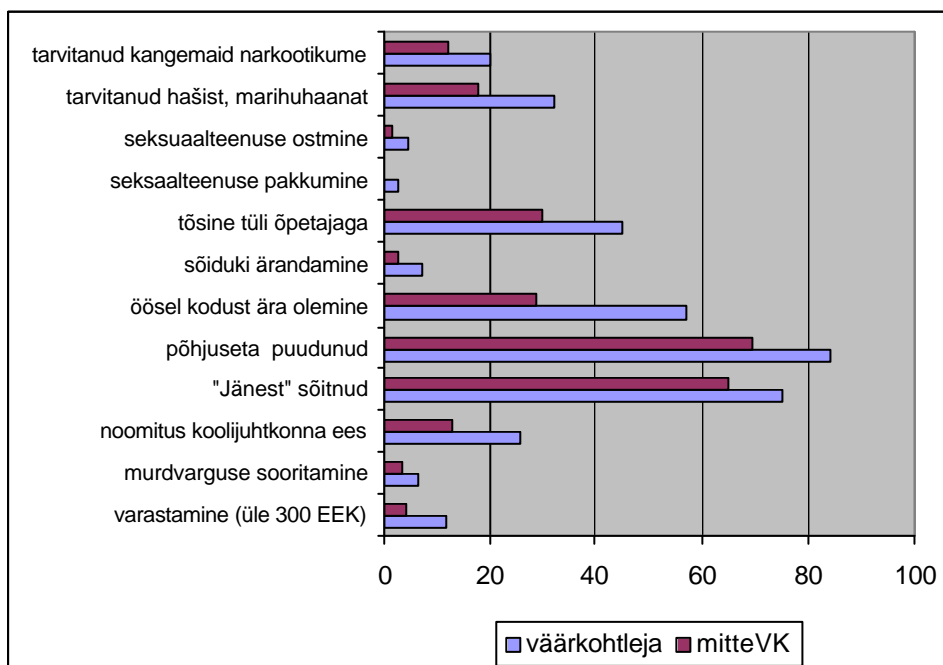
¹⁸ Respondendi tundmuse hinnati skaalal: 1-ei vasta üldse; 2-vastab vähesel määral; 3-vastab päris hästi; 4-vastab väga hästi

Joonis 2. Seksuaalselt väärkohtlevate noorukite alkoholi tarbimisega kaasnevate probleemide esinemissagedus (%)

Alkoholitarvitamise varajane alustamine ja sagedasem kasutamine on oluline riskifaktor seksuaalselt väärkohtlevate noorukite ja eelkõige noormeeste puhul. Alkoholi kuritarvitamisega kaasneb pigem kurvameelsus ja enese õnnetuna tundmine kui raskemate probleemide teke.

Kooli- või ühiskonnareeglite rikkumine. Vägivaldselt käituvate õppurite antud vastuste kohaselt on nende keskmine hinne 3,7 (st. hälve 0,49), mis ei erinenud oluliselt ülejäänud grupist (3,8, st.hälve.0,5). Vägivaldsetel noormeestel (ja eriti eestlastel) on keskmine hinne tunduvalt madalam kui tüdrukutel (vastvalt 3,6 ja 4,0). Kui oma kõrgema hindega torkavad silma just vene neiud (4,5, st.hälve 0,1), siis eesti noormees on saanud madalaima keskmise hinde (3,6 st.hälve 0,4), Koolitüüpide ja elukoha lõikes ei ilmnenud olulisi erinevusi.

Joonis 3. Seksuaalselt väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate noorukite kooli- ja ühiskonnareeglite rikkumise esinemissagedus (%)

Analüüsidest nüüd küsitluses osalenud väärkohtlevate ja ülejäänud õppurite kooli- ja ühiskonnareeglite rikkumise määra, võib öelda, et vägivaldsed noorukid rikuvad enda

hinnangul oluliselt rohkem kehtestatud reegleid. Samas torkab silma see, et neil kahel sihtgrupil on reegleid rikkuva käitumise tendentsid küllaltki sarnased. Ka mitteväärkohtlevate noorukite hulgas on kõige rohkem koolist põhjusega puudumist (70%) ja „jänest“ sõitmist“ (65% - joonis 3).

Väärkohtlevatest noorukite vastustest võib välja tuua, et tegelikult ei ole nad nii palju sooritanud etteantud kooli- ja ühiskonnareegleid rikkuvaid tegusid või ei ole need teod nii rasked, kui oleks kirjanduse põhjal võinud oletada. Kõige rohkem on nende hulgas tulnud ette koolist põhjusega puudumist (84 %), „jänest“ sõitmist (75%), öösel kodust äraolemist ilma vanemate teadmata (57%). Tüdrukutega võrreldes on poisid oluliselt rohkem tarvitanud hašist ja marihuaanat ($\chi^2 = 6,4$, $df = 1$). Vene noormehed on võrreldes eesti poistega rohkem ostnud seksuaalteenuseid ($\chi^2 = 19,2$, $df = 3$) ja tarbinud hašist ($\chi^2 = 22,0$, $df = 3$). Samuti esineb oluline erinevus kutsekooli ja üldhariduskooli õppurite käitumises. Kutsekooli noored on kuus korda rohkem pannud toime murdvarguse ja üle kahe korra rohkem tarvitanud narkootikume.

Uurimuse tulemusena ei saa kinnitada, et vägivaldsed noored alustavad seadustrikkuva käitumisega tunduvalt varem kui ülejäänud noored. Kõik sõltub ikkagi väga palju konkreetsest teost. Kuid väga olulisteks faktoriteks, mida peaks juba varakult märkama, on koolist põhjusega puudumine, öösel kodust äraolemine, õpetajaga tõsiselt tülitsemine, seksuaalteenuse ost/müük ja marihuhaana tarvitamine. Kõigis nendes on väärkohtlevate noorukite keskmine alustamise eluiga noorem kui ülejäänutel, kuid mitte statistiliselt oluliselt v.a. õpetajaga tülitsemise puhul (tabel 9).

Samas tõid vägivaldsejad välja, et viimasel ajal esineb neil tunduvalt enam koolist põhjusega puudumist, vanemate teadmata öösel kodust ära olemist, sõiduki ärandamist ja marihuhaana tarvitamist. Vägivaldsetel noorte käitumises ei esine erinevusi soo, rahvuse, koolitüübi lõikes.

Tabel 9. Seksuaalselt väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate noorukite reegleid rikkuva teo esmakordse sooritamise keskmine vanus ja nende tegude keskmine sooritussagedus viimasel ajal

ik	Varastanud üle 300 EEK	Murd- vargus	Noomitus kooli juhtkonna ees	„jänest“ sõitmine	Põhjuste a puudumi ne	Õösel kodus ära olemine	Sõiduki ärandami ne	Õpet. tülitsemi ne	Seks. Teenuste pakkumi ne raha eest	Seks. Teenuste ostmine	Hasisi Tarv	Kange Nark. t
Kooli- või ühiskonnareegleid rikkuva teo esmakordse sooritamise keskmine vanus												
K												
1	15,2	16,1	15,1	12,8	13,7	14,8	16,0	13,6	16,0	16,6	15,2	16,5
l	12	7	25	61	61	47	8	34	2	5	28	18
h.hälv	1,4	2,2	2,1	2,9	3,4	2,1	1,8	2,9	0,0	4,5	2,2	2,6
IVK												
1	14,9	14,4	14,4	12,7	14,1	15,3	14,9	14,5	16,3	17,5	15,6	16,0
l	67	45	195	867	864	407	34	408	3	22	284	186
h.hälv	2,1	2,2	2,4	3,0	2,3	1,8	1,8	2,0	0,5	1,87	1,6	1,6
Kooli- või ühiskonnareegleid rikkuvate tegude keskmine sooritussagedus viimasel ajal												
K												
1	3,8	2,0	3,5	20,5	25,6	17,5	7,2	8,0	4,0	2,0	52,6	5,1
l	5	4	8	48	57	39	4	32	2	4	24	19
h.hälv	4,6	1,1	5,9	29,9	34,8	28,3	6,4	9,9	4,2	0,8	202,6	7,0
IVK												
1	1,9	2,2	3,1	17,0	15,5	8,3	1,9	5,5	21,5	1,9	13,1	7,5
l	19	9	84	709	830	331	13	318	2	20	210	131
h.hälv	1,5	3,3	6,1	33,7	18,7	13,2	1,1	9,0	26,1	1,8	28,9	14,5

Kokkuvõtvalt võib öelda, et väärkohtlevad noored rikuvad rohkem reegleid ning eriti peab tähelepanu pöörama juba varakult järgmistele probleemidele: koolist põhjusega puudumine, öösel kodust ära olemine, õpetajaga tõsiselt tülitsemine, seksuaalteenuse ost/müük ja marihuana tarvitamine. Oluline riskitegur on ka varajane alkoholi tarvitamisega alustamine ja alkoholi sagedasem kasutamine teiste noortega võrreldes.

Väärkohtlevate noorukite seksuaalkogemused

Käesolevas peatükis analüüsitakse just seksuaalselt väärkohtlevate noorukite seksuaalkogemusi ja võrreldakse neid mittevägivaldselt käitunud noorukite kogemustega. Tähelepanu on pööratud lähedaste suhete olemasolule: kas nad on armastanud, kui paljudel on olnud püsisuhtekogemus või seksuaalkogemus vastassoost või samassoost isikuga. Vastajatel paluti märkida ära ainult need seksuaalkogemused, mis toimusid mõlema partneri nõusolekul.

Kogemused vastassoost isikuga. Võrreldes vägivaldselt ja mittevägivaldselt käituvate noorukite seksuaalkogemusi võib öelda, et esimestel esineb oluliselt rohkem anaal-, oraal-, vaginaalseksi ja petingu kogemusi. Tabelis 10 näeme, et mitteväärkohtlevad poisid ja tüdrukud on võrreldes kuritarvitajatega oma seksuaalkäitumises homogeensemad.

Uurimusest ilmneb, et enamikul väärkohtlevatel noorukitel on olnud lähedasi inimesi, keda nad on armastanud või kellega on olnud neil püsisuhe. Neidudel on püsisuhteid olnud mõnevõrra rohkem kui noormeestel (vastavalt 94% ja 78 %), samuti on nad rohkem kogenud erinevaid seksuaaltegevusi. Üldhariduskoolis õppivad noored harrastavad oluliselt rohkem petingut (partneri hellitamine kas riiete pealt või alasti) kui kutsekoolis käivad eakaaslased ($\chi^2 = 5,8$, $df = 1$). Olulisi erinevusi ei ilmnenu rahvuse lõikes.

Tabel 10. Seksuaalselt väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate poiste ja tüdrukute seksuaalkogemused vastassoost isikuga (N, %)

	Väärkohtlevad noored				Miteväärkohtlevad noored			
	poisid		tüdrukud		poisid		tüdrukud	
	N	%	N	%	N	%	N	%
On armastanud poissi			32	97			893	87,5
On armastanud tüdrukut	79	98,8			709	89,4		
On olnud (kindel) poiss-sõber			31	93,9			747	73,2
On olnud (kindel) tüdruk-sõber	62	77,5			449	63,6		
On suudelnud poissi			33	100			909	89,2
On suudelnud tüdrukut	79	98,8			684	86,9		
On silitanud, hellitanud poissi riiete pealt või alasti			32	97			749	74,3
On silitanud, hellitanud tüdrukut riiete pealt või alasti	76	95			578	73,6		
On teinud poisiga oraalseksi			23	71,9			309	31,7
On teinud tüdrukuga oraalseksi	44	57,1			227	29,4		
On teinud poisiga anaalseksi			15	45,5			141	14,6
On teinud tüdrukuga anaalseksi	21	27,6			90	11,8		
On olnud seksuaalvahekorras poisiga			31	93,9			552	55,0
On olnud seksuaalvahekorras tüdrukuga	70	87,5			420	53,5		

Kogemused samasoost partneriga. Käesolevast uurimusest selgub, et väärkohtlevatel noortel on mõningaid seksuaalkogemusi samasoolise isikuga. Tabelist 11 võib näha, et rohkem on noorte hulgas esinenud samasoolise suudlemist, silitamist ja hellitamist, oraalset tegemist ja seda eriti tüdrukute poolt. Mõned noored on märkinud, et neil on olnud ka suguline kontakt samassoost partneriga. Seksuaaltegevused samasoolise partneriga iseloomustavad ka mitteväärkohtlevaid noori. Antud käitumine võib olla seletatav sooviga saada erinevaid seksuaalkogemusi ja “rikkuda” traditsioonilisi arusaamu seksuaalsuhetest.

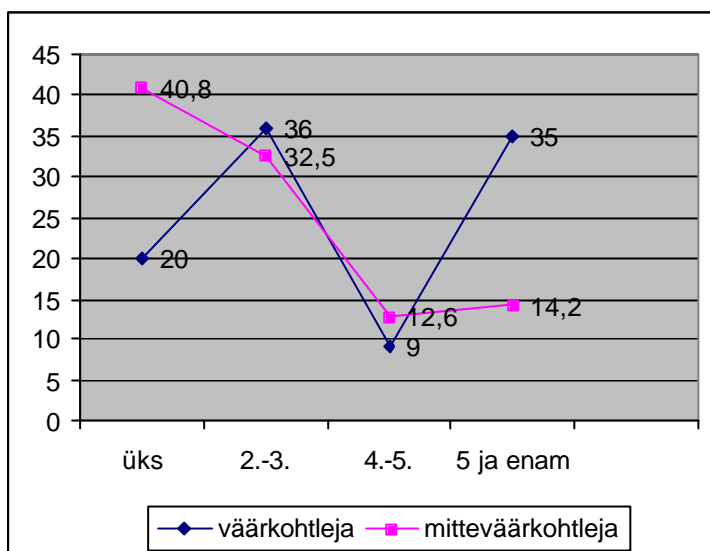
Tabel 11. Seksuaalselt väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate poiste ja tüdrukute seksuaalkogemused endasoost isikuga

	Väärkohtlevad noored				Mitteväärkohtlevad noored			
	poisid		tüdrukud		poisid		tüdrukud	
	N	%	N	%	N	%	N	%
On armastanud poissi					8	1,1		
On armastanud tüdrukut			3	9,7			20	2,1
On olnud (kindel) poiss-sõber	4	5,4			28	3,9		
On olnud (kindel) tüdruk-sõber							10	1,1
On suudelnud poissi	5	6,7			17	2,4		
On suudelnud tüdrukut			10	32,3			129	14,0
On silitanud, hellitanud poissi riiete pealt või alasti	3	4,1			25	3,5		
On silitanud, hellitanud tüdrukut riiete pealt või alasti			8	25,8			41	4,5
On teinud poisiga oraalset					8	1,1		
On teinud tüdrukuga oraalset			2	6,9			11	1,2
On teinud poisiga anaalseksi	1	1,4			3	0,4		
On teinud tüdrukuga anaalseksi							1	0,1
On olnud seksuaalvahekorras poisiga					2	0,3		
On olnud seksuaalvahekorras tüdrukuga			2	6,5			2	0,2

Esimese seksuaalkogemuse vanus. Ka väärkohtlevatel noorukitel ilmneb oluline seos kindla partneri olemaolu ja erinevate seksuaalkogemuste vahel (oraalne-, anaalne-, vaginaalne vahel). Vaid petingu puhul ei ole vastajate arvates kindel partner oluline.

Vägivaldselt käituvate noorukite keskmine vanus esimese seksuaalvahekorra ajal on vastuste kohaselt 15,1 aastat (st.hälve 1,42). Samas ei esine mingit olulist erinevust sugupoole, rahvuse, koolitüübi ega elukoha lõikes. Antud grupis kõige nooremalt astus seksuaalvahekorda üks liige 11aastaselt ja ja kõige hilisem algusaeg oli märgitud 18aastaselt. Mitteväärkohtlevate noorte puhul on keskmiseks vanuseks märgitud aga 15,7.a. (sh. 1,3), kusjuures noorima ja vanema ea vahe on tunduvalt laiem (8-20a.)

Partnerite arv. Seksuaalselt väärkohtlevatel noortel on olnud oluliselt rohkem seksuaalpartnereid ($\chi^2 = 35,6$, $df = 3$), peaegu iga kolmas nendest on omanud 5 ja enam sekspartnerit. Soo, rahvuse, koolitüübi ja elukoha lõikes mingeid erinevusi vägivaldselt käituvate ja ülejäänud noorukite vahel ei ilmnenud. Ka väärkohtlevate noorte puhul sai kinnitust, et mida varem alustas respondent oma seksuaalelu, seda rohkem on tal olnud ka seksuaalpartnereid ($r = -0,43$) (joonis 4).

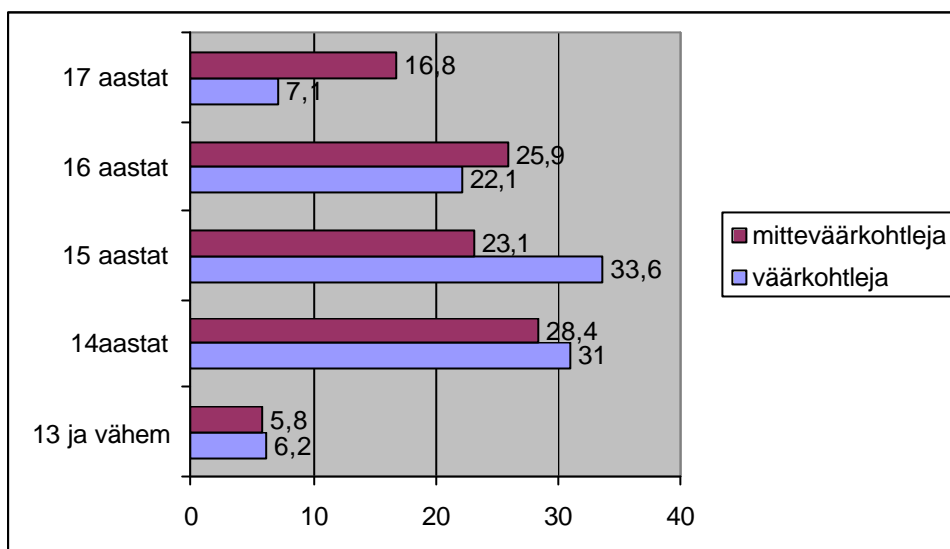
Joonis 4. Seksuaalselt väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate noorukite seksuaalpartnerite arvs (%)

Uurimuses leidis kinnitust üldine arusaam, et seksuaalselt väärkohtlevatel noortel on võrreldes mittevägivaldsete noorukitega oluliselt rohkem seksuaalkogemusi, nad on seksuaalvahekordi alustanud varem ning sellega seonduvalt omavad ka rohkem seksuaalpartnereid. Ühelt poolt on positiivne see, et vägivaldsetel noortel on olnud lähisuhteid, et nad ei ole sotsiaalses isolatsioonis. Teisalt paljude partnerite olemasolu väljendab raskust luua püsisuhet ning samuti suurendab see riski nakatuda suguhaigustesse.

Hinnang seksuaalkogemuste hulga ja vahekorda astumise optimaalse vanuse kohta. Seksuaalselt väärkohtlevalt käituvate noorte ja ülejäänud grupi hinnangutes seksuaalkogemuste hulga kohta esineb olulisi erinevusi ($\chi^2 = 35,3$, $df = 1$) Vägivaldsed noorukid on märkinud tunduvalt sagedamini, et võrreldes teistega on nende arvates neil rohkem seksuaalkogemusi. Seksuaalselt kuritarvitajate hinnangutes soo-rahvuse lõikes mingit olulist erinevust ei ole, kuid koolitüüpide järgi küll. Gümnaasiumi noored hindavad oma seksuaalkogemuste hulka kaks korda suuremaks kui kutsekooli noored ($\chi^2 = 7,7$, $df = 2$).

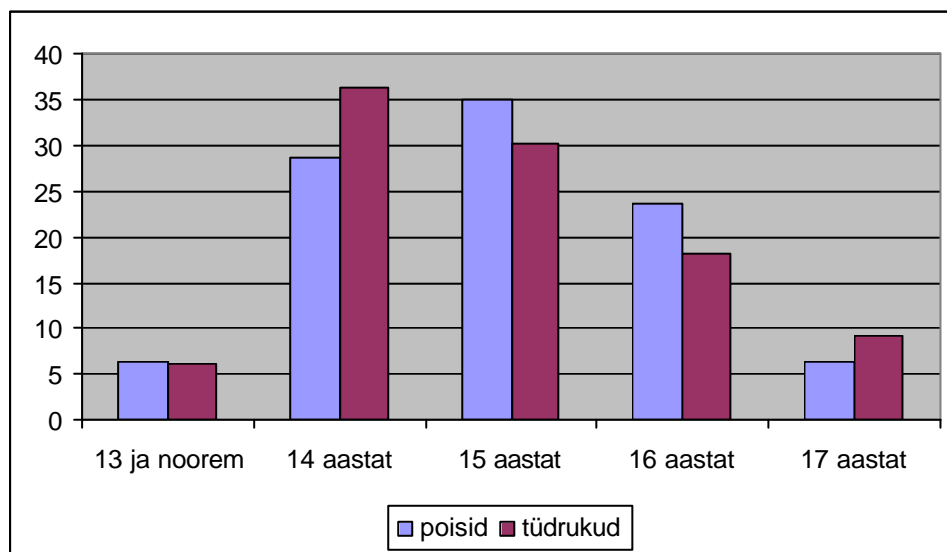
Soovi seksida tunnevad väärkohtlevad noored oluliselt rohkem kui nende eakaaslased ($\chi^2 = 85,6$, $df = 4$). Ligi 80% vägivaldsetest käituvatest noortest on märkinud, et tunnevad sageli või peaaegu kogu aeg soovi seksida. Mitteväärkohtlevatest noortest alla poole (40%) on tundnud iha seksida vahel, kolmandikul on tekkinud see vajadus sageli.

EV karistuseadustikuga on keelatud astuda vahekorda noorema kui 14aastase isikuga. Vastajatelt küsiti, milline vanus oleks nende meelest sobiv. Väärkohtlevate noorukite ja ülejäänud grupi arvamuste vahel esineb statistiliselt oluline erinevus ($\chi^2 = 12,0$, $df = 4$). Kui vägivaldsete noorukite arvamustes domineerib, et vahekorda astumine võiks olla keelatud noorema kui 14-15aastase lapsega, siis ülejäänud grupi arvamus jaotub küllaltki võrdselt 14-16.aasta vahele (joonis 5).

Joonis 5 Seksuaalselt väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate noorukite hinnangud seksuaalvahekorda astumise keelatud vanuse kohta (%).

Väärkohtlevate poiste ning tüdrukute vahel ei esine pakutava vanuse suhtes märkimisväärsed erinevusi. Neidude arvates võiks seksuaalvahekorda astumise keelatud vanus olla noorem kui noormeeste meelest (joonis 6).

Joonis 6. Seksuaalselt väärkohtlevate noorukite hinnangud seksuaalvahekorda astumise keelatud vanuse kohta sootunnuse lõikes (%)

Väärkohtlevad noored arvavad, et neil on võrreldes ülejäänud noortega rohkem seksuaalseid kogemusi. Samuti tunnevad nad sagedamini soovi seksida, mis omakorda seostub suurema seksuaalse aktiivsusega. Seksuaalselt väärkohtlevate noorukite arvates võiks seksuaalvahekorda astumise legalne vanus olla oluliselt noorem - ülejäänud grupiga.

Hoiakud erinevate seksuaaltegevuste kohta

Seksuaalsuhe lapse ja täiskasvanu vahel. Selleks, et teada saada vastajate hinnanguid laste seksuaalse väärkohtlemise ning seksuaalsuhete kohta lapse ja täiskasvanu vahel, kasutati Seksuaalse väärkohtlemise hinnangute skaalat (*Attitudes toward sexual abuse scale (ATSA)*; Briere, Henschel). Vastajate grupeerimiseks hinnangute alusel kasutati klasteranalüüsi k keskmete meetodil, mille alusel moodustus kaks klastrit: konservatiivsete ja liberaalsete hoiakute kandjad.

Seksuaalselt väärkohtlejate ja mitteväärkohtlejate noorte hoiakutes esineb suur statistiline erinevus ($\chi^2 = 24,7$, $df = 1$; tabel 12). Vägivaldsetest noorukitest 71% kuulub liberaalse hoiakuga noorte gruppi. Nad on nõus järgmiste väidetega: “lapsed püüavad mõnikord täiskasvanuid võrgutada”, “seks lastega on suhteliselt ohutu”, “sellest ei ole midagi, kui lapsele seksist rääkides puudutad tema suguelundeid”. Mittevägivaldsetest noortest üle poole (54%) kuuluvad aga konservatiivsete põhimõtetega vastajate rühma. Vägivaldsed poisid ja tüdrukud nii rahvuse, kooli kui ka elukoha lõikes ei erinenud oluliselt oma hoiakute poolest.

Tabel 12. Väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate noorte hinnangud seksuaalse väärkohtlemise ning seksuaalsuhete kohta lapse ja täiskasvanu vahel ¹⁹

	Väärkohtlevad noorukid		Mitteväärkohtlevad noorukid		F
	M	St.hälve	M	St.hälve	
Enamus lapsi, kes teatavad seksuaalsest väärkohtlemisest räägivad tõtt	3,4	1,2	3,4	1,1	0,2
Täiskasvanu ja lapse vahel peaks olema lubatud seksuaalsuhted, kui mõlemad seda soovivad	3,3	1,5	2,9	1,5	5,2*
Seks lapse ja täiskasvanu vahel kahjustab tõenäoliselt last mitmel viisil	3,2	1,4	3,5	1,3	6,6*
Lapsed püüavad mõnikord täiskasvanuid võrgutada	4,0	1,1	3,5	1,3	13,7*
Laste seksuaalne väärkohtlemine on palju vähem levinud, kui mõned inimesed seda arvavad	2,7	1,3	2,4	1,2	3,1
Seksuaalne suhe lapsprostituudiga on seksuaalne väärkohtlemine	3,4	1,3	3,9	1,0	9,4*
Selles ei ole midagi halba, kui lapsele räägitakse seksist, puudutades tema suguelundeid	1,8	1,3	1,5	1,0	9,7*
Isegi kui tundub, et 13aastane tahab täiskasvanuga seksuaalsuhet, siis täiskasvanul ei ole õigus käituda temaga seksuaalselt	3,2	1,5	3,8	1,3	25,4*
Väikestel lastel esineb harva seksuaalfantaasiasid täiskasvanutest	3,0	1,3	3,0	1,2	0,02
Paljud lapsed sooviksid olla täiskasvanuga seksuaalvahekorras, kui nad on seda varem kogenud	3,5	1,2	2,8	1,2	33,7*
Mõned 13aastased on juba niivõrd arenenenud, et ei ole midagi valesti, kui nad on seksuaalsuhetes täiskasvanuga oluline	3,2	1,4	2,8	1,3	10,1*
Laste ahistajad peaksid minema vangi	4,4	0,9	4,4	1,1	0,005

¹⁹ Respondentide hoiakuid hinnati viiepallisel skaalal, kus 1 tähendas, et vastaja ei ole väitega üldse nõus ja 5, et täiesti nõus

	Väärkohtlevad noorukid		Mitteväärkohtlevad noorukid		F
	M	St.hälve	M	St.hälve	
Mõnikord lapsed ütlevad, et neid on ahistatud, selleks et püüda tähelepanu või kellelegi kätte maksta	3,7	1,1	3,5	1,1	3,0
Seks lastega on suhteliselt kahjutu	2,2	1,2	1,9	1,1	9,0*
Seksi 17aastase ja tema kasuvanema vahel tuleks pidada ikkagi kuriteoks	3,9	1,4	4,3	1,1	11,3*

*p < 0,05

Seksuaalselt väärkohtlevaid noori iseloomustavad erinevad “äärmuslikud” e. riskikäitumised. Just noormehed on tunduvalt rohkem valmis võrreldes teistega astuma seksuaalvahekorda lapsega, kui ta oleks kindel, et keegi ei saa sellest teada ja teda ei karistata (5-pallisel skaalal hinnangukeskmine 3,7). 16% kuritarvitavatest noortest sooviks seksida 12-14aastase lapsega (hindasid oma soovi enamuses 4 ja 5 palliga), mitte enam noorematel. Samuti on vägivaldsetel noortel olnud oluliselt rohkem seksuaalkontakte endast vanema isikuga, kui nad olid 14 või nooremad ($\chi^2 = 16,9$, $df = 1$). Peaaegu viiendik nendest on olnud varajases nooruses seksuaalkontaktis endast vanema inimesega.

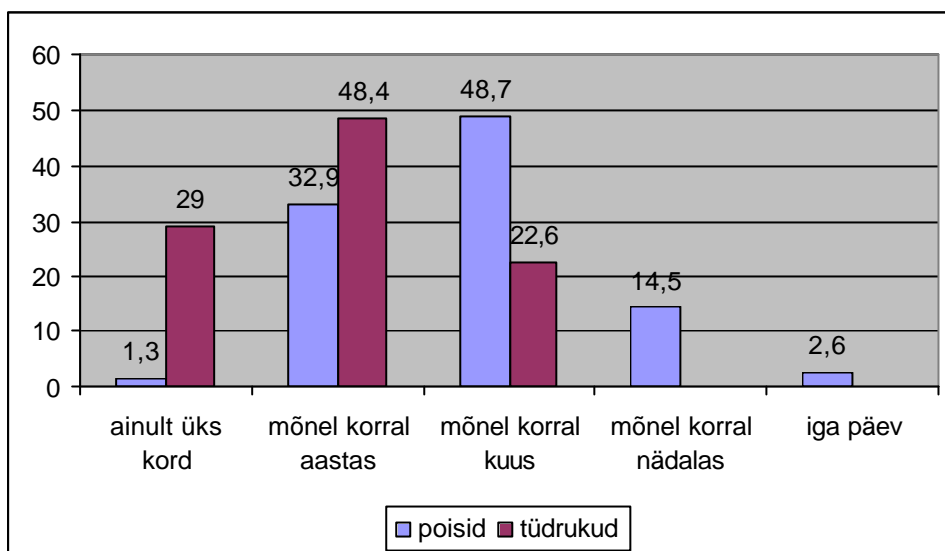
Küsimusele, et millises vanuses peaksid olema lubatud seksuaalsuhted lapse ja täiskasvanu vahel, kui mõlemad on sellega nõus, olid vägivaldsed ja mittevägivaldsed noorukid valdavalt ühel meelel, et see ei peaks toimuma 12 ja noorema lapsega. 12-14aastaste laste suhtes erinesid nende arvamusel märkimisväärselt ($\chi^2 = 14,6$, $df = 4$). Väärkohtlejatest neljandik arvas, et see peaks olema lubatud (hinne 4 ja 5).

Küsimusele, et kas seks kahjustab last, vastasid kuritarvitavad noored kaks korda sagedamini, et 12-14aastase lapse puhul ei ole nad selle väitega nõus.

Huvi pornograafilise materjali vastu. Eesti riigi seadusandluses on keelatud alaealise seksuaalne ahvatlemine läbi pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste. Seega ei tohi alaealised saada kätte pornograafilise sisuga ajakirju, filme ja muud materjali. Antud uurimuse ankeedis ei seletatud lahti mõistet pornograafia ning seetõttu on täpselt teadmata, mida vastaja pornograafia all silmas pidas. Seega on tegemist üksnes vastaja hinnanguga selle kohta, kas ta on vaadanud enda mõistes pornograafiat.

Kui nüüd võrrelda omavahel väärkohtlevate noorukite ja ülejäänud sihtgrupi pornograafilise sisuga materjalidega tutvumise võimalusi, siis võib öelda, esimestel on neid kogemusi tunduvalt rohkem ($\chi^2 = 16,2$; $df = 1$). Väärkohtlejatest enamuses (96%) on tutvunud pornograafilise materjaliga, mitteväärkohtlejate puhul omab sellelaadset kogemust 80,1% vastanutest.

Jooniselt 7 selgub, et väärkohtlevad noormehed vaatavad statistiliselt sagedamini pornograafilist materjali kui seda teevad neiud ($\chi^2 = 28,4$; $df = 4$). Pooled poistest on väitnud, et nad vaatavad pornograafilisi ajakirju või filme mõnel korral kuus, 17% aga on seda teinud kas mõned korrad nädalas või iga päev. Tütarlapsed on vaadanud pornograafilist materjali enamasti mõnel korral aastas.

Joonis 7. Pornograafilise materjali vaatamise sagedus sugude lõikes (%)

Vägivaldselt käituvate vastajate hinnangul kasutasid nad kõige rohkem pornograafia leidmiseks televisiooni võimalusi - filme – või otsisid vastava sisuga ajakirju. Nooremehed kasutavad oluliselt sagedamini pornograafilise materjali leidmiseks internetti ($F = 20,2$; $df = 1$) (tabel 13).

Kõige rohkem vaatavad väärkohtlevad noored seksi täiskasvanud mehe ja naise vahel (89,4%). Pooled vastajatest tegelevad grupiseksi ja 38,1% samasooliste täiskasvanute seksi kajastava pornograafilise materjali vaatamisega. 6 % vastajatest teatas, et on näinud ka täiskasvanud ja lapse seksuaalvahekorda kajastavat pornograafilist materjali. Vägivaldsed noormehed ja neid vaatavad suhteliselt sarnase suunitlusega pronograafiat.

Tabel 13. Pornograafilise materjali allikate ning vaadatava pornograafia liikide esinemissagedused sugude lõikes

	Poisid		Tüdrukud		F
	N	%	N	%	
<i>Kust leiab materjali?</i>					
Ajakirjadest	61	76,3	22	66,7	1,1
Filmidest kaabel või SAT-TV vahendusle	62	77,5	22	66,7	1,4
Laenutatud või isiklikult videofilmilt	33	41,3	10	30,3	1,1
Internetist	64	80	12	36,4	20,2*
Kinodest, kus näidatakse pornograafilisi filme	8	10	4	12,1	
<i>Millist liiki pornograafiat vaatab?</i>					
Seks täiskasvanud mehe ja naise vahel	74	92,5	27	81,8	2,8
Seks kahe samast soost täiskasvanu vahel	31	38,8	12	36,4	0,05
Seks koos vägivaldiga või jõu kasutamisega	9	11,3	4	12,1	0,01
Seks täiskasvanute ja laste vahel	7	8,8			3,0
Seks loomadega	5	6,3	1	3,0	0,4
Grupiseks	44	55,0	13	39,4	2,2

Pooled vägivaldsetest vastanutest märkisid, et nad vaatavad pornograafiat üksi, kolmandik aga, et koos mõlemast soost sõpradega või nooremehed koos omasoost sõpradega ja tüdrukud koos sõbrannadega. Neljandik väärkohtlevatest noortest eelistab pronograafiat vaadata aga koos partneringa. Veidi rohkem kui iga viies vägivaldne õpilane teatas, et tema sõprade hulgas on pornograafiliste filmide vaatamine üsna või väga levinud. Kolm noort märkisid, et sõprade hulgas on väga levinud täiskasvanud ja laste seksuaalvahekorda kujutavate pornofilmide vaatamine.

Pornograafia vaatamine on tekitanud kuritarvitavates tütarlastes oluliselt sagedamini negatiivseid emotsioone ja mõtteid kui poeglastes (tabel 14). Võrreldes tüdrukutega on poisid väitnud märkimisväärselt rohkem, et porno vaatamine tekitab neis erutust, põnevust, uudishimu, tahtmist nähtut järele proovida, nad on õppinud sellest palju.

Tabel 14. Pornograafia vaatamise mõju väärkohtlevatele poistele ja tüdrukutele (keskmistes)

	Poisid		Tüdrukud		N	r
	M	St.hälve	M	St.hälve		
Tekitab erutust	3,8	1,0	2,9	1,5	108	-0,3*
Kaotab erutuse	1,5	0,9	1,9	1,2	105	0,1
Tekitab põnevust	3,7	1,0	3,0	1,1	107	-0,3*
Tekitab vastikust	1,9	1,1	2,8	1,3	106	0,3*
On tahtnud järele proovida seda, mida Sa nägin	3,9	1,1	2,7	1,4	108	-0,4*
Tekitab masendust	1,7	1,0	2,1	1,3	107	0,1
Jätab ükskõikseks	2,3	1,2	2,6	1,4	108	0,1
On sellest palju õppinud, näiteks seda, kuidas inimesed välja näevad jne	3,5	1,4	2,2	1,2	108	-0,4*
Häirib vastajat	1,7	1,0	2,3	1,2	108	0,3*
On pakkunud huvi teada saada, mida kõike on võimalik teha	3,9	1,1	3,5	1,3	108	-0,1
On proovinud seksuaalsuhtes teha asju, milleks on saanud inspiratsiooni pornograafiast	3,6	1,2	2,4	1,2	108	-0,4*
Arvab, et vaadatud pornograafia ei ole mõjutanud	1,0	0,0	1,0	0,0	5	0,03

* $p < 0,05$.

Seksuaalselt väärkohtlevate poiste ja tüdrukute arvamused pornograafiast üldjuhul erinevad tunduvalt. Küsitletud neid vastavad noormeestest märkimisväärselt sagedamini, et pornograafia ei tohiks olla nii kergesti kättesaadav või peaks olema üldse seadusega keelatud (tabel 15). Samuti leidsid nad pornograafia olevat rohkem naisi alandava ning vähem lõbusa, inspireeriva ja õpetliku kui poisid.

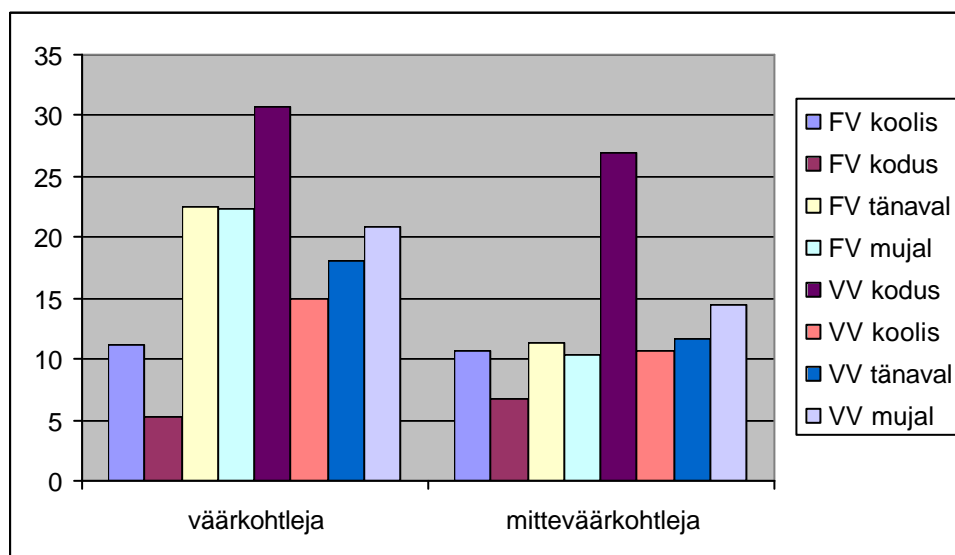
Respondentide arvamused pornograafiast enamustes valdkondades oli oluliselt korreleeritud pornograafia vaatamise sagedusega. Mida sagedamini oli vastaja pornograafilist materjali vaadanud, seda enam ta leidis, et porno peaks olema kergemini kättesaadav ja seadusega lubatud ning et laste kujutamine pornograafias ei põhjusta laste seksuaalset väärkohtlemist. Samuti seda, et porno on lõbus, inspireeriv, annab teadmisi juurde.

Tabel 15. Seksuaalselt väärkohtlevate poiste ja tüdrukute arvamused pornograafiast²⁰

	Poisid		Tüdrukud	
	M	St.hälve	M	St.hälve
Pornograafia peaks olema kergemini kättesaadav	2,9	1,2	1,6	0,9
Pornograafia peaks olema seadusega keelatud	1,7	1,1	2,4	1,3
Pornograafia kättesaadavus peaks olema piiratud	2,8	1,4	3,9	1,1
Pornograafia võib elavdada inimeste seksuaalelu	4,0	1,0	3,7	0,9
Pornograafia alandab naisi	2,0	1,1	2,5	1,57
Pornograafia alandab mehi	1,9	1,1	1,7	1,0
Pornograafia on lõbus	3,3	1,1	2,5	1,1
Pornograafia on inspireeriv	3,5	1,1	2,9	1,2
Laste seksuaalselt atraktiivsetena kujutamine võib tõsta laste seksuaalse väärkohtlemise levikut	3,4	1,3	4,1	1,1
Pornograafia on parim vahend, kust noored saavad teadmisi seksist	3,3	1,1	2,6	1,3

Füüsilise ja vaimse vägivalda kogemine

Erinevas teaduskirjanduses tuuakse välja, et seksuaalselt väärkohtlevad noorukid on kogenud kunagi lapsepõlves vägivalda ja satuvad ka hiljem tihedamini vägivaldsetesse situatsioonidesse (joonis 8). Antud uurimuses selgub, et seksuaalselt väärkohtlevad noorukid on kogenud võrreldes teistega statistiliselt oluliselt rohkem füüsilist vägivalda tänaval ja mujal ($\chi^2 = 11,6$; $df = 1$ ja $\chi^2 = 14,8$; $df = 1$). Sellega seonduvalt saab neile rohkem osaks ka vaimse vägivalda situatioone. Kolmandik seksuaalselt väärkohtlevatest tüdrukutest kogeb kodus ja mujal vaimset vägivalda. Vägivalla osas rahvuste lõikes olulisisi erinevusi ei ilmne. Nii füüsilise kui ka vaimse vägivalda puhul enamus noori ei ole abi küsinud, kuna pole seda enese hinnangul vajanud. Üle kümnendiku nendest ei küsi ka siis abi, kui nad seda reaalselt vajavad.

FV – füüsiline vägivald VV – vaimne vägivald

Joonis 8. Seksuaalselt väärkohtlevate ja mitteväärkohtlevate noorukite füüsilise ja vaimse vägivalda kogemused

²⁰ Vastaja võis avaldada arvamust pornograafia kohta viiepallisel skaalal, kus 1 tähendas, et vastaja ei ole väitega üldse nõus, ning 5, et vastaja on väitega täiesti nõus.

Küsitlutele anti väited poiste ja tüdrukute seksuaalsuhete kohta, ning paluti hinnata oma arvamust 5-palli süsteemis (1-ei ole üldse nõus, 5-täiesti nõus). Vägivaldselt käituvate noorukite vastused erinesid oluliselt ülejäänud sihtgrupi omadest, jäädes 2,7 ja 4,2 palli vahele. Nad olid vähem nõus sellega, et sooviksid kauakestvat suhet ühe inimesega; et kui kellelgi on poiss/tüdruksõber, siis ei tohi ta teistega seksida ning et tüdrukutele meeldivad hoolivad poisid. Kuritarvitavate noorte arvates meeldivad poistele hoopis aktiivsed tüdrukud.

Seksuaalselt väärkohtlevad noored langevad oluliselt rohkem füüsilise vägivalda ohvriks tänaval ja mujal ning nendes situatsioonides kogevad ka vaimset vägivalda. Nagu eelnevas analüüsis on selgunud, on väärkohtlejad oma hoiakutes sh. ka vägivalda suhtes liberaalsemad.

Respondendi abipalumine isikliku probleemi korral

Üldiselt võib arvata, et seksuaalselt väärkohtlevad noorukid nagu ka teised noored inimesed usaldavad rohkem oma eakaaslast ja ei lähe mure korral abi küsima pereliikmetelt. Respondendil paluti mõelda olukorrale, kus tal on olnud mõni isiklik probleem ning ta on tundnud end õnnetu ja üksijäetuna. Seejärel tuli respondendil ära märkida, kes on tõenäoliselt see isik, kellega ta tahaks rääkida või kellelt abi paluda.

Uurimuses sai kinnitust, et enamuses vägivaldsetest noorukitest ei taha probleemi puhul kõige pealt abi küsida vanematelt ja sugulastelt. Eriti vastumeelt on mure kurtmine koolipersonalile (76%). Kõige sagedamini (üle 80%, pigem noormehed) eelistavad noored mure korral rääkida oma- või vastassoost sõbraga, üle 40% noortest usaldaks oma mure kas emale või õele/vennale. Psühholoogi või sotsiaaltöötaja juurde läheks vaid neljandik (pigem tütarlapsed kui noormehed). Samas eelistatakse abistajana isikut, kellega on võimalik pidevat kontakti hoida.

Kokkuvõte

Antud uurimuse osa keskendus küsitluses osalenud seksuaalselt väärkohtlevate noorukite oluliste valdkondade kirjeldamisele: demograafiline iseloomustus, kodune olukord, sõpruskond, ühiskonnareegleid rikkuv käitumine, tundeelu, seksuaalkäitumine, väärkohtlevad teod ja nende spetsiifika. Samuti keskenduti võimalike riskitegurite väljatoomisele, mis aitaksid kaasa juba varakult seksuaalselt väärkohtlevalt käituvate noorukite märkamisele ja võimalikule varakule ning efektiivsele abistamisele. Uurimuses said kinnitust mitmed rahvusvahelistes ja kohalikes teadustöodes välja toodud tulemused, kuid mõned küsimused jäid siiski veel vastusteta.

Suurem osa uurimuses osalenud seksuaalselt väärkohtlevatest noorukitest olid maalt pärit kutsekoolis käivad noormehed. Eesti tüdrukute hulgas võrreldes vene neidudega on rohkem teiste suhtes vägivaldsema seksuaalse käitumisega neide. Alla poole väärkohtlejatest on ise ka ohvrid olnud. See tulemus kinnitab hüpoteesi, et seksuaalse väärkohtlemise kogemus suurendab tõenäosust, et laps/nooruk/täiskasvanu hakkab teiste suhtes seksuaalselt agressiivselt käituma.

Enamus antud uurimuses osalenud väärkohtleja kogemust omavatest noortest on agressiivse vägivaldse teona sundinud või veennud kedagi seksuaalvahekorras olema ning seda enamasti vaid korra. Põhiliselt on kasutatud verbaalset ja psühholoogilist sunnimeetodit.

Üldiselt on väärkohtleja esimese seksuaalse kuritarvitamise korral olnud noorem kui ohver. Antud tulemus ei lähe kuidagi kokku Soo (2002) poolt koostatud seksuaalse väärkohtlemise definitsiooniga, mille kohaselt peaks väärkohtleja olema arenguliselt küpsem,

st vanem. Küll aga ohvriks langenud neide kõrgem vanus võrreldes ahistajate omaga võib olla põhjendatud sellega, et poisid teismeeas on rohkem pööranud suhetele endast mõne aasta vanemate neidudega. Muidugi võis vastanute hulgas olla ka neid, kes pakkusid partneri ligikaudse vanuse.

Väärkohtlevad noorukid kogevad mitteväärkohtlevatega võrreldes rohkem negatiivseid tundeid seoses seksuaalsuhetega, mis võib olla seotud nende madalama enesehinnanguga ja ebakindluse tajumisega, mida nad reaalses elus võivadki kompenseerida oma vägivaldse käitumisega. Samas peavad nad end võrreldes ülejäänutega tunduvalt rohkem liidriks, domineerijaks ja oma seisukohtade eest seisijaks.

Seksuaalselt väärkohtlevate noorte käitumist võib nimetada riski- e. piire katsuvaks/ületavaks käitumiseks. Nad rikuvad oluliselt rohkem reegleid - puuduvad põhjuseta koolist, on öösel kodust ära, on õpetajaga tülitsevad, ostnud või müünud seksuaalteenuseid ja tarvitanud marihuanaat. Oluline riskitegur on ka varajane alkoholitarvitamise alustamine ning alkoholi sage kasutamine.

Seksuaalselt kuritarvitavatel noortel on võrreldes ülejäänud grupiga oluliselt rohkem seksuaalkogemusi (nagu nad ka ise arvavad), nad on seksuaalvahekordi alustanud varasemas eas ning sellega seondult omavad ka rohkem seksuaalpartnereid. Ühelt poolt näitab tulemus seda, et vägivaldsed noorukid ei ole sotsiaalselt isoleeritud. Teisalt paljude partnerite olemasolu väljendab raskust luua püsisuhet ning samuti suurendab see riski nakatuda suguhaigustesse.

Seksuaalselt väärkohtlevad noorukid on oma seksuaaltegevustega seotud hoiakutes liberaalsemad. Nende hulgas on rohkem neid, kelle arvates võiks seks lapsega (alates 12aastasest) olla lubatud. Kuna suurem osa väärkohtlejatest on noormehed, siis on nende hinnangud soospetsiifilistele väidete suhtes naiste õigusi diskrimineerivad.

Väärkohtlevatel noortel on rohkem kogemusi pornograafilise materjaliga, mida leitakse filmidest, ajakirjadest ja internetist. Samuti on nende arvamused pornograafia suhtes tolerantsemad. Nad soovivad, et see peaks olema kergemini kättesaadav ja seadusega lubatud.

Väärkohtlevate noorukite kodudes valitseb enamasti soe õhkkond, kuid väheseks jääb suhtlemist ja vanematepoolset toetusest. Antud tulemus ei kinnitanud esialgset hüpoteesi, et nendes peredes on palju konflikte ja mittemõistmist.

Seksuaalselt väärkohtlevate noorukite sõpruskond on enamasti sarnane aakaaslaste sõpradega. Samas mõnevõrra rohkem ilmneb vägivaldsete noorte sõprade puhul suitsetamist, pornofilmide vaatamist ja seksuaalset aktiivsust.

Kirjandus

- Bentovim A.(2002). Preventing sexually abused young people from becoming abusers, and treating the victimization experiences of young people who offend sexually. *Child Abuse & Neglect, Vol.26, No.6/7, pp.661-678. Pergamon.*
- Dubowitz H.,Black M.,Harrington B.jt. (1993). *Child Abuse & Neglect,Vol.17,No.6 pp.743-754, Pergamon*
- Finkelhor D. (1993). The international epidemiology of child sexual abuse, *Child Abuse & Neglect, Vol.18, No.5, pp.409-417. Pergamon .*
- Fleming J., Mullen P.,Bammer G. (1997). A study of potential risk factors for sexual abuse in childhood. *Child Abuse & Neglect, Vol. 21,No.1,pp. 49-58, Pergamon.*
- Gerdes K.E., Gourley M.M, Cash M.C. (1995). Assessing juvenile sex offenders to determine adequate levels of supervision. *Child Abuse & Neglect.Vol.19, No.8,pp953-962.Pergamon*

- Kendall-Tackett K. (2002). The health effects of childhood abuse: four pathway by which abuse can influence health. *Child Abuse & Neglect, Vol.26, No.6/7, pp.715-730. Pergamon.*
- Lakey J.F. (1994). The profile and treatment of male adolescents sex offenders. *Adolescence.Vol.29, No.116.Libra Publishers.*
- Laste väärkohtlemine (1997). toim. D.Kutsar. Tartu.
- O`Halloran M., Carr A., O`Reilly G jt.(2002). Psychological profiles of sexually abusive adolescents in Ireland (*Child Abuse & Neglect. Vol.26, No.7, pp349-370. Pergamon.*
- Paddar M. (2004). Kuriteod Tartu linnas ja maakonnas 2001-2003. Tartu
- Pithers W.D., Gray A., Busconi A. jt.(1998). Caregivers of children with sexual behavior problems: psychological and familial functioning. *Child Abuse & Neglect, Vol. 22, No.2 pp.129-141, Pergamon.*
- Rosental M., Tilk K. (1999). Lapse seksuaalne väärkohtlemine Eestis. Tartu.
- Soo K., Soo I. (2002). Teismeliste väärkohtlemine Eestis. Riskitegurid ja tagajärjed. Tartu.

Kokkuvõte

Käesolev uurimus andis olulist teavet noorte seksuaalkäitumisest, nende väärkohtlemise kogemustest ning hoiakutest seksuaalsesse kuritarvitamisse. Uurimuse tulemused näitasid, et ligi kolmandik vastanutest on kogenud vähemalt ühte seksuaalse väärkohtlemise situatsiooni ning 6% on ise kedagi seksuaalselt väärkohelnud. Siinjuures tuleb silmas pidada seda, et tegemist on noorte hinnangutega oma elus kogetud situatsioonide kohta. Teisiti öeldes näitavad tulemused seda, kui palju noortest on määratlenud enda jaoks mingi kogetud sündmuse väärkohtlevaks või on siis leidnud, et tema enda poolt toime pandud tegu võis olla seksuaalselt ahistav.

Seksuaalse väärkohtlemise ohvriteks olid oluliselt sagedamini neiud (44%) kui noormehed (15%). Seevastu olid noormehed (9%) enda hinnangul kolm korda sagedamini toime pannud seksuaalset väärkohtlemist kui tütarlapsed. Eesti rahvusest vastajad olid teatanud rohkem seksuaalse ärakasutamise juhtumitest (käperdamine või vastajale alasti eksponeerimine), vene rahvusest vastajad aga seksuaalvägivalla (masturbeerima, anaal-, oraal- ja vaginaalseksi tegema sundimine) situatsioonidest. Väärkohtlejateks pidasid end sagedamini eesti noorukid. Alla poole väärkohtlejatest on ise ka ohvrid olnud. See tulemus kinnitab hüpoteesi, et seksuaalse väärkohtlemise kogemus suurendab tõenäosust, et laps/nooruk/täiskasvanu hakkab teiste suhtes seksuaalselt agressiivselt käituma.

Tulemustest selgus, et kutsekooliõppurid olid oluliselt sagedamini langenud seksuaalse vägivalla ohvriks või kasutanud kedagi seksuaalselt ära kui üldhariduskoolis õppivad noored. Selline tulemus näitab, et kutsekooliõppurid võivad olla siiski ebaküpsed kodunt lahkuma ning iseseisvat elu alustama. Samuti on neil vähem täiskasvanupoolset sotsiaalset kontrolli, mis omakorda on seotud nende kõrge riskikäitumisega: suitsetamine, alkoholi tarbimine jne.

Uurimusest ilmses, et enamasti on langetud seksuaalse väärkohtlemise ohvriks noorukieas, sagedamini vanuses 14 kuni 17 aastat. Oluliselt vähem oli teatatud lapsea seksuaalsest kuritarvitamisest. Noorukiea seksuaalse väärkohtlemise puhul oli väärkohtlejaks vastajale tuttav või siis võõras isik, lapsea osutus väärkohtlejaks enamasti pereliige või sugulane. Seega on ohvrite vanus intsesti korral oluliselt väiksem kui perevälistel väärkohtlemise puhul.

Seksuaalse väärkohtlemise ohvrid teatasid, et neid on seksuaalselt ära kasutanud enamasti meessoost isikud, kes on olnud vanuses 17 kuni 23. Väärkohtlevad noored on enda hinnangul kõige sagedamini sundinud või veennud kedagi seksuaalvahekorras olema ning seda enamasti ühel korral. Põhiliselt kasutati verbaalset ja psühholoogilist sunnimeetodit.

Nii seksuaalse väärkohtlemise ohvrid kui ka väärkohtlejad olid alustanud oma seksuaalelu varem kui vastajad, kellel ei olnud ohvri ega toimepanija kogemust. Samuti olid ohvrid ja väärkohtlejad väitnud sagedamini, et neil on olnud rohkem seksuaalpartnereid ning eakaaslastega võrreldes rohkem seksuaalkogemusi.

Seksuaalse väärkohtlemise ohvrid ning toimepanijad sarnanevad hälbiva käitumise tendentside poolest. Nimelt on teatanud ohvrid ning väärkohtlejad sagedamini ühiskonnareegleid rikkuvast käitumisest (mõnuainete pruukimine, kriminaalne tegevus) kui ülejäänud respondendid. Samuti on neil esinenud rohkem probleeme koolikeskkonnas (põhjuseta puudumine, koolijuhtkonna ette kutsumine noomituse tegemiseks, õpetajatega vaidlemine, tülitsemine).

Nii seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud kui ka kuritarvitavad vastajad on kogenud enda hinnangul rohkem negatiivseid tundeid. Samuti on nad pidanud end agressiivsemaks kui respondendid, kes ei olnud ohvrid ega väärkohtlejad.

Seksuaalse väärkohtlemise kogemustest ja ka teiste väärkohtlemisest teatanud vastajatel on oma vanematega vähem lähedased ja usaldusväärsed suhted kui märgitud kogemustest mitteteatanud vastajatel. Emotsionaalselt lähedase suhte puudumist näitab ka asjaolu, et ohvrid ning väärkohtlejad eelistavad oma probleemidest rääkida vanematele vähem kui respondendid, kes ei ole väärkohtlemist kogenud ega teisi väärkohelnud. Ohvrid ning väärkohtlejad on teatanud ka rohkematest verbaalse ja füüsilise vägivalla juhtumitest kodus.

Tulemustest selgus, et seksuaalne väärkohtlemine noorte hulgas on Eestis suhteliselt levinud, eriti kutsekoolis õppivate noorte hulgas. Seksuaalne väärkohtlemine on oluliselt seotud noorte riskikäitumisega, olles ühest küljest selle tagajärjeks, kuid teisest küljest ka selle põhjustajaks. Nõrk perepoolne toetus ja väheusalduslik suhe vanematega on olulisteks riskiteguriteks, mis võivad soodustada väärkohtlemise ohvriks langemist või teiste seksuaalset kuritarvitamist, aga samuti ka noorte hälbivat käitumist. Teadmatus professionaalse abi saamise võimalustest ning kartus abi paluda raskendab noortel toime tulla oma probleemidega (hirmu, ärevusega jne). Lahendamata probleemid võivad jätta jälje tundeallu ning mõjutada käitumist täiskasvanueas. Seetõttu on oluline märgata varakult probleemidega noort ning anda talle vajalikku abi, et ära hoida probleemide süvenemine. Samuti on tähtis välja töötada ja rakendada tõhusaid meetmeid, et ära hoida väärkohtlemist ning riskikäitumist.

Ettepanekud

Kõikide laste (alates 11aastastest) hulgas peaks tegema regulaarset ennetavat tööd seksuaalkasvatuse ja sellega seonduvate riskikäitumiste osas, nt. teemad, nagu alkoholi tarvitamine, suitsetamine, ühiskonna reegleid rikkuv käitumine, prostitutsioon jne. Erilist tähelepanu õppe- ja kasvatustöös peaks aga pöörama maanoortele ja neile, kes on potentsiaalsed kutsekooli minejad.

Seksuaalkasvatuses võib kasutada erinevaid noortepäraseid lähenemisi, nt. noored-noortele meetodit. Kutsekoolide noorte paremale kohanemisele aitaks kaasa ka psühholoogi või mentori kaasamine kooli meeskonda. Ka Järvelaid (2001) leidis oma uurimuses, et kutsekooli noored kuuluvad riskigruppi: neil on rohkem seksuaal- ja ka vägivaldseid seksuaalkogemusi. Samuti on nende hulgas rohkem suitsetajaid, alkoholi ja narkootikumide tarvitajaid. Suuremat seksuaalse väärkohtlemise riski omavad ka maakoolide tüdrukud. Järvelaid jõudis tulemuseni, et juba 7. klassides tunnevad lapsed küllaltki suurt huvi seksuaaltegevuse suhtes, järelikult tuleks hakata õpetustööga juba tunduvalt varem peale. Samuti peaks lastele ja noortele tutvustama rohkem erinevaid abisaamise võimalusi ja julgustama neid abistajate poole pöörduma.

Ennetamiseks väärkoheldud noorest seksuaalse kuritarvitaja saamist, on vaja võimalikult varakult ja efektiivselt sellesse protsessi sekkuda. Eestis on hetkel saanud spetsiaalse väljaõppe tööks väärkoheldud lapse ja tema perega Tartu ja Tallinna Laste Tugikeskuse meeskonnad, kuid vaja on veel juurutada alaealiste seksuaalkurjategijate abistamise programme. Suurt tähelepanu tuleb pöörata ennetustöö läbiviimisele just kõrge väärkohtlemise riskiga peredega (isolatsioonis, konfliktse suhtlemismustritega, raske majanduslike olukorraga jne. pered). Väärkohtlemise temaatilisi koolitusi peab organiseerima institutsioonide (turvakodu, lastekodu, erikool jt) personalile, sest just nendesse asutustesse satuvad vägivalla all kannatanud lapsed ja ka alaealised seksuaalsed kuritarvitajad.

Sotsiaalministeeriumi toetusel luuakse tulevikus tugikeskused veel kahte Eesti piirkonda, tegelemaks ennetuse ja ravi ning rehabilitatsiooniga. Kindlasti peab rohkem survet avaldama poliitikutele prostitutsiooni keelustamise ja pornograafia kättesaadavuse vähendamise osas – eriti põhjusel, et laste ja noorte seas levib suhteliselt tolerantne suhtumine seksuaalkäitumisse.

Järgmistes uurimisprojektides võiks keskenduda seksuaalkuritegusid sooritanud alaealiste käitumisele, neid iseloomustavate omaduste ja võimalike riskitegurite analüüsimisele. Enam tuleks analüüsides keskenduda pere isolatsiooniga, vanemate ja vanema-lapse omavahelise suhtlemismustriga ja majandusolukorraga seonduvatele riskifaktoritele. Jätku-uurimuse võiks läbi viia ka institutsioonides elavate laste ja tänavalaste hulgas, kes on uurimuste kohaselt tunduvalt enam kogenud seksuaalvägivalda ja ka ise käituvad teiste suhtes vägivaldsemalt.

Uurimuse kvaliteedi hindamine

Kadri Soo, Kristel Altsaar

Uurimuse eetilise aspekt ja respondentide kaitse

Käesolevas noorsoouuringus tuli noortel vastata paljudele väga isiklikku laadi küsimustele (seksuaalkogemused vastassoost või samast soost partneriga, seksuaalse väärkohtlemise kogemused, teiste seksuaalne ärakasutamine, kokkupuuted seksuaalteenuste ostu ja müügiga). Sellistele delikaatsetele küsimustele vastamine on alati raske, eriti veel siis, kui tuleb meenutada negatiivseid elusündmusi. Samas aga olid respondendid juba piisavalt vanad, et mõista uurimuse vajalikkust (jagada teavet, et aidata kaasa laste väärkohtlemise ennetamise ning seksuaalselt väärkoheldud noorte abistamisestrategiate väljatöötamisele) ning anda adekvaatseid vastuseid.

Küsitluse läbiviimise protseduuriga oli tagatud vastajatele täielik kaitse – uurimuse läbiviijad hoiduvad olukordadest, mis võimaldanuks ligipääsu noorte andmetele uuringusse mittepuutuvate isikute poolt. Küsitluse ajal viibis auditooriumis peale respondentide ainult küsitleja, kes oli vastajatele võõras isik. Pärast ankeedi täitmist murdis iga vastaja ankeedi kokku, klammerdas selle kinni ning pani suurde ümbrikusse, mille küsitleja kõigi õpilaste juuresolekul sulges ning mida ei avatud enne ankeetide sisestamist. Õpilastelt paluti ka üksinda pingis istumist, et tagada privaatsus küsimustele vastamisel ning kindlustada seeläbi suurem andmete usaldusväärsus. Samuti püüti ankeedi ülesehituse ning küsimuste paigutusega vältida olukordi, kus tekiks visuaalne diferentseerumine nende vahel, kes peaksid põhjalikumalt vastama tundlikele küsimustele ja nende vahel, kes võiksid need vahele jätta.

Mõisted ja küsimustest arusaamine

Õpilaste vastused antud uurimuse küsimustele sõltuvad suurel määral sellest, kuidas nad on küsimustest aru saanud, kuidas nad mõtestavad enda jaoks elus kogetud sündmusi, mille kohta küsimused käivad ning kui ausalt nad on vastanud. Arusaamine sõltub ühelt poolt õpilaste teadmistest, aga ka ankeedis kasutatud terminoloogiast. Näiteks tuli küsitluse käigus ette mõningaid juhtumeid, kus õpilased, peamiselt kutsekooliõppurid, küsisid mõningate mõistete tähendust. Raskusi valmistasid terminid, nagu *oraal-* ja *anaalseks*, mis ei olnud ankeedis lahti seletatud, sest eeldati, et vastajad on mainitud ladinakeelsete mõistetega õppetöös kokku puutunud. Raskusi valmistasid veel sõnad *provotseerima* ja *atraktiivne*. Kõik respondendid, kellel tekkis küsimusi mõne sõna tähenduse suhtes, said selgituse. Kuid samas võis olla ka vastajaid, kes ei tihanud küsida mõne mõiste tähendust ning jätsid kas vastamata või vastasid lähtudes enda ettekujutusest.

Käesoleva uuringu autorite arvates võis olla võimalik, et respondendid ei tõlgendanud ühtmoodi mõisteid *pornograafia* ning *seksuaalteenuste ostmine* ja *pakkumine tasuta*. Näiteks pornograafilise materjaliga kokkupuutunud vastajate suur arv võib viidata sellele, et vastajad ei teadnud täpselt, missugune seksuaalse sisuga materjal on pornograafia ja missugune mitte. Nende jaoks võib pornograafia olla igat laadi seksuaalne tegevus. Seto, Maric & Barbaree (2001) on käsitlenud pornograafiat kui seksuaalse tegevuse kajastamist, kus üks osapooltest on alistatu positsioonis või näidatakse teda võimetuna ja tegevusega mittenõustavana. Samuti võib vastajate arv olla seotud faktiga, et tegelikult on noortel võimalik pornograafilist materjali küllalt kergesti kätte saada.

Seksuaalteenuste pakkumise küsimustele vastamisel võis märgata, et õpilased ei olnud päris kindlad, kas kogetud sündmust nende elus võib pidada seksuaalteenuste pakkumiseks või mitte. Näitkeks teatas üks neiu, et on pakkunud tasu eest seksuaalteenust, kuid tegelikult oli suure tõenäosusega tegemist väärkohtlemise juhtumiga (tüdruk oli lõhkunud ema armastatud vaasi ning külasolev noormees lubas vaasi asendada, kui tüdruk soostub temaga seksuaalsuhtesse astuma).

Tulemuste subjektiivsus

Uuringu tulemuste interpreteerimisel tuleb arvestada seda, et tegemist on vastajate subjektiivsete hinnangutega kogetud sündmuste kohta. Vastajad, kes on teatanud seksuaalsest väärkohtlemisest, on pidanud väärkohtlemise alla silmas mingit endaga juhtunud situatsiooni, mida nad tajuvad enda jaoks kui ebameeldivat ja ülekohtust. Teise isiku (nn. väärkohtleja) seisukohast vaadatuna ei pruukinud tegemist olla tahtliku vägivalla või ärakasutamiseega. Selline teineteise käitumise ja soovide valesimõistmine võib olla ka paljude noorukiea väärkohtlemiste põhjuseks. Ühelt poolt neiu ('ohver') ei oska või ei julge noormehele ('väärkohtlejale') öelda "ei", vältimaks mittesoovitavat seksuaalsuhet. Teisalt võib noormees jätta „ei“ ütlemata, kartes näida mittemehelikuna. Nii leiab aset sündmus, mida kumbki pool pole otseselt soovinud ning mida hiljem defineeritakse enda jaoks kui väärkohtlemist - suhte ebaõnnestumise korral võib aktiivsem osapool endas kaheldes teha üldistuse, et on oma partnerit väärkohelnud.

Seksuaalkogemuste üle- või alaraporteerimine

Teismee üheks arenguülesandeks on vastassugupoole tundmaõppimine. Uurimused on näidanud, et noormehed pigem üle- kui alaraporteerivad oma seksuaalsetest kogemustest, st näitavad ennast kogenumatena kui nad tegelikult on. Tütarlaste puhul on aga teada vastupidine tendents – pigem näidata ennast vähem kogenenuna. Selline suhtumine on genereeritud kaksikstandardist, mille mõju noortekultuurides on oluliselt kahanenud. Seega võiks arvata, et käesolevas uurimuses osalenud noored on oma hinnangutes seksuaalkogemustekohta olnud üldiselt adekvaatsed.

Siiski nn. „*story-telling*“-u kahtlused mõnede üksikute vastajate puhul tekkisid. Kui need kahtlused välja jätta, võib pidada tulemusi usaldusväärseteks, sest paljud noorte kogemuste ja käitumise mustrid tundusid loogilised ning sarnanesid teiste kodu- ja välismaiste uurimuste tulemustega. Näitena võib tuua tütarlaste ülekaalu seksuaalse väärkohtlemise ohvrite hulgas ning noormeeste ülekaalu väärkohtlejate hulgas, samuti ka ohvrite ja eriti vägivallatsete suuremat riskikäitumist. Välja võib tuua ka oluliselt väiksemat lapsea väärkohtlemise juhtumitest teatamist ning arvukamat seksuaalse väärkohtlemise kogemist noorukieas. Teismeliseeas on väärkohtlemise juhtumid sagedasemad seetõttu, et siis on noortel rohkem suhteid väljaspool kodu, suurenenud on nende seksuaalne aktiivsus ning huvi vastassugupoole vastu. Samas aga ollakse ise veel ebaküpsed, et tajuda ohtu enda ja teiste käitumises ning ei osata ette näha tagajärgi.

Lapsea väärkohtlemine on tingitud peamiselt lapse suuremast kaitsetusest ja sõltuvusest täiskasvanud isikutest. Siinjuures kalduvad uurimuse autorid arvama, et lapsea seksuaalne väärkohtlemine on alaraporteeritud kas selle mittemäletamise tõttu või siis läbielatu poolt põhjustatud hirmust ning häbi- ja süütundest, mistõttu ei taheta kogetust kirjutada.

Kutsekooli vs gümnaasiumiõpilased

Uuringu tulemuste kvaliteetsust kinnitab kutsekoolinoorte suurem riskikäitumine võrreldes üldhariduskooli noortega. Uurimusest selgus, et kutsekooliõppurid olid langenud sagedamini seksuaalvägivalla ohvriks ning pannud ise toime seksuaalset väärkohtlemist. Samuti oli nende osakaal suurem riskikäitumisega (alkoholi ja narkootikumide pruukimine, kriminaalne tegevus, probleemid koolis) noorte hulgas. Kutsekoolidesse lähevad enamasti õppima need noored, kes oma võimekuse poolest ei saa või kel puudub huvi gümnaasiumis õppimise vastu. Kutsekoolid asuvad tavaliselt kodust kaugel ning seetõttu on vähenenud ka vanematepoolne sotsiaalne kontroll. Elada tuleb ühiselamus, mis võib ebaküpsele noorele kujuneda ka sotsiaalselt mitteaktsepteeritud normide, väärtuste ja käitumiste omandamise kohaks. Seega võib tõseks pidada tulemust, et kutsekooliõpilaste hulgas on sagedamini seksuaalse väärkohtlemise ohvreid ja kuritarvitajaid.

Tulemuste rahvusvaheline võrreldavus

Käesolev noorte seksuaalse väärkohtlemise ja hoiakute uuring kuulub rahvusvahelisse uurimisprojekti. Saadud Eesti andmeid kavatsetakse hiljem võrrelda teiste koostööprojekti kuuluvate riikide andmetega. Eesti uurimuses on kasutatud sama ankeeti ja läbiviimise meetodikat, mistõttu on andmed põhimõtteliselt võrreldavad. Võrdleva analüüsi tegemisel tuleb kindlasti aga silmas pidada eri maade kultuurilist konteksti.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et intiimsete teemade uurimine on alati probleemiderohke, esineb alaraporteerimist ja *story-telling*'ut. Kuna käesolevas uurimuses mõõdeti kogemusi subjektiivsete hinnangute kaudu, siis tuleb tulemusi võtta ka kui hinnangulisi ning tõenäosuslikke, mitte kui reaalseid fakte. Võttes arvesse antud uurimuse suurt valimi mahtu ja representatiivsust üle Eesti, respondentide konfidentsiaalsuse kaitset, samuti tulemuste loogilisust ning kokkulangevust teiste uurimustega, võib öelda, et uurimus on õnnestunud ja täitnud oma eesmärgi. Saadud on üsnagi usaldusväärsed tulemused, mis annavad ülevaate noorte seksuaalkäitumisest, seksuaalse väärkohtlemise kogemustest ning hoiakutest seksuaalsesse kuritarvitamisse.

Kirjandus

Seto, M.C., Maric, A., Barbaree, H.E. (2001). The Role of Pornography in the Etiology of Sexual Aggression. *Aggression and Violent Behavior*; 6, (35-53)